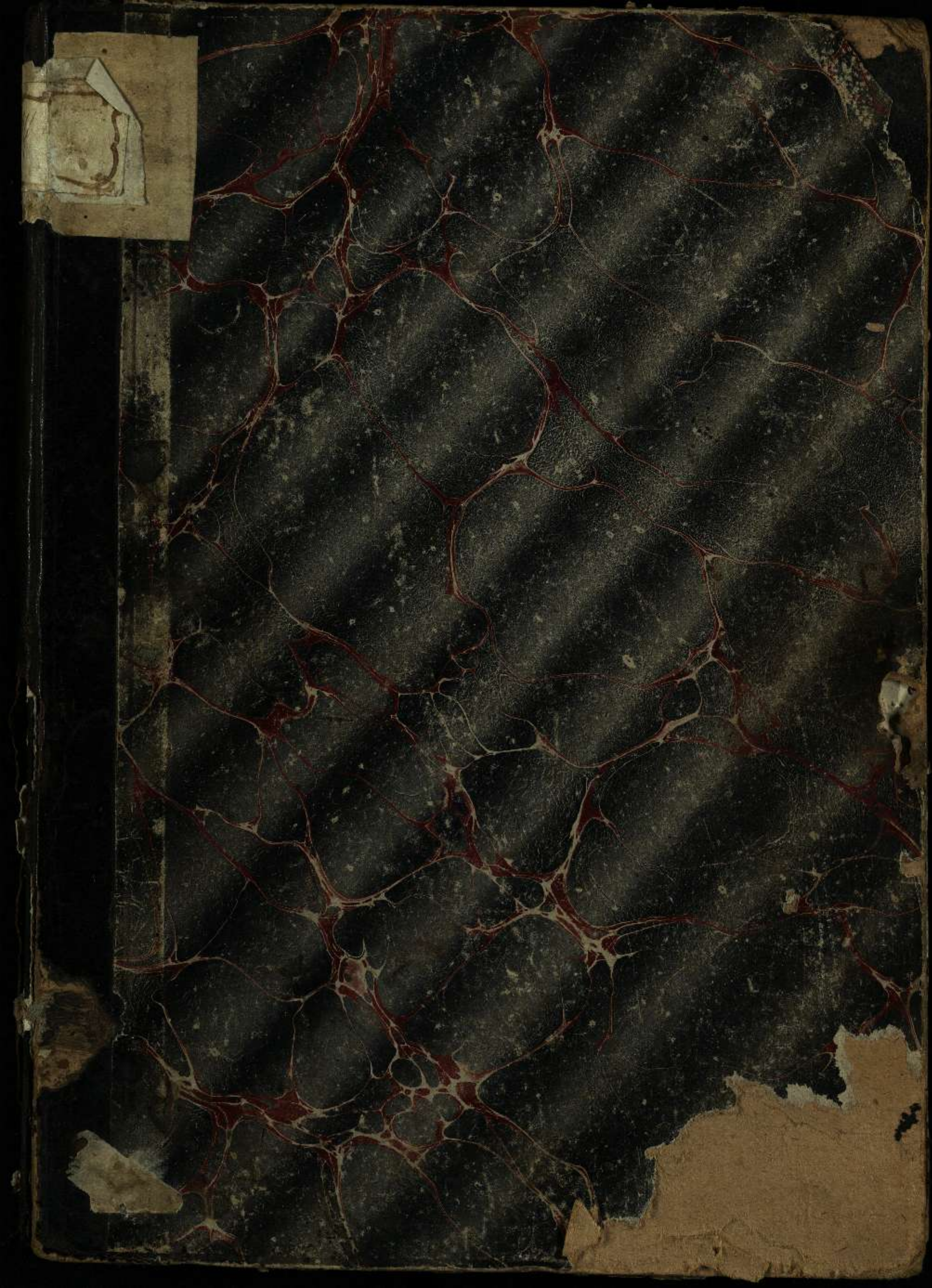

A 56

Worve's d'leus.

Posėlis
Biblioteka

74.

IVEDIMAS
I ŠV. RAŠTA.

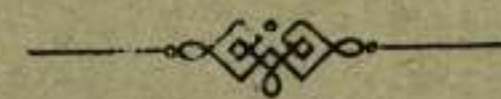

Kan. Juoz. Skvireckas.

TRUMPAS ĮVEDIMAS

(INTRODUKCIJA)

Į ŠVENTĄJĮ RAŠTĄ.

K A U N A S,
Šv. Kazimiero Draugijos leidykla.
Salamono Banaičio spaustuvė
1911.

22
Sk - 96

IMPRIMATUR.

Datum Caunae d. 24 Januarii 1911 an.

† GASPAR CYRIOWT

Eppus Samogitiensis.

№ 378.

(L. S.)

PASVALIORAJONO
CENTRINĖ BIBLIOTEKA

+ 6-C 737

TRUMPAS ĮVEDIMAS Į ŠVENTĄJĮ RAŠTĄ.

§ 1. Kas tai yra šv. Raštas. Įvedimo į šv. Raštą reikalingumas.

1. Šventuoju Raštu arba Biblija vadinasi rinkinys knygų, kurias įvairiais laikais parašė Dievo išrinkti ir įkvėpti žmonės ir kurias tokiomis pripažįsta šv. katalikų Bažnyčia. Vienos jų, parašytos dar Kristui negimus, turi vardą knygų Senojo Įstatymo arba Testamento, kitos gi, atsiradusios po Kristaus atėjimo, vadinasi Naujojo Įstatymo knygomis. Kaip labai visuomet brangino šv. Raštą Sen. Įstatymo žydai, kuriems jis visupirma buvo duotas, pasirodo užtektinai iš liudijimo jų rašytojo ir kunigo Flavijaus Juozapo (mirusio apie 100. m. po Kr. užg.), kurs tarp kitko taip sako: „Pas mus visai nėra nesuskaitomos daugybės knygų, tarp savęs nesutinkančių ir kovojančių, bet yra tik 22 knygos, apimančios visą praėjusio laiko istoriją, kurios teisingai skaitomos yra dieviškomis... Kokioje gi pagarboje mes laikome savo knygas, parodo mūsų pasielgimas; nes per tiek amžių niekas dar neišdrįso nei pridėti ką nors prie jų, nei iš jų ką atimti, nei ką nors jose permainyti; bet visi žydai nuo pat kūdikystės įgauti toki įsitikinimą, jog tiki, kad tai yra Dievo įsakymai, jog jų nuolat laikosi ir, jei butu reikalas, už jas su noru numirtu“ (c. App. 1, 8). Ir pas krikščionis buvo ir yra didžiausioje pagarboje tos šventos nuo žydų paveldėtos Knygos, kurių skaitlius su laiku pasidaugino N. Įstatymo įkvėptais raštais. Ir nestebėtina. Nors mes katalikai tikėjimo mokslą randame ne vien šv. Rašte, bet taipogi tradicijoje, nors mūsų tikras neklystantis vadovas yra Kristaus įsteigta Bažnyčia, kuriai ir šv. Raštas paduotas sergėti, vienok ir mums tos Knygos turi begalinę vertybę, kaip paties Dievo, amžinosios Tiesos ir Išminties

žodis, kaip maloningiausiojo Tėvo gromata į mus, jo vaikus, šios ašarų pakalnės keleivius; jos yra ir mums didžiai naudingos, kaip turinčios savyje tikriausius pamokymus apie mūsų išganymą ir apie tobuliausį su Dievu susivienijimą. Bažnyčia ėmė ir ima iš šv. Rašto, kaip iš svarbiausiojo apreiškimo šaltinio, tikėjimo tiesas; jos teologai visupirma šv. Knygose privalo įieškoti tų tiesų gilesnio supratimo ir išaiškinimo; o pamokslininkai tik tuomet gali būti tikrai iškaltingi ir įtikrinantys, kada jų žodžiai paremti šv. Rašto žodžiais. Todėl tai kiekvienam krikščioniui šv. Rašto pažinimas yra didžiai svarbus ir reikalingas.

Bet tas pažinimas nėra visai pigus dalykas. Nebekalbant apie tai, kad šv. Rašte randasi nemaž dalykų, butent tikėjimo tiesos jame užrašytos, kurios stačiai perviršija žmonių proto spēkas, yra dar daug ir kitų aplinkybių, žymiai apsunkinančių šv. Knygų supratimą. Jos buvo parašytos kalbomis, kurios šiandien skaitosi mirusiomis ir mažai bėra žinomos, o tų kalbų pažinimas yra reikalingas, kad galėtumėm palyginti ir nutarti, ko verti dabar vartojami šv. Rašto vertimai, ir kad geriaus galėtumėm juos suprasti. Senobiniai žydų ir kitų tautų įstatai, papročiai, įvairūs šv. Knygose paminėti atsitikimai dabar yra užmiršti, o be tų dalykų žinojimo nepigu suprasti ant jų paremti šv. Rašto žodžiai. Galop, reikalinga žinoti šis-tas apie šv. Knygų atsiradimą, jų istoriją, tikslą ir nemaž kitų dalykų, kad jas pačias geriaus supratus.

2. Sunkybėms šv. Rašto supratime prašalinti ir jo pažinimui palengvinti pamažu per ilgus amžius išsidirbo atskiras mokslas — Introdukcija arba Įvedimas į šv. Raštą. Seniaus to mokslo sritis buvo žymiai platesnė, bet, atskilus nuo jo su laiku ir savystoviais mokslais pavirtus šv. filologijai, šv. istorijai, bibliijinei archaiologijai, ji dabar susiaurėjo. Taigi mūsų dienos¹⁾ Įvedimas į šv. Raštą apima šiuos klausimus: apie šv. Knygų atsiradimą arba jų dievišką pradžią, apie jų užsilaikymą, prasiplatinimą ir apie jų aiškinimą; taipogi jau iš Įvedimo mes patiriame, koks yra kiekvienos knygos turinys, koks yra paties teksto stovis, ir kaip jos reikia aiškinti.

Vieni Įvedimo klausimai paliečia visą šv. Knygų rinkinį, draug paimtą, ir dėlto vadinasi generališkąja arba apskritąja Įvedimo dalimi; kiti gi klausimai apie pavienes knygas daro speciališkąją Introdukcijos dalį, kuri dar savaimi dalinasi į du skyrius sulig to, prie katro Įstatymo priklauso tyrinėjamoji knyga, prie Senojo ar prie Naujojo.

§ 2. Šv. Rašto vardai ir padalinimai.

3. Nuo seniausių laikų Dievo įkvėptos Knygos pigesniame jų atskyrimui nuo visų kitų raštų turėjo įvairius vardus, kurių

¹⁾ Ir su tokia Įvedimo sritimi ne visi sutinka, prijungdami klausimą apie šv. Knygų įkvėpimą prie dogmatiškosios teologijos, o klausimą apie šv. Rašto aiškinimą statydami šaly Introdukcijos, kaip savystovę jos šaką, Ermeneutika vadinamą.

dažniausiai vartojami ir žinomiausi yra šitie: Biblija, šv. Knyga arba šv. Knygos, šv. Raštas, Įstatymas, Testamentas, Kanonas.

Vardas Biblija padirbtas yra iš graikiško žodžio το βιβλίον (dgsk: τὰ βιβλία), kurs reiškia tą pat, ką ir knyga. Knyga arba Knygos yra vertimas lotyniško šv. Rašto vardo: liber, dgsk: libri, kuriam graikų kalboje atsako: το βιβλίον (ή βιβλος), dgsk: τὰ βιβλία, o žydų kalboje žodis: sefer arba hassefer, dgsk: hass'farim. Raštas yra taipogi vertimas lotyniško vardo: scriptura, vartojamo taipogi ir dgsk: scripturæ, lygaus graikų: ἡ γραφή, dgsk.: αἱ γραφαί, kuriems pradžia davė randamas šv. Rašte (2 Kron. 30, 18) žydiškas išsireiškimas: kakkathub — kaip parašyta.

Įkvėptų Knygų rinkiniui duodami yra vardai: Biblija, Knygos, Raštas, be nuolatinio pažymėjimo jų autoriaus arba turinio, o tai dėlto kad jos, kaip iš atžvilgio į savo autorių, taip ir turiniu, begaliniai perviršija visas kitas knygas. Prie tų vardų pridamas yra epitetas šventas, ir sakoma: šventa Biblija, šventos Knygos, šventas Raštas, kadangi tos knygos yra šventosios Dvasios įkvėptos, turi savyje šventas tiesas ir veda žmones į šventumą.

Įstatymas atsako žodžiams: lex, ὁ νόμος, thorah; tuo gi vardu tikroje jo prasmėje buvo visupirma vadinamos penkios pirmosios šv. Rašto knygos, turinčios savyje įvairius Dievo duotus ir per Mozę apgarsintus įstatus, o paskiaus, platesnėje žodžio prasmėje taip vadinosi ir kitos šv. Knygos. Kadangi Kristaus duoti įstatai užėmė vietą apgarsintųjų per Mozę, todėl atskyrimui šv. Knygų pirm Kristaus atėjimo parašytų nuo atsiradusių po jo užgimimo anas pradėta vadinti Senuoju Įstatymu, šitas gi Naujuoju.

Šv. Knygos vadinasi taipogi Senuoju ir Naujuoju Testamentu. Tas vardas paimtas yra iš lotyn. kalbos ir yra vertimas gr. žodžio: ἡ διαθήκη, reiškiančio arba sandorą, foedus (iš čia pavadinimas: libri veteris et novi foederis), ebraiškai: habb'rit, arba testamentą, t. y. aktą, išreiškiantį paskutinę miršančiojo žmogaus valią. Vienok tas lotyn. žodis: testamentum, pritaikytas prie šv. Rašto, imamas yra sandoros prasmėje ir: pažymi, kad šv. Knygose aprašyta sandora tarp Dievo ir žmonių.

Kanono vardas, duodamas šv. Raštui, paimtas yra iš graik. kalbos. Gr. žodis κανών (lot. regula) tikroje savo prasmėje reiškia įrankį, vartojamą tiesioms linijoms praveisti, o tolimesnėje juo pradėta vadinti kiekvieną tobulą dalyką, kurs gali būti paveizdu, arba tobulą pasielgimo taisyklę. Vadindami tuo vardu šv. Raštą pažymime, kad jame randasi viršiausioji ir tobuliausioji tikėjimo ir pasielgimo taisyklė. — Pas naujuosius gi rašytojus kanonas imamas dažniausiai šv. Knygų sąrašo, rinkinio arba katalogo prasmėje.

4. Šv. Knygų Sen. Įstatymo yra 46, sujungiant gi Baruchą ir Lamentacijas su Jeremiju gauname skaitlių 44. Naujojo Įstatymo yra 27 knygos.

Sen. Įstatymo knygų šitie yra vardai:

Penkios Mozės knygos, t. y.

- 1) Pradžios knyga,
- 2) Išėjimo knyga,
- 3) Kunigų knyga,
- 4) Skaitlių knyga ir
- 5) Atkartoto Įstatymo knyga;
- 6) Jozuės knyga,
- 7) Teisėjų knyga,
- 8) Rutos knyga;
- 9-12) Keturios Karalių knygos, kurių pirmi dvi vadinasi taipogi pirmoji ir antroji Samuėlio knyga, o paskutini dvi gauna kadaidavardą pirmosios ir antrosios Karalių knygos;
- 13-14) Dvi Kronikų knygi;
- 15-16) Pirmoji ir antroji Ezdro knyga, kurių antroji vadinasi taipogi Nemijo knyga;
- 17) Tobijo knyga,
- 18) Juditos knyga,
- 19) Esteros knyga,
- 20) Jobo knyga,
- 21) Psalmių knyga,
- 22) Patarlių knyga,
- 23) Ekleziasto arba Pamokslininko knyga,
- 24) Saliamono giesmių giesmė,

Naujame Įstatyme yra šios knygos:

Keturios Evangelijos knygos:

- 1) Evangelija pagal Matą (Mateušą),
- 2) „ pagal Morkų,
- 3) „ pagal Luką,
- 4) „ pagal Joną,
- 5) Apaštalų darbai,
- 6) Keturiolika šv. Povilo gromatų;
- 7-8) Gromata i Rymiečius,
- 9) Pirmoji ir antroji gromata i Korintiečius,
- 10) Gromata i Galatus,
- 11) „ i Efeziečius,
- 12) „ i Pilypiečius,
- 13) „ i Kolosiečius,

5. Žydai Sen. Įstatymo knygas dalina i tris skyrius: i Įstatymo knygas (lex, *ó νόμος*, *thorah*), Pranašus (prophetæ, *οἱ προφῆται*, *n'biim*) ir šventus raštus (hagiographa, *τὰ ἁγίαγραφα*, *k'thubim*). Panašiai, tik prisilaikant labiaus turinio, pradėta ir pas krikščionis dailinti S. Įstatymo knygas taip-pat i tris skyrius: i istorišką (ll. historici), moksliską (ll. didactici, doctrinales, sapientiales, morales) ir pranašines knygas (ll. prophetici); arba i keturis skyrius, atskiriant nuo istoriškųjų dar įstatų knygas (ll. legales). Tai gi, įstatų knygomis vadinasi penkios Mozės knygos, istoriškomis: Jozuė, Teisėjai, Ruta, keturios Karalių knygos, dvi Kronikų, dvi Ezdro knygi, Estera, Judita, Tobijas ir dvi Makabiejų knygi; moksliskomis: Jobas, Psalmės, Patarlės, Pamokslininkas, Giesmių Giesmė, Išmintis ir Ekleziastikas; pranašinėmis: keturios didesniųjų pranašų knygos ir dvylika mažesniųjų.

- 25) Išminties knyga,
- 26) Jėzaus, Siracho sunaus, išmintis arba Ekleziastikas,
- 27) Keturių didžiųjų pranašų knygos:
- 28) Izaijo pranašystė,
- 29) Jeremijo pranašystė, su kuriuo jungiama:
- 30) Raudos, arba pranašo Jeremijo Lamentacijos ir
- 31) Barucho pranašystė;
- 32) Ezekiėlio pranašystė,
- 33) Daniėlio pranašystė.
- 34) Dvylikos mažesniųjų pranašų knygos:
- 35) Ozėo pranašystė,
- 36) Joėlio pranašystė,
- 37) Amoso pranašystė,
- 38) Abdijo pranašystė,
- 39) Jonos pranašystė,
- 40) Mikėo pranašystė,
- 41) Naumo pranašystė,
- 42) Abakuko pranašystė,
- 43) Sofonijo pranašystė,
- 44) Agėo pranašystė,
- 45) Zakarijo pranašystė,
- 46) Malakijo pranašystė,
- 47-48) Pirmoji ir antroji Makabiejų knyga.

13-14) Pirmoji ir antroji gromata i Tesalonikiečius,

15-16) „ i Timotiejų,

17) Gromata i Titą,

18) „ i Filemoną,

19) „ i Žydus.

Septynios katalikiškosios gromatos:

20) Gromata šv. Jokubo,

21-22) Pirmoji ir antroji šv. Petro gromata,

23-25) Pirmoji, antroji ir trečioji šv. Jono gromata,

26) Gromata šv. Judo,

27) Šv. Jono Apreiškimas.

Seniausias padalinimas N. Įstatymo buvo i dvi dali: i Evangeliją ir Apaštalą (Evangelium, Apostolus); bet dabar ir jis dalinamas yra panašiai i S. Įstatymą i tris arba keturis skyrius. Tai gi, N. Įstatymas susideda iš istoriškų knygų, prie kurių priklauso keturios Evangelijos, kurios gali būti paskaitytos įstatų knygomis, ir Apaštalų Darbai, toliaus iš moksliskų, apimančių visas apaštalų gromatas, ir iš vienos pranašinės knygos šv. Jono Apreiškimo.

6. Senobėje knygas rašydavo be jokių padalinių, net neatskirdavo sakinio nuo sakinio, nei žodžio nuo žodžio. Todėl ir šv. Rašte ilgai nebuvo jokių smulkesnių paskirstymų. Su laiku žydai skaitymui subatomis padalino iš pradžios Mozės knygas i 54 perskyrimus, kuriuos vadino *paršijoth* (vnsk: *parašah*), o paskiaus iš pranašinių knygų išrinkta 85 straipsniai, taip-pat skaitymui synagogose, kurie turi vardą *haftaroth* (vnsk: *haftarah*). Ir krikščionis jau pirmuose amžiuose skaitymui šventadieniais imdavo kaipurias Evangelijos ir apaštalų raštų dalis, iš kurių su laiku pasidarė dabar skaitomos bažnyčiose per šv. mišias evangelijos ir lekcijos (*pericopæ evangeliorum et lectiones*).

7. Padalinimas viso šv. Rašto i smulkesnes dalis, kaip perskyrimai ir eilutės, atsirado vėlesniais laikais. I perskyrimus pirmas padalino kard. Step. Langtonas († 1228). Tas jo padalinimas ne tik lotyniškoje Vulgatoje pasiliko, pradėjus knygas spausdinti, bet buvo įvestas ir i kitus tekstus. Po Langtono perskyrimus i trumpesnius straipsnius, pažymėtus raidėmis A, B... a, b, c... buvo padalinęs kard. Hugonas a s. Caro († 1260), bet tas paskirstymas dabar nebevertojamas. Atskiras gi perskyrimų eilutės skaitlinėmis pažymėjo lotyniškame ir graikiškame tekste (1548. ir 1551. m.) šv. Rašto išleidėjas Paryžiuje, Robertas Etienne (Stephanus). Padalinimas i perskyrimus ir i eilutes, kaipo ne viešos bažnytinės vyriausybės padarytas, neturi tokio svarbumo, kad, aiškinant šv. Raštą, negalėtu būti kadaidaplenktas. Bažnyčia gi, reikalui atsiradus, gali įvesti kitokių šv. Knygų paskirstymą.

§ 3. Šv. Rašto įkvėpimas.

8. Svarbiausi žymė, kuri atskiria begaliniai šv. Knygas nuo visų kitų žmonių raštų, ir kuria jos perviršija visas kitas knygas, yra tai dieviška šv. Rašto pradžia arba kilmė; vadinasi gi ji įkvėpimu (*Inspiratio*, *θεοπνευστία*).

Išganytojo laikais pas žydus Sen. Įstatymo knygos buvo didžiausioje pagarboje, ir nors jos buvo žmonių ranka parašytos, tikėta, kad tos knygos yra *dieviškos*, t. y. turi dievišką pradžią (plg. Fl. Juoz. c. App. 1, 8). Išganytojas to žydų įsitikinimo netik nepapeikė, bet dar visu savo pasielgimu patvirtino. Jis, atsiliepdamas i žydus, pats šaukėsi i šv. Rašto liudijimus, kaipo turinčius visudidžiausią vertybę ir perviršijančius visus žmonių liudijimus. Taip jis sako: „Aš gi imu liudijimą ne iš žmogaus...

Aš turiu liudijimą didesnį, kaip Jono ... Ir jie tai. (t. y. Raštai, Scripturæ) yra, kurie duoda apie mane liudijimą (Jo. 5, 34... plg. tp. 10, 34... Mt. 22, 43...). — Viešpats, kalbėdamas į mokytojus, nudojosi dažnai šv. Rašto žodžiais, kaipo tikriausiais, kurie negali neįvykti, kuriems ne valia prieštarauti. Jo mokytiniai daro taip-pat: jie šv. Rašto žodžius stačiai vadina Dievo arba šv. Dvasios liudijimais (Apd. 1, 16; 4, 25 ir k.), arba tvirtina, kad tie žodžiai esą žmonių pasakyti iš šv. Dvasios įkvėpimo (Mt. 22, 43...), arba Dievo pasakymus vadina šv. Rašto žodžiais, kadangi ištikrųjų Dievas kalbėjo į mus per šv. Knygas (Gal. 3, 8).

Ir netik pavieniai šv. Rašto tekstai vadinami yra N. Įstatymo rašytojų nuo Dievo paeinančiais, bet ir visas šv. Knygų rinkinys. Aišku tai iš šv. Povilo žodžių, kurs sako: „Visas Raštas Dievo įkvėptas, naudingas yra pamokymui“ (2 Tim. 3, 16, plg. gr. t.). To pagonių Apaštalo liudijimo prasmė ypač paaiškėja, palyginant jį su šv. Petro žodžiais, kurs taip aprašo pranašinių knygų kilmę Sen. Įstatyme: „Neiviena Rašto pranašystė nesidaro savu išguldymu. Nes ne žmonių valia mums atnešta yra kada nors pranašystė, bet šventosios Dvasios įkvėpti kalbėjo šventi Dievo žmonės“ (2 Petr. 1, 20. 21).

9. Visai aiškių liudijimų apie N. Įstatymo knygų įkvėpimą šv. Rašte nerandame, nors jau iš kaikurių šv. Povilo ir šv. Petro žodžių galima matyti, kad juodu tas N. I. knygas, apie kurias turėjo progą atsiliepti, vadina taip-pat šv. Raštu, kaip ir knygas Sen. Įstatymo, ir jiems tos knygos turi lygią vertybę, kaip ir anos Dievo įkvėptosios. Taip daro šv. Povilas su žodžiais Evangelijos pagal Luką (1 Tim. 5, 18. Plg. Atk. 25, 4 ir Lk. 10, 7), o šv. Petras pagonių Apaštalo gromatų rinkinį stato greta kitų šv. Rašto knygų, kaipo joms lygų, ir tuo pačiu pripažįsta šv. Povilo gromatų įkvėpimą. — Užtat iš padavimo (tradicijos), paeinančio nuo apaštalo, visai aišku, jog nuo pat pradžios tikėta Kristaus Bažnyčioje, kad visos N. Įstatymo knygos, taip-pat kaip ir Senojo, turi dievišką kilmę ir įkvėpimą; tai pasirodo iš liudijimų seniausių šv. tėvų, pas kuriuos randame tokiuos išsireiškimus: „šv. Raštas parašytas yra per šv. Dvasią, arba per šv. Dvasios veikimą“ (Orig., šv. Teof., šv. Atan. ir k.); „jis esąs Dievo gromata, atsiųsta žmonėms“ (šv. Aug., šv. Jon.-Auks. ir k.); „žmonės šv. knygų parašyme buvę įrankiais, veikiant šv. Dvasiai“ (šv. Just. ir k.) ir tt.

10. Ir šv. Bažnyčia yra nekartą iškilmingai apgarsinusi šv. Rašto įkvėpimą savo susirinkimuose, kaip tai įvyko Florentiniškame, Tridentiniškame susirinkime ir galop Vatikaniškame, kurs patvirtindamas seniaus išleistus nutarimus, taip sako: „Ištisas Sen. ir N. Įstatymo knygas su visomis jų dalimis, kaip jos išskaitomos Tridentiniškojo susirinkimo nutarime (Pos. 4. de canon. scrip.) ir randasi senos lotyniškos Vulgatos išleidime... Bažnyčia skaito šventomis ir kanoniškomis, ne dėlto kad vien žmonių rūpesčiu parašytos, o paskui jos autoritetu patvirtintos yra, ir ne dėlto tiksliai kad turi savyje apreiškimą be paklydimo; bet

dėlto kad, šv. Dvasiai įkvėpiant parašytos, Dievą turi savo autoriumi, ir kaipo tokios paduotos yra pačiai Bažnyčiai“ (Vatic. ses. 3. constit. de fide c. 2). Todėl: „Jei kas ištisų šv. Rašto knygų su visomis jų dalimis, kaip jas išskaitė šv. Trident. synodas, nepriimtu už šventas ir kanoniškas, arba sakytu, kad jos nėra dieviškai įkvėptos, tas tebuna atskirtas (anathema)“ (tp. can. 3. de revel.).

11. Iš tų susirinkimo žodžių aiškiai pasirodo ne tik visos Bažnyčios tikėjimas apie šv. Knygų dievišką įkvėpimą, bet dar jais atmetamos kaikurios klaidingos apie įkvėpimą nuomonės. Taigi, kiekviena Rašto knyga vadinasi šventa ir kanoniška ne dėl to tik, kad joje randame Dievo apreikštasias tiesas, nes tas tiesas galime atrasti taipogi surašytas Bažnyčios tėvų ir teologų veikaluose; ir ne dėlto tik, kad šv. Knygose atrandame tas tiesas be jokio paklydimo, nes ir Bažnyčios nutarimai apie tikėjimo ir doros tiesas yra lygiai neklaidingi, o vienok niekas jų nevadina šv. Raštu; knyga dar nebus šv. Raštu ir tuomet, jei ji bus parašyta vien žmogaus rūpesčiu ir spėkomis, o šv. Dvasia tiksliai neleis jam paklysti; bus gi kanoniška ir šventa ir šv. Rašto dalis, kada jos pirmuoju ir tikru autorium yra pats Dievas, o žmogus knygos parašyme tiksliai jo tarnu, viršprigimtinu budu šv. Dvasios vedamu ir rašančiu visa tai, ko Dievas nori, ir ne daugiau.

12. Kas gi tat yra tas šv. Rašto įkvėpimas, kaip jis reikia suprasti, ir kokiu budu Dievas yra šv. Knygų autorius? Įkvėpimas, anot Leono XIII mokslo (enc. Provident. 32), yra tai viršprigimtinė galybė (virtus), kuria šv. Dvasia šventus rašytojus taip sužadino ir pastumdėjo rašyti, taip su rašančiais draug buvo, kad jie visa tai ir ne daugiau, kaip ji (šv. Dvasia) liepė, ir teisingai protu apėmė, ir ištikimai parašyti norėjo, ir tinkamai be jokio paklydimo parašė. — Taigi, įkvėpime reikia atskirti trejopas šv. Dvasios veikimas: viršprigimtinis rašytojo proto apšvietimas, pastumdėjimas per malonę jo valios rašyti ir padėjimas rašytojui rašymo laiku. Tokiuo tai budu šv. Dvasia, padarydama įtekme į dvasišką žmogaus jėgas, kurios paprastai vartojamos kokiam nors veikalui parašyti, ir jomis pasinaudodama, tampa tikru ir pirmuoju šv. Knygų autoriumi, žmogui pasiliekanč tik antruoju ir Dievo įrankiu gyvu ir liuosai veikiančiu.

13. Visose šv. Rašto knygose, ar bus jos parašytos viena arba kita kalba, ar bus prozaškos arba poetiškos, istoriškos ar mokslinės, svarbiausias dalykas yra jų turinys, nes jos duotos yra, kad butu mums naudingos savo turiniu. Taigi, kad Dievas butu tikru šv. Knygų autoriumi, reikia, kad jis butu priežastimi viso turinio, visų jo minčių. Iš antros pusės, kadangi rašytojas-žmogus yra ne negyvas įrankis, bet liuosai veikiantis, reikia, kad tas pats turinys, tos mintys taptu jam nuosavios, kad jas galėtu rašyti kaipo savas. Tatgi visupirma Dievas visas rašytiniasias tiesas turėjo pranešti žmogui, kad tasai jas užrašytu. Tas pranešimas įvyko per viršprigimtini proto apšvietimą ir sulig turinio įvairumo buvo įvairus. Jei rašytinieji dalykai buvo žmogui-ra-

šytojui visai naujos tiesos, kurių žmonės iki tam laikui nežinojo, ar tai viršprigimtinių paslaptis, ar nežinomi praeities atsitikimai, kaip pasaulio pradžia, ar tai busiantieji dalykai, tuomet pranešimas ir proto apšvietimas negalėjo kitaip įvykti, kaip tik per tikrą apreiškimą. Jei Dievas norėjo, kad žmogus rašytų dalykus sau žinomus ar iš pirmiaus gauto apreiškimo, ar iš savo prietyrimo, arba kuriuos savo rūpestin ir jį ieškojimu galėjo pažinti, gana buvo, kad Dievas viršprigimtinu savo veikimu lyg-kad pastatytų tuos dalykus prieš rašytojo protą ir atmintį, arba savo malone jį pastumtų tų dalykų ieškoti ir ieškojime sušelpu. — Tatgi sakdami, kad knyga yra įkvėpta, visai netvirtiname, kad jau tuo pačiu rašytojas buvo paliuosuotas nuo nuosavaus tyrinėjimo ir rašomo dalyko pažinimo; ir įkvėpimas neikiiek nesumažėja, kada šv. Jonas sako, kad jis parašęs, ką buvo matęs (Jo. 19, 35), arba kada šv. Lukas pažymi, jog jis rūpestingai tyrinėjęs visus dalykus, kuriuos turėjo rašyti (Lk. 1, 3), arba kada kitas autorius liudija, jog jis, imdamas savo veikalui medagą iš Jazono Kyreniečio knygų, uždėjęs ant savęs nemažą vargą, dargi darbą, reikalavusį iš jo daug budėjimo ir prakaitavimo (2 Mak. 2, 27).

14 Toliaus kad Dievas teisingai galėtų vadinties kokios knygos autoriumi, reikėjo, kad jis pastumtų žmogaus valią ją rašyti; ir negana buvo apskrito pastumėjimo rašyti apie tą, o ne kitą dalyką, bet reikėjo, kad tas pastumėjimas paliestu visas rašytino dalyko dalis, visas jo mintis; nes jei nors kaikurios mintis būtų ištrauktos knygon be Dievo valios, arba prieš ją, tai tuomet Dievas jau nebebutu ištisos knygos autorius. Su tuo viršprigimtinu, viduriniu valios pastumėjimu pigiai sutaikomas pastumėjimas išviršinėmis aplinkybėmis, kurs prie ano galėjo prisidėti. Šv. Dvasia stumė pasekmingai rašytoją, kaipo pirminė ir tikra priežastis; priegtam ir žmonės arba aplinkybės galėjo autorių paskatinti, kad jis knygą parašytų, ir tai buvo antrinė priežastis. Taip, galėjo šv. Morkų Rymiečiai prašyti, kad jis šv. Petro apsakomą Evangeliją surašytų į knygą, kaip apie tai liudija Klemensas Aleks. ir kiti, bet Dievas savo malone pastumėjo Morkų, kad jis rašyti sutiko; arba Korinto bažnyčios stovis buvo toks, kad jis reikėjo pataisyti per gromatą, bet Dievas savo malonės pagalba atkreipė Povilo atidę į tą dalykų stovį ir palenkė jo valią, kad parašytų į Korintiečius gromatą.

Iš antros gi pusės rašytojas, malonės stumiamas rašyti, ne tapdavo negyvu įrankiu, bet buvo tikras, nors antrinis, šv. Knygų autorius, dėlto kad valios liuosybė nebuvo iš jo atimta, o tik valia, malonės sustiprinta, pasidudavo viršprigimtinu būdu Dievo įtekmė; žmogus jautėsi liuosas, ir jo valia veikė visai liuosai. Dievo malonės įtekmė, nors pasekminga, buvo draug taip žmogaus nevaržanti, kad kaikurie rašytojai nesijautė po ją pasilieka, kaip galima numanyti iš augščiau paminėtų pavyzdžių šv. Luko ir 2 Mak. knygos autoriaus (plg. augš.).

Sutaikymas įkvėpimo malonės su žmogaus valios liuosybe yra tikra tikėjimo paslaptis, kurios žmogaus protas negali pilnai

išmanyti. Tiek tik galima čionai pasakyti, kad jis nėra sunkėnis už sutaikymą liuosos žmogaus valios su pasekmingos malonės veikimu (*gratia efficax*), kurio tyrinėjimu užsiima dogmatiškoji teologija.

15. Galop, kad Dievas būtų tikras šv. Knygų autorius nėra butinai reikalo, kad ir visa jų išviršinė išvaizda būtų rašytojui šv. Dvasios paduota. Ir Bažnyčios nutarimas apie šv. Rašto įkvėpimą nereikalauja, kad sakytumėm, jog Dievas padavęs rašytojui visus žodžius, išsireiškimus, sakinių sudėjimą ir tt. Kaip kiekvienas šiaip jau rašytojas pripažįsta knygą savu veikalnu, nors ji keno kito bus išversta svetimon kalbon, — jei tik vertimas nėra klaidingas, — kaip koks nors mokslas pasilieka jo padavėjo mokslu, nors bus perpasakotas kitais žodžiais, taip-pat ir Dievas teisingiausiai vadinasi šv. Knygų autoriumi, nors jis jų rašytojams paliko liuosybę žodžių, sakinių sąstato, paveikslų, prilyginimų išsirinkime, kaip tai galima numanyti iš nevienokio stiliaus ir rašymo būdo, kuriuos galima pasergėti visose beveik knygose, ir kurie turi nemažą sąryšį su rašytojų mokslu, išsilavinimu ir visokiomis jų gyvenimo aplinkybėmis.

Aišku vienok, kad ir čionai žmogaus neprigulmybė turėjo savo ribas. Dievas, kad būtų galėjęs paduoti Bažnyčiai pažinti savo žodį su neklaidingu tikrumu, turėjo ne tik savo pribuvimu budėti, kad tuose dalykuose, kurie turėjo būti surašyti į knygą, nebūtų pridėta nieko svetimo, arba kas nors iš jų praleista, arba maždaug klaidingai išreikšta, bet dar turėjo būti tikru rašytojo vadovu, kad tasai išrinktu visuomet ir visur jei ir ne tinkamiausią ir gražiausią, tai bent užtektinai atsakančią ir Dievo žodžiui pritinkančią formą (*assistentia positiva in scribendo*). Todėl kaikuriose šv. Rašto vietose galėjo atsitikti, kad pati šv. Dvasia rašytojui padavė rašytinų dalykų artimesnį sutvarkymą, prilyginimus, o net ir atskirus žodžius, ypač tuomet kad tai buvo reikalinga pilnam Dievo minties išreiškimui, o pats rašytojas savaimi jų nebūtų vartojęs. Prie tokių gi vietų reikia priskaityti paties Dievo ištarti žodžiai į pirmuosius tėvus, į žaltį, paskiaus į žydus ant Sinajaus kalno, Kristaus žodžiai, užrašyti Evangelijoje, giliausių tikėjimo paslapčių išreiškimas, pavadinimas antrosios švenč. Trejybės Ypatos „Žodžiu“ ir tt.

16. Apie įkvėpimo ribas Vatikaniškas Susirinkimas nieko naujo nenutarė ir tik atkartojė Trident. Susirinkimo žodžius, kad ištisos šv. Knygos su visomis savo dalimis yra įkvėptos. Nors tame nutarime nėra aiškiai pasakyta, kaip reikia suprasti žodis „dalis“, ir apie jo prasmę dar ir dabar yra įvairios nuomonės, vienok be abejonės klysta tie, kurie, atskirdami šv. Knygose vietas, paduodančias tikėjimo ir doros mokslą, nuo istoriškųjų ir kitų panašių, sako, būk tik pirmosios esančios įkvėptos, kitos gi ne. Dar labiausiai klysta tie, kurie nepripažindami tų vietų įkvėptomis, nori atrasti jose paklydimus, pasakas ir prieštaravimus. Tatgi neabejotinas yra dalykas, kad šv. Knygose tokiose, kaip jas parašė įkvėpti rašytojai, nebuvo jokio paklydimo nei prieštaravimo, ka-

dangi visos jų įtalpos, ar ji paduoda tikėjimo ir doros mokslą, ar ką kita, nors tai būtų ir visai nesvarbus pasakymas, tas pats yra pirminis autorius, Dievas, kurs paklusti negali.

Vienok padalinimas šv. Rašto teksto, kurį dabar turime, į tokias dalis, kurios turi savyje tikėjimo ir doros mokslą ir kurias Dievo Apveizda mums užlaikė be jokio paklydimo, ir kitokias, kuriose per žmonių silpnę galėjo atsirasti kaikurios klaidos, yra gana pamatuotas, nors taip nebuvo tuo laiku, kada šv. Knygos išėjo iš įkvėptų rašytojų rankų. Kadangi šv. Raštas maloningiausiojo Sutvėtojo mums duotas yra, kad būtų tikėjimo ir pasielgimo taisyklė, todėl visai gana buvo, kad Dievas ypatingu savo rūpesčiu ir Apveizda šv. Knygas, jau žmonėms sergėti paduotas, užlaikytu liuosas nuo visokio paklydimo, paliečiančio tikėjimą ir dorą, taigi kad visas tas dalis, kur yra mokslas apie tikėjimą ir dorą, apgintu nuo kokio nors permainymo; nebuvo gi reikalo sergėti su tokiu pat rūpestingumu kitas dalis, kuriose klaidos negali užkenti amžinam žmonių išganymui; ir jei tose dalyse dabar kaikurios klaidos yra, tai jos atsirado po knygų parašymo, per žmonių silpnę ir apsilėidimą knygų užlaikyme.

17. Nemaža yra šv. Rašte vietų, kuriose įkvėptas rašytojas paduoda sakinius ir mintis, išreikštus arba pasakytus ne jo paties, bet kitų ypatų. Taigi ir jos yra įkvėptos, t. y. pats Dievas norėjo, kad tos svetimos mintys rastu sau šv. Rašte vieta, ir Jis paliudija, kad tos nurodytos ypatos jautė, manė ir kalbėjo taip, kaip randame įkvėpto rašytojo paduota. Todėl nusidėtu prieš mokslą apie šv. Knygų įkvėpimą tas, kas abejotu, ar tikrai setonas yra pasakęs Jėvai žodžius, užrašytus Prad. 3, 1: „Kodėl Dievas judum įsakė, kad judu nevalgytumėta iš visų sodno medžių?“ Arba kas netikėtų, jog buvo žmonės bedieviai, kurie sakė: „Nėra Dievo“ (Ps. 13, 1) ir tt. Iš to vienok neišeina, kad pačios tos mintys ar žodžiai vien per jų patilpimą šv. Rašte įgautu kokią ypatingą vertybę. Jų autoritetas arba vertybė yra toki, koki yra vertybė ypatos, kuri taip yra maniusi, arba kalbėjusi, o jei kuomet persimaino, pasididindama ar susimažindama, tai įvyksta tik tuomet, kada prisideda koki kita pašalinė aplinkybė, pvzd. aiškus pagyrimas arba papeikimas tų minčių ir žodžių, paeinantis nuo Dievo ar nuo įkvėpto rašytojo.

18. Kadangi įkvėpimas yra tai viršprigimtinis atsitikimas, įvykstantis viduje žmogaus, todėl apie jo buvimą arba nebuvimą kitiems žmonėms reikia klausties arba pačių įkvėptų knygų, tyrinėjant jų turinį ir privalumus, arba įkvėpto rašytojo, arba patirti nuo įkvėpimą davusiojo Dievo. Bet pačios knygos neduoda užtektinai įtikrinančio liudijimo apie savo įkvėpimą, ir veltui jo įieškojo protestantai įkvėptose knygose. Nei jų turinys, t. y. aprašyti stebuklai ir pranašystės, nei prakilnus jų mokslas, nei jų gerus jausmus sužadinti kalba nėra toksai liudijimas, nes visų pirma ne visose vietose tie dalykai vienodai randasi, arba gali būti lygiame laipsnyje daugelyje visai neįkvėptų knygų, ir galop jų apkainavimas daug priklauso nuo žmogaus pažiūrų, o pertai vienas gali juos pripažinti įtikrinančiais, kitas gi visai ne. — Neužtenka ir paties įkvėpto rašytojo paliudijimo; nes nėra būtina reikalo, kad jis pats žinotu apie savo įkvėpimą; nors visai neužginčijame, kad šv. rašytojai bent dažniausiai buvo pamokyti ir įsitikinę, kad Dievas per juos kalba. Bet įkvėpimas yra tai vidu-

jinis atsitikimas; tokiuose gi dalykuose žmogus gali be savo noro pasiduoti paklydimui, iliuzijoms, ir nors jis pats yra pamokytas ir teisingai tiki į savo įkvėpimą, negali jis vienok reikalauti, kad jo žodžiams tikėtų kiti be jokio abejojimo. Tikėjimas gi jo žodžiams taptu priverstinu tik tuomet, jei jis juos patvirtintu kokiuo stebuklu; bet tuomet jau prisidėtu paliudijimas Dievo, kurs tik vienas duoda galę daryti stebuklus. — Taigi, vien aiškus Dievo paliudijimas yra užtektinas priparodymas, kad koki nors knyga yra įkvėpta. Dievas yra įkvėpimo davėjas ir pirmasis šv. Knygų autorius; tik tai Jis, amžina Tiesa, duodamas liudijimą, negali nei paklusti, nei kitus įvesti į paklydimą. Tas Dievo paliudijimas apie įkvėpimo buvimą tuo labiau yra reikalingas, kad mes turime įkvėpimo faktą priimti kaipo tikėjimo dalyką. Nėra vienok reikalo, kad Dievas duotu paliudijimą betarpiškai; gana jo liudijimo duoto per žmones, kurie savo pasiuntinystę buvo gavę tikrai nuo Dievo ir ją patvirtinę stebuklais. Toks paliudijimas negalėjo būti vėlesnis už Kristaus ir apaštalių laikus, turėjo būti paduotas Bažnyčiai sergėti draug su kitomis apreiškimo tiesomis ir rasties apreiškimo šaltiniuose, t. y. šv. Rašte ir tradicijoje. — Ir tikrai, kaip buvo augščiau sakyta, jis yra išdalies pačiame šv. Rašte, pilnai gi Bažnyčios padavime, jos šv. tėvų raštuose. Ir Bažnyčia, reikalui atsiradus, savo neklaidingu nutarimu patvirtino, kad dieviškas paliudijimas apie šv. Knygų įkvėpimą buvo tikrai duotas, ir nurodė knygas, kurioms jis buvo duotas.

§ 4. Šv. Knygų Senojo Įstatymo kanonas pas žydus.

19. Šv. Knygos arba jų rinkinys, kaip matėme augščiau (vz. p. 3), vadinasi kanonu, dėlto kad jose paduotos yra Dievo apreiškotos tikėjimo ir pasielgimo taisyklės, o kiekviena atskira šv. Dvasios įkvėpta knyga, Bažnyčios neklaidingu nutarimu pripažinta kaipo toki ir šv. knygų rinkinys arba kanonas įtraukta, vadinasi *kanoniška*.

Kadangi šv. knygos buvo parašytos ne vienu laiku ir per tai nevisos yra visų priimtose, todėl, tyrinėdami jų surinkimo istoriją, mes kalbėsime atskirai apie kanoną Sen. Įstatymo pas žydus, apie kanoną S. Įstatymo pas krikščionis ir apie kanoną Naujojo Įstatymo.

Mozė savo iš Dievo įkvėpimo parašytas knygas sudėjo Sandoros šėtroje (Atk. 31, 24); tai ir buvo kanono pradžia. Jozuė pasakoja (Joz. 24, 26), kad jis savo veiklą („visus tuos žodžius“) parašęs „Įstatymo knygoje“, norėdamas regimai tuo pažymėti, kad jis savo knygą sujungęs su Mozės knygomis. Kitos istoriškos S. Įst. knygos, parašytos pirm Babilono nelaisvės, prasideda sujungimo žodeliu „ir“; iš to gi galima numanyti, kad ir jos buvo sujungtos į vieną rinkinį su pirmiaus parašytosiomis. Beto, tikrai žinoma kad žydai, rūpestingai sergėdami savo šv. knygą, jau pirm Babilono vergijos turėjo šv. Rašto rinkinius, kaip

tai galima matyti iš sujungimo Dovidų psalmių su Azafo psalmėmis, įvykusio žydų karaliumi esant Ezekijui (2 Kron. 29, 30), ir iš to paties karaliaus paliepimo surankioti Saliamono patarles (Pat. 25, 1), o taipogi iš gana tankaus minėjimo senesniųjų ir tai įvairių rašytojų žodžių pas jaunesnius, ką jie vargiai būtų galėję daryti, neturėdami anųjų raštų rinkinio. Kokio vienok didumo buvo tie rinkiniai įvairiais laikais, šiandien vargu susekti.

20. Dabar žydai savo kanone turi tik 36 Sen. Įstatymo knygas, kurios paprastai vadinamos pirmojo kanono arba protokanoniškomis knygomis (ll. protocanonic), ir iš kurių, sujungdami kaip viena, jie daro dvidešimt dvi knygi, t. y. tiek kiek yra raidžių žydų alfabete. Kyla tas klausimas, kada ir kaip tas jų kanonas pasidarė? Kalbant apie žydų kanono atsiradimą, reikia visų pirma atskirti senobės Palestinos žydai, kurių naminė kalba Kristaus laikais buvo aramaiška, nuo žydų apsigyvenusių Aleksandrijoje ir priėmusių sau graikišką kalbą. Taigi dabartinis pas žydus priimtas šv. knygų kanonas yra tas pats, kurį senobėje turėjo žydai palestiniečiai; tuotarpu kad aleksandrijiečiai žydai savo kanone turėjo truputį daugiau šv. knygų, butent ne tik visas dabartinio žydų kanono knygas, taip vadinamas protokanoniškasias, bet dar ir *deuterokanoniškas* (antrojo kanono) knygas, kuriomis yra: Tobijo, Juditos, Išminties knyga, Ekleziastikas, Baruchas, 1 ir 2 Makabiejų, o taipogi knygų dalis: Esteros 10, 4–16, 24; Daniėlio 3, 24–90 (Azarijo malda ir trijų jaunikaičių giesmė ugnies kakalyje); 13. persk. (Zuzanos istorija) ir 14. p. (pasakojimas apie Belį ir slibiną). Kaip vienok tuodu kanonu, žydų palestiniečių ir aleksandrijiečių, pasidarė, tikrų žinių nėra.

21. Palestiniečių žydų rinkinys vadinasi taipogi Ezdro kanonu, dėlto kad, anot padavimo, jį padaręs Ezdras, žydams sugrįžus iš Babylono vergijos. Nuomonė, kad Ezdras yra pirmojo žydų kanono autorius, remiasi ant šių priparodymų. Pas žydus visuomet šv. knygos buvo augščiausioje pagarboje, ir jų vertybės pripažinimas buvo pavestas ne bet kam, o tik tokiems žmonėms, kurie turėjo užsitikėjimą pas visą tautą. Kolei Dievas žydams siuntė pranašus, kurių reikšmė pas visus buvo kuodidžiausi, jie galėjo liudyti apie šv. knygų įkvėpimą; bet pranašų pareigos, kaip visi pripažįsta, pasibaigė Ezdro ir Neemijo laikais, ir paskutinis pranašas buvo Malakijas. Taigi priderėjo, kad Dievas pasirupintu, idant šv. knygos, duotos žydams ir turėjusios būti tolesniame laike svarbiausia jų tikėjimo ir pasielgimo taisykle, jau paskutinių pranašų dienose būtų surinktos ir viešai apgarsintos ir tai tokių vyrų, kuriems negalima buvo netikėti. Tokiais gi vyrais anno metu pas žydus buvo, kiek žinoma, tik Ezdras ir Neemijas. Tą sanprotavimą patvirtina liudijimai žydų tradicijos, kuri aiškiai sako, kad Ezdras galutinai užbaigęs šv. knygų rinkimą. Flavijus Juozapas rašo, kad knygų rinkinys, kurias visi žydai pripažįsta dieviškomis, paeinąs iš laikų Artakserkso I Longimano, kurs leidė Ezdrui ir Neemijui sutvarkyti religijinį žydų

gyvenimą. Seniausį gi liudijimą randame 2 Mak. 1, 13, kame pasakyta, jog Neemijas (per Ezdrą, kuriam religijinio žydų gyvenimo sutvarkymas buvo pavestas), „padaręs biblioteką, sunesė į ją iš kraštų Knygas (Mozės Įstat.), ir Pranašus (istoriškas ir pranašų knygas), ir Dovidą (psalmes), ir karalių gromatas (ir) apie dovanas (Ezdro knygas)“. Su žydų padavimu sutinka ir šv. tėvų liudijimai, kurie sako, kad Ezdras buvęs pirmojo kanono apgarsintojas (šv. Iren. šv. Jonas Auks. ir kiti).

22. Nors Ezdras teisingai skaitosi dabartinio žydų kanono surinkėju, vienok negalima pasakyti, jog jis jį taip užbaigęs, kad ne valia buvo pridėti prie jo naujų knygų. Tiesa, po Ezdro mirties Dievas nebesiuntė žydams daugiau pranašų, bet nėra jokio pamato tvirtinti, buk Dievas nebedavęs taipogi jokio naujo apreiškimo ir įkvėpimo. Ištikrųjų gi ir paskiaus buvo parašytos dar naujos Dievo įkvėptos knygos, o kaip kurios senesnės, Ezdrui nežinomos, buvo tuo laiku atrastos. Gali būti tik klausimas, ar tos paskiaus atsiradusios, dabar deuterokanoniškos S. Į. vadinamos knygos visų žydų buvo priimtos ir skaitomos šventomis ir įkvėptomis, ar ne. Tikrai jos buvo draug su kitomis šv. knygomis žydų ellenistų (graikiškai kalbančių) arba aleksandrijiečių kanone, kurs, užtat atskirymui jo nuo trumpesnio žydų palestiniečių kanono, vadinamas aleksandrinisku oju (canon alexandrinus seu hellenistarum). Tiesa, lig mūsų dienoms neužsiliko nei vienas Aleksandrijos žydų šv. Rašto kodeksas, bet graikiški šv. knygų egzemplioriai, vartojami pirmųjų amžių Bažnyčioje, buvo arba tie patys, kuriuos ellenistai turėjo pirm savo atsivertimo, o priėmę šv. tikėjimą pasilaikė ir praplatino tarp krikščionių, arba iš anų perrašyti. Pirmųjų gi amžių Bažnyčios kodeksuose buvo tikrai visos Sen. Įstatymo knygos, kaip protokanoniškos, taip ir deuterokanoniškos.

23. Ar buvo deuterokanoniškos knygos skaitomos šventomis pas žydus palestiniečius, negalima su pilnu tikrumu pasakyti, bet yra nemaž priparodymų, kad bent kaip kurios ištikrųjų buvo. Kad jos buvo Palestinoje tikrai žinomos, nėra ir abejonės. Tai galima matyti kad ir iš liudijimo Fl. Juozapo, kurs, kalbėdamas apie protokanoniškas Ezdro surinktas knygas, taip atsiliepia apie kitas: „Nuo Artakserkso viešpatavimo laikų lig mūsų dienoms buvo, tiesa, kaip dalykai parašyti, bet jiems nėra pripažįstama toki pat vertybė, kaip pirmiesiems, kadangi nebebuvo neabejotinos pranašų įpėdinystės“. Ekleziastikas minimas yra pačiame žydų talmude tokiuo pat budu, kaip kitos šv. Rašto knygos; Origeno laikais Barucho knyga dar tebebuvusi sujungta su Jeremiju; Tobijo ir Juditos knygomis naudojosi žydų mokslinčiai savo Midrašim'uose (komentoriuose), kaip turinčiomis didžiausią svarbumą ir t.t. Beveik visos deuterokanoniškos knygos buvo parašytos ebraiška arba aramaiška kalba, todėl galima su nemaž tikrumu spėti, kad jos buvo parašytos ne kitur, kaip tik Palestinoje, o iš čia buvo nuneštos Aleksandrijon. Graikišką aleksandrijiečių šv. Rašto vertimą, kuriame buvo ir protokano-

niškos ir deuterokanoniškos knygos, ir Palestinos žydai laikė iš pradžių didžioje pagarboje; tik kada tuo vertimu pradėta naudotis ir imti iš jo priparodymus apie išsipildymą mesianiškų pranašysčių Jėzuje, žydai permainė savo nuomonę apie tą vertimą ir jį visai atmetė, o sau pasidirbino kitus. Tas atmetimas pirmo graikiškų šv. knygų vertimo ir buvo reginai priežastimi atmetimo visų šv. knygų, kurių nebuvo Ezdro kanone, ir pasilikimo prie vieno protokanoniškųjų.

§ 5. Šventųjų Knygų Sen. Įstatymo kanonas pas krikščionis.

24. Naujame Įstatyme buvo priimtas Senojo Įstatymo kanonas ir tai platesnis. Evangelistai ir Apaštalai, paduodami S. Įst. žodžius, naudojosi graikišku aleksandrijiečių vertimu, kuriame buvo visos knygos, t. y. protokanoniškos ir deuterokanoniškos, net ir tokiose vietose, kame jis šiek tiek skiriasi nuo ebraiško teksto. Jei suskaitysime N. Įstatyme visas iš Senojo paimtas vietas, tai atrasime, kad iš maždaug 350 tokių vietų daugiau kaip 300 taip sutinka su aleksandrijiečių graikišku vertimu, kad aiškiai matosi iš ten jas paimtas esant; butent, Lukas, Morkus, Petras, Jokubas ir rašytojas gromatos į Žydus laikosi graikiško teksto visuomet, Povilas beveik visuomet, o Matas ir Jonas dažniausiai. Iš tokio gi jų pasielgimo teisingai išvedama, kad jie buvo priėmę visą graikišką aleksandrijiečių vertimą. Toliaus, dauguma pirmųjų krikščionių buvo atsivertę žydai ellenistai, kurie žydų kalbos visai nebesuprato ir dėlto galėjo naudotis tik aleksandrijiečių vertimu; jei tat tame vertime būtų buvusios draug su šventomis knygomis ir neįkvėptos, tai Apaštalai būtų be abejonės tuos krikščionis persergėję, nes toks persergėjimas butinai buvo reikalingas; jie gi to visai nedarė, o pirmųjų amžių Bažnyčia, priimdama visas aleksandriniškojo kanono knygas, kaip šventas, tuo pačiu paliudija, kad šventomis jas skaitė ir Apaštalai, pirmieji Bažnyčios vadovai. Galop didis panašumas kaikurių N. Į. tekstų su deuterokanoniškų knygų išsireikimais stačiai parodo, kad ir tos deuterokanoniškos knygos buvo Apaštalams gerai žinomos ir jų priimtos.

25. Nei pas vieną iš apaštališkų tėvų nerandame pilno sąrašo šv. knygų, vienok iš nedaugelio užsilikusių jų raštų galima matyti, kad tarp knygų, kurias jie skaitė šventomis, buvo ir deuterokanoniškos. Taip pas Klemeną Rym. randame žodžius, paimtus iš Ekleziastiko, Išminties, Juditos ir iš deuterokanoniškos Esteros dalies. Ermas ima žodžius iš Ekleziastiko ir 2 Mak., Barnabas iš Ekli., o Polykarpas iš Tobijo.

Jei peržiūrėsime Bažnyčios tėvų ir rašytojų veikalus antrame ir trečiame šimtmečiuose, atrasime, kad jie visas aleksandrijiečių kanono knygas skaitė šventomis ir naudojosi jomis, nepažymėdami jokio skirtumo tarp protokanoniškų ir deuterokanoniškų. Taip gi darėsi ne vienoje kokioje bažnyčioje, bet visose, ku-

rių skaitliu buvo pačių apaštalių įsteigtos, taigi stačiai iš jų ėmusios visą savo mokslą. Tatgi Rymo bažnyčioje, be minėtųjų Klemenso ir Ermo, galima dar išvardinti Ipolitą, kurs taip pat aiškino deuterokanoniškas Daniėlio dalis, kaip ir protokanoniškas, o beto naudojosi ir kitomis deuterokanoniškomis knygomis. Galijos bažnyčioje tą pat daro Ireniejus. Afrikos bažnyčios kanoną ir kitų, kuriose buvo vartojama lotyniška kalba, galima patirti iš pirmo lotyniško šv. Rašto vertimo, taip vadinamos Italės, kurioje yra visos Sen. Įstatymo knygos, o taipogi iš raštų Tertuliono ir šv. Kipriono. Rytų bažnyčių liudytojais apie deuterokanoniškų knygų priėmimą yra „Dvylikos apaštalių mokslas“, šv. Atenagoras Aten., šv. Klemensas Aleksand., ypač gi Origenas, kurs aiškiai išrodo deuterokanoniškų knygų svarbą, ginčydamas su tais, kurie apie jas turėjo abejones.

26. Ketvirtame ir penktame šimtmetyje ne tik visi žymesnieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai vartoja savo raštuose deuterokanoniškas knygas, kaip įkvėptas, bet iš anų laikų turime jau šv. knygų sąrašus arba katalogus, padarytus vyskupų susirinkimuose, Iponoje, Kartaginoje, o net ir anais amžiais parašytus kodeksus, Vatikanišką, Sinaitišką, Aleksandrinišką ir Efremono, taipogi šv. Rašto vertimus į etiopų ir armėnų kalbas, kuriuose randasi visos Sen. Įstatymo knygos, kaip protokanoniškos, taip ir deuterokanoniškos. Bažnyčios tikėjimas apie deuterokanoniškas knygas pasirodo dar iš piešinių, kuriais krikščionis anais laikais pagraždavo savo grabus, bažnytinius indus ir tt.; tuose gi piešiniuose dažnai įvaizdinamos yra ypotos ir atsitikimai, apie kuriuos kalba tik deuterokanoniškos knygos.

Jei kaikurie, labai neskaitlingi rašytojai pradeda tuo laiku abejoti ir regisi nepripažįstą deuterokanoniškų knygų šventumo, tai artesnis į jų veikalus ir į aplinkybes, kuriose rašė, išžiūrėjimas parodo, kad jie kalba ne apie kanoną pas krikščionis priimtą, bet pas žydus, arba kad jie pasilieka po žydų kanono įtekme.

27. Ir paskesniais amžiais visa Vakarų ir Rytų Bažnyčia, o net ir atsiskyrę nuo Bažnyčios klaidžiatikiai turi savo kanone visas Sen. Įstatymo knygas. Tą tai platesnį šv. knygų kanoną patvirtino Bažnyčia savo viešu nutarimu visupirma Florencijos susirinkime, o paskiaus Tridento, kame vyskupai rupestingai dalyką ištyrę ir apsvarstę, pirmame savo dogmatiškame nutarime (sess. 4. De canonicis Scripturis) išskaitė visas Sen. Įstatymo knygas, taip kaip jos nuo seniausių laikų katalikų Bažnyčioje buvo pripažintos, atskirdami nuo Bažnyčios vienybės kiekvieną, kaip klaidžiatikį, „kurs jų visų su visomis jų dalimis, kaip katalikų Bažnyčioje paprastai buvo skaitomos ir randasi senos Vulgatos išleidimuose, nepripažintu šventomis ir kanoniškomis“. O Vatikaniškas susirinkimas tą nutarimą, nors jau gana aiškų, bet neužbaigusį labi kaikurių apie deuterokanoniškas knygas ginčų, išnaujo dar patvirtino, aus jį paaiškindamas tokiu būdu: „Jei kas ištisų šv. Rašto knygų su visomis jų dalimis, kaip jas išskaitė šv. Tri-

dent. synodas, nepriimtu už šventas ir kanoniškas, arba sakytu, kad jos nėra dieviškai įkvėptos, tas tebuna atskirtas" (Constit. de fide, can. 4. de revel.).

Protestantai, prieš kuriuos visų pirma buvo atkreiptas Trid. susir. nutarimas, sekdami savo mokytojus, Liuterį ir kitus, deuterokanoniškas knygas nepripažįsta lygios vertybės su protokanoniškomis ir vadina jas apokryfinėmis, vienokį talpina savo Biblijų išleidimo gale, kaip naudingas skaityti. Tik kai kurie protestantų skyriai nepripažįsta toms knygomis jokios vertybės, dargi vadina jas pragaištingomis ir visai jų nededa į savo Biblijos išleidimus, bet daro tai ne kokiais nors prirodymais pertikrinti, o tik iš katalikų neapykantos.

Atsiskyre nuo katalikų Bažnyčios graikai ilgą laiką skaitė deuterokanoniškas knygas šventomis ir įkvėptomis, kaip ir protokanoniškas. Tik paskutiniuose dviejuose šimtmečiuose pradėjo pasiduoti protestantų įtekmei. Pas graikų teologus dabar yra tame dalyke žymus svyravimas, o jų dauguma jau regisi esanti deuterokanoniškas knygas priešinga ir tokiuo būdu atmetanti jų pačių bažnyčios pripažintą ir amžiais užsilaikiusį mokslą.

Toliaus dar tuo pačiu keliu nuėjo Rusijos bažnyčia. Ji taip pat permainė savo mokslą apie deuterokanoniškas knygas Sen. Įstatymo, vedama savo teologų, pasidavusių protestantų įtekmei. Rusų bažnyčioje regisi dabar nebėra jokio abejojimo: ji stačiai vadina deuterokanoniškas S. Įst. knygas apokryfinėmis ir taip moko savo teologijose ir net savo katekizmuose.

§ 6. Naujojo Įstatymo šv. Knygų kanonas.

28. Išganytojas skelbė savo dievišką mokslą vien gyvu žodžiu ir taip pat liepė daryti savo apaštalamis ir mokytiniais, sakydamas: „Eidami į visą pasaulį, apsakinėkite Evangeliją visam sutvėrimui“ (Mk. 16, 15). Jie, paklusnūs Mokytojo žodžiams,ėjo iš krašto į kraštą, iš vieno miesto kitan, apsakojo visur Gerą Naujieną, patvirtindami savo kalbą stebuklais, įtikėjusius į Kristų ir priėmusius jo mokslą krikštijo ir iš jų darė pirmas krikščionių draugas. Taip tat paprastu ir nuolatiniu Evangelijos praplatinimo būdu iš Kristaus parėdymo buvo skelbimas gyvu žodžiu; ir tikėjimas į Kristų platinosi per apsakojimą, ką ir šv. Povilas išreiškė, kada sakė: „Tikėjimas iš apsakojimo“ (Rym. 10, 17). Ir tik tai tuo keliu galėjo Evangelija trumpu laiku tapti žinoma visose Rymo valstijos dalyse, pasiekti žmones ne tik mokytus, bet ypač visą daugybę bemokslų, beturčių, kurie kasdieninio gyvenimo rūpesčiuose paskendę kitaip nebūtu jos nei ieškoję, nei radę. Bet Išganytojas, liepdamas apsakoti gyvu žodžiu, neužgynė apaštalamis, reikalui atsiradus arba didesnei žmonių naudai, dėti apsakojamą mokslą į raštus. Taigi, su laiku, nors nelabai greitai, pradėjo atsirasti knygos, turinčios savyje didesnę ar mažesnę Kristaus mokslo dalį, apaštalų ir jų mokytinių iš Dievo įkvėpimo parašytos ir išpradžios ne visai Bažnyčiai paskirtos, bet jos dalims. Pirmieji krikščionys su didžiu rupestingumu rinko tas knygas, ir kiekviena bažnytinė draugija stengėsi turėti jų kuodaugiausiai. Jau prie gyvos apaštalų galvos buvo padaryti pirmi tokie rinkiniai, o jų vieną nežinomo, tiesa, didumo, turintį savyje bent kaikiurias Povilo gromatas, mini šv. Petras (2 Petr. 3, 16). Baigiantis pirmajam ir prasidedant antrajam

šimtmečiui įvairios bažnyčios turėjo įvairius rinkinius, ir nors neiviename iš jų nebuvo dar visų N. Įstatymo raštų, bet nebuvo taipogi neivienos dabartinio kanono knygos, kuri jau tuomet nebūtu buvusi žinoma kurioje nors bažnyčioje.—Negana to, kad tos knygos buvo renkamos, bet dar jas priimdavo, kaip turinčias dievišką autoritetą, kaip Dievo įkvėptas ir lygias tame dalyke S. Įstatymo knygomis. Tai pasirodo iš pirmųjų apaštalų įpėdinių raštų, kurie iš anų paimtus žodžius mini tokiuo pat būdu, kaip ir įkvėptas Sen. Įstatymo knygas, stato vienas šaly kitų kaip lygias, dalina į „Evangeliją ir Apaštalą“, sekdami padalinimą S. Įstatymo į „Įstatymą ir Pranašus“, arba stačiai vadina jas Dievo įkvėptomis, kaip pvd. Klemensas Rym., kurs tvirtina, kad Povilas Dievo įkvėptas, parašė Korintiečiams apie save, apie Kėfą ir apie Apolį.

29. Krikščionys priimdavo kaip šventas, žinoma, ne visas knygas, paduodančias šitą iš Kristaus mokslo, bet tik tai tokias, apie kurias buvo įsitikrinę, kad jos ištiesų buvo iš Dievo įkvėpimo parašytos. Tame dalyke žiūrėta, ar knygos autoriumi yra tikrai apaštalas, arba ar ji yra bent patvirtinta kurio nors apaštalo. Toks pertikrinėjimas buvo iš vienos pusės labai reikalingas, dėlto kad draug su šventomis knygomis pradėjo tuojau atsirasti raštai, kad ir panašūs savo turiniu į anasias, bet parašytos žmonių, neturėjusių Dievo įkvėpimo; iš antros gi pusės ne visur, ypač tolimesnėse ir mažesnėse bažnyčiose, pigu buvo iškart gauti reikalingus paliudijimus. Dėl to tai net apie kaikiurių tikrai įkvėptų knygų vertybę vienoje-kitoje bažnyčioje buvo abejojama per trumpesnį ar ilgesnį laiką, juo labiau, kad sulyginant gana vėlai ir apie patį jų buvimą patirdavo. Tas iš Dievo įkvėpimo parašytas N. Įst. knygas, apie kurias kaikiuriuose bažnyčiose ilgiau abejota dėl stokos reikalingų paliudijimų ir tik vėliau pas visus priimta, atskirdami nuo tų, kurios gana veikiai visur tapo žinomos ir priimtose, dabar vadiname deuterokanoniškomis N. Įst. knygomis. Jomis gi yra Gromata į Zydus, visuotinoji gromata šv. Jokubo, 2. grom. šv. Petro, 2. ir 3. grom. šv. Jono, visuotinoji gromata šv. Judo, šv. Jono Apreiškimas, ir dalys: Mt. 1. ir 2. perskyrimas, Mk. 16, 9-20, Lk. 22, 43-44 ir Jo. 8, 2-12.

30. Arčiaus išžiurint, kaip darėsi kanonas N. Įst. knygų, galima patėmyti, kad jau apaštališkųjų ir pirmosios antrojo šimtmečio pusės tėvų nors ir neskaitlingai užsilikusiuose raštuose buvo vartojamos visos N. Įst. knygos, atskyrus tik keturias nedideles gromatas: į Filemoną, 2. ir 3. Jono ir Judo. Pradedant gi nuo antrosios 2. šimtmečio pusės jau atskiros bažnyčios turi gana pilnus kanonus. Didžiausį knygų rinkinį randame Rymo bažnyčioje, nes jame, kaip pasirodo iš Muratorio sąrašo ir Ermo veikalėlio: Ganytojas, buvo visi N. Įst. įkvėpti raštai, atskyrus grom. į Zydus ir 2. Petro; bet buvo taipogi čionai priimta, tiesa kaip abejotina, viena nekanoniška knyga, šv. Petro Apreiškimas

(Apocalypsis Petri). Baigiantis 2. ir prasidedant 3. amžiui, Afrikos bažnyčioje dar nebuvo vartojama grom. i Žydus, Jokubo ir 2. Petro, nors Tertulionas liudija, kad grom. i Žydus buvusi kaikuriose bažnyčiose tuo laiku jau priimta. Toks pat beveik kaip Afrikos buvo kanonas Galijos bažnyčioje, tik jame dar truko Judo grom., bet buvo viena nekanoniška knyga, Ermo Ganytojas. Taigi sudėdami i vieną vietą įvairių Vakarų bažnyčių kanonus, randame, kad čia buvo priimtos kaip dieviškos visos N. Ist. knygos, atskyrus tik 2. Petro, o su jomis ir dvi neįkvėpti, kuriedvi paskiaus, patyrus apie tikrą jų pradžią, iš kanono išmesta. Pilną kanoną pirmą kart randame, prasidedant 3. šimtmečiui, Aleksandrijos bažnyčioje, kaip tai parodo raštai Klemenso Aleks., ypač gi Origeno, kurs visą ir tikrai vien dabartinio kanono knygas pripažįsta šv. Raštu. Truputį vėliaus to paties 3. amžio pabaigoje Euzebijus Cezarėjietis paduoda tuo metu viešpatavusias nuomones apie įvairius knygų skyrius; taigi jis atskiria raštus, kurie visų yra priimami kaip šventi (ὁμολογούμενα), ir prie kurių priklausė beveik visos dabartinio kanono knygos, toliaus raštus, apie kurinus dar tebėra vedami ginčai, bet kurie daugumos yra priimami (ἀντιλεγόμενα), jais gi yra likusios mūsų kanono knygos, ir galop raštus, visų stačiai atmetamus (ῥέθη), arba dėlto kad jie nėra įkvėpti arba kad priegtam turi dar savyje ir klaidingą mokslą.

31. Paskiaus 4. šimtmetyje Rytuose sukilsta vėl didesnės abejonės apie kaikurias deuterokanoniškas N. Ist. knygas. Tiesa, Aleksandrijos ir Kypro bažnyčiose pasilieka pilnas kanonas, bet Palestinoje ir Kapadokijoje nerandame tarp šv. knygų šv. Jono Apreiškimo, o Antiokijoje dar ir keturių mažesniųjų gromatų: 2. Petro, 2. ir 3. Jono ir Judo. Vienok tos abejonės neilgai tęsiasi ir sekančiuose amžiuose jos visai pasiliauna; nes dar pirm Truleniškojo synodo (680 m.), kada viešai apgarsinta Afrikos susirinkimų priimtas šv. Knygų sąrašas, beveik visos Rytų bažnyčios jau turėjo vienodai pilnus kanonus. — Vakarų bažnyčiose jei dar ir buvo kaikur šiokios tokios abejonės apie šv. Knygų skaitlių 4. šimtmetyje, tai vėliaus nebeliko jų nei žymės, ir toks dalykų stovis pasiliko lig reformacijai. Prasidėjus gi ginčams apie deuterokanoniškų knygų vertybę 16. šimtmetyje, Tridento susirinkimas iškilmingai patvirtino seną tikėjimą apie visų, kaip S. taip ir N. Įstatymo knygų įkvėpimą ir jų dievišką vertybę.

Protestantai vedė ir veda ginčus toliaus. Liuteris, išradęs visai naują įkvėpimo kriteriją, butent ypatingą vidujinį isitikrinimą, sakė, kad jis nerandąs evangeliškos ir apaštališkos dyasios Apokalypsyje; tokią pat nuomonę jis turėjo apie grom. i Žydus, Judo ir ypač Jokubo; taigi visas tas knygas jis patalpino atskirai, savo Biblijos vertimo gale. Paskesnieji Liuterio mokytiniai pripažindavo šv. Raštu kokį laiką tik protokanoniškas knygas (ὁμολογούμενα), atmesdami kitas 7, kaip apokryfus. Pės Zvinglio ir Kalvino pasekėjus pasiliko katalikų Bažnyčios kanonas, o pradžioje 17. šimtmečio sugrįžo prie jo ir Liuterio pasekėjai. Dar paskesniuose laikuose daug protestantų, pasidavę racionalizmui, atmetė visai šv. Knygų

įkvėpimą, o per tai nebegali buti ir kalbos pas juos apie kanoną tikroje to žodžio prasmėje. — Graikų ir Rosijos atsiskyrusios bažnyčios savo kanonuose turi visas N. Įstatymo knygas.

Apie apokryfus ir prapuolusias knygas. a) Apokryfas, graik. ἀπόκρυφον, reiškia tą pat, ką ir slaptinas, paslėptas. Tuo vardu senobėje pas graikus stambeldžius vadindavo knygas, kuriose buvo surašytos jų tikybinės paslaptys, žinotinos vienims jų kunigams (ἀπόκρυφα βιβλία). Nuo šv. tėvų laiko apokryfais pradėta vadinti knygas, kurios iš atžvilgio i savo antrašą ir turinį gali buti pigiai paskaitytos šventomis ir tikrai kaip tokios buvo kaikurių priimanos, nors išties jos nėra įkvėptos. Vienu iš jų vardai ir turinys paimta iš S. Įstatymo, kitų gi iš Naujojo, todėl atskiriame apokryfus S. Ist. ir apokryfus N. Įstatymo. Tarp S. Ist. apokryfų paminėtini yra: 3. ir 4. Ezdro knyga ir Manaso karaliaus malda, parašytos 2. ar 1. šimtmetyje pirm Kristaus gimimo, kurios kaip priedas spausdinamos yra Vulgatos išleidimuose; toliaus 151. Dovidio psalmė, 18 Saliamono psalmių, 3. ir 4. Makabiejų knyga, parašytos taipogi pirm Kristaus gimimo; žymiai vėliaus buvo parašytos Enoko knyga, Mozės užengimas, Mozės apreiskimas ir didelė daugybė kitų jokios vertybės neturėjusių raštų.

Iš N. Įstatymo apokryfų vertos yra paminėjimo visupirma taip vadinamos bažnytinės knygos (libri ecclesiastici), kurios buvo didžioje pagarboje pas šventuosius tėvus ir šiandien gali dar buti naudingos, nors jos nėra įkvėptos. Tokios gi yra: Mūsų Viešpaties gromata i Abgarą Edesos karalių, Liturgijos Petro, Jokubo, Mato ir Morkaus, Dvylikos apaštalių mokslas, Apaštalių konstitucijos ir kanonai, Evangelija pagal žydus arba nazarėjus, šv. Povilo gromatos i Laodikiečius, 3. i Korintiečius, i Seneką ir Senekos i Povilą, šv. Barnabo gromata, šv. Klemenso Rym. 1. grom. i Korintiečius, Ermo Ganytojas.

Daug daugiau vienok buvo tokių apokryfų, kurie niekuomet nei jokio svarbumo neturėjo Bažnyčioje. Tarp maždaug 50 įvairių apokryfinių Evangelijų, kurių vardai minimi šv. tėvų raštuose, labiausiai gal panaši i kanoniškas Evangelija pagal Petrą; kitos gi nebutus dalykus pasakoja arba apie Kristaus užgimimą ir jaunystę, arba apie jo kančią ir nužengimą i pragarą (Limbą). Buvo dar apie 18 „Apaštalių darbų“, truputį mažiaus įvairių gromatų ir Apreiškimų, tarp kurių minėtinas Petro Apreiškimas, kurs kaip abejotina knyga buvo kokį laiką Rymo bažnyčios kanone.

b) Šv. Rašte paminėta yra nemaža knygų, parašytų pranašų ir kitų šv. ypatų, kurios vienok lig mūsų dienoms neužsiliko, todėl ir vadinasi prapuolusiomis. Jų skaitliuje galėjo buti kaikurios parašytos iš Dievo įkvėpimo, bet ir tos regimai turėjo tikslą laikinį, jam gi pasibaigus, Dievas leidė, kad ir pačios knygos prapultu. — S. Įstatyme šie yra minimi raštai: 1) Viešpaties karių knyga, liber bellorum Domini (Num. 21, 14), 2) Teisųjų knyga, liber justorum (Jos. 10, 13; 2. Reg. 1, 18), 3) Knyga žodžių apie Saliamono dienas, liber verborum dierum Salomonis (3. Reg. 11, 41), 4) Knyga žodžių apie Judos karalių dienas, liber verborum dierum regum Iuda (3. Reg. 14, 29 etc.), 5) Knyga žodžių apie Izraelio karalių dienas, liber verborum dierum regum Israel (3. Reg. 14, 19 etc.), 6) keletas pranašų knygų, keletas Saliamono veikalų, iš viso gi 21 knyga.

Iš N. Įstatymo pasirodo, kad be skaitomų dabartiniame kanone buvo dar parašytos kaikurios knygos, šiandien pražuvusios, kurios vienok galėjo buti įkvėptos. Anot beveik visų priimtos nuomonės neužsilikę lig mūsų dienoms trys šv. Povilo gromatos: trečia gromata i Korintiečius, parašyta pirm dviejų kanoniškųjų (1 Kor. 5, 9; 2 Kor. 10, 9), dar viena gromata i Pilypiečius (Pilyp. 3, 1) ir gromata i Laodikiečius (Kol. 4, 16).

§ 7. Ebraiškas tekstas Senojo Įstatymo.

32. Šv. Raštas buvo parašytas ne visas viena kalba, bet trimis, nes vienos jo dalies pirmutinė kalba buvo ebraiška, kitos chaldaiška, o trečios graikiška. Dauguma S. Ist. knygų buvo pa-

rašyta ebraiškai, ir tas jų tekstas užsiliko lig mūsų dienoms. Iš chaldaiškai parašytų užsiliko tik nedidelės knygų dalys: 1 Ezdr. 4, 7—6, 18; 7, 12—26; Jer. 10, 11; Dan. 2, 4—7, 28. Ebraiškai ar chaldaiškai buvo parašytos deuterokanoniškos knygos: Tobijas, Judita, Baruchas, Ekleziastikas, pirmoji Makabiejų, deuterokanoniškos dalys Daniėlio ir Esteros ir Evangelija pagal Matą; bet jų pirmasis tekstas pražuvo, liko tik vertimai. Galop graikiškai buvo parašyta: Išmintis, antroji Makabiejų ir visos N. Įst. knygos, atskyrus šv. Mato Evangeliją.

33. Ebraiška kalba yra viena iš tų, kurias mokslo vyrai vadiną sėmitiškėmis, dėlto kad jomis kitados šnekėjo tautos, kilusios iš Noės sunaus, Sėmo, turėjusios savo lopšiu Senaaro slėnį netoli Persiškos užtakos ir iš čia pasiplėtusios į vakarus. Taigi seniausiuose laikuose sėmitiškos kalbos buvo vartojamos toje Azijos dalyje, kurios ribomis rytų pusėje yra upė Tigras, vakaruose Tarpžemė jura, šiaurėje Armėnijos kalnai ir pietuose pietinė Arabija; o iš čia jos buvo nuneštos Etiopijon, į šiaurinę Afriką ir į kaikurias Tarpžemės jūros salas. Tris buvo svarbiausios sėmitiškų kalbų šeimos. Aramaiškų, kietų ir mažai išdailintų kalbų šeima buvo vartojama pas tautas, kilusias iš Aramo ir gyvenusias Syrijoje, Mezopotamijoje ir Babylonijoje. Ji apėmė syrišką ir babylonišką, arba kaip ji paprastai vadinama, chaldaišką kalbą, taipogi samarijiečių tarmę, gal dar asyrijiečių ir kaikurias kitas. Arabiškos šeimos kalbos, kurios atsižymi savo žodžių ir formų senumu, įvairumu ir dailumu, buvo prasiplatinusios pas pietinius gyventojus. Trečioji šeima vadinama kanaaniška užima vidurį tarp aramaiškos ir arabiškos kaip iš atžvilgio į vietą taip ir į savo privalumus. Prie jos priklausė Fenikijiečių kalba draug su puniškąja tarme ir ebraiška kalba (hebraicus sermo), kuria buvo parašytas šv. Raštas, ir iš kurios paskiaus pasidarė tarmės Talmudo ir rabinų arba nauja ebraiška. Pats ebraiškos kalbos vardas buk esąs padirbtas iš žodžio *ibri* (transitor, *ὁ περάτης*), nes taip vadinę Kanaano gyventojai Abraomą, atėjusį pas juos iš už upės (Jordano), ir tas vardas pasilikeš visai iš Abraomo kilusiai tautai, kuri pati save vadindavo Izraėltais nuo patriarko Jokubo, turėjusio taipogi Izraėlio vardą; nuo tautos gi perėjęs vardas ir ant jos kalbos, nors ji nebuvo naujai atnešta, bet buvo ta pati kanaaniečių kalba, pasisavinta ateivio Abraomo ir jo ainių.

34. Apie tai, kaip ebraiška kalba lavinosi ir dailinosi, nėra jokių tikrų žinių. Jau Mozės parašytose, taigi seniausiose, kokias turime, knygose ji pasirodo visai tobula, taip kad galima spėti, jog ir pirmiausia ji buvo ilgai vartojama raštuose. Beveik ant to paties tobulumo laipsnio ta kalba pasiliko lig Babylonio nelaisvei, o net dar kokią laiką ir po jos, nors pas vėlesnius rašytojus po truputį pradeda jausties aramaiškos kalbos įtekė. Reikia gi žinoti, kad jau nuo 8. šimtmečio aramaiška kalba buvo pradėjusi labai platinties pas tautas, gyvenusias kaimynystėje su Babylonija ir turėjusias su ja prekybos ir kitokių santykių; paskiaus ji tapo net oficiališką kalbą plačios Persų valstijos. Kada žydų

dauguma buvo nugabenta Babylonio nelaisvėn, jie ten savo kalbos neužmiršo; bet atkeltos Palestinon ir apgyvendintos žydų vietoje aramaiškos kilmės tautos greitu laiku primetė savo kalbą visai neskaitlingiems žydams, išvengusiems nuvedimo Babylonan, ir padarė aramaišką kalbą viešpataujančia visoje Palestinoje. Sugrįžę vėliaus iš Babylonio vergijos išstremtieji žydai, nors ir tebmokėjo ebraiškai, bet, budami visai neskaitlingi, nebeįstengė sugrąžinti savo kalbai viešpatavimo tėvynėje; ir nors dar gana ilgai rėmėsi sena ebraiška kalba su aramaiškąja, bet galop turėjo visai pasiduoti savo pergalėtojais. Kadangi vienok ta chaldėjiečių atnešta aramaiška kalba įgavo žydišką varšą, todėl ji yra vadinama taipogi syro-chaldaiška. Tik žydų raštuose vartojama buvo dar gana ilgą laiką ebraiška kalba, nors ir turėjusi savyje nemaž aramizmų. Nuo Makabiejų laikų ebraiška kalba pas žydus darosi beveik visai nebežinoma; ji pasilieka tik šv. Knygose ir liturgijoje, o žydai, ją minėdami, vadina ją šventąja kalba (*lašon kodeš*).

35. Raidės dabar žydų raštuose randamos nebe tos pačios, kurios buvo gilioje senobėje. Tos dabartinės raidės vadinasi keturkampiu raštu (*k'thab m'ruba*) arba asyriškuoju (*k. asurith*); jos pradėjo platinties tarp žydų draug su chaldaiška kalba nuo Babylonio nelaisvės laikų; dargi yra padavimas, kad Ezdras visą šv. Raštą perrašydinęs tomis raidėmis. Seniaus pas žydus buvo fenikijiškos raidės, dėlto taip pavadintos, kad jas mokslo vyrai visupirma pažino iš užsilikusių lig mūsų dienoms fenikijiečių pinigų ir antrašų. Tomis tat raidėmis visupirma buvo parašytos šv. Knygos. Kad ištikrųjų permaina raidėse pas žydus įvyko, pasirodo ne tik iš dabar atrastų senobės paminklų, rašytų pirm Babylonio nelaisvės senomis raidėmis, bet ir iš to, kad žydiškame šv. Rašto tekste atrandame perrašinėtojų per neįsiziurėjimą pakeistas vienas raides kitomis ir netik tas, kurios labai panašios yra tarp savęs dabartinėje rašyboje, kaip *beth* ir *kaf* arba *daleth* ir *reš*, bet taipogi ir visai nepanašias kita į kita, kaip *iod* ir *šin*, kurios vienok buvo panašios senobinėje rašyboje ir regimai buvo perrašinėtojų jau tuomet sumaišytos, kada visas šv. Raštas tebebuvo rašomas senąja rašyba.

36. Reikia dar priminti, kad žydai, kaip ir visi sėmitai, rašydavo tik pusbalses ir priebalses (consonantes) ir tikrai retai balsėms pažymėti vartodavo raides *alef*, *vav*, *jod*. Kolei kalba tebebuvo gyva, žodžių ištara ir be balsių buvo gerai žinomas; bet kada pradėta ją užmiršti, tikras žodžių ištara darėsi kas kart sunkesnis, labiau abejotinas: ji žinojo tik iš padavimo. Tiesa, dabartiniame tekste balsės pažymėtos yra taškeliais ir bruoželiais, bet tie balsių ženklai buvo išrasti tikrai 6. ir 7. šimtme tyje po Kr., o lig tam laikui galėjo buti jau visai užmirštas kaikurių žodžių tikras ištara, o per tatau ir prasmė; nes tos pačios raidės su vienomiu balsėmis gali reikšti vieną dalyką, o su kitomis visai ką kitą; pvd. žodis sudėtas iš trijų raidžių *DBR* gali turėti gana įvairias prasmes, žiurint į tai kokias padėsime balses;

taip *DaBaR* reiškia kalbą, žodį, *DeBeR* — mirtį, *DaBeR* — kalbėk, *DoBeR* — ganyklą ir tt. — Taigi tyrinėjant ebraiško teksto stovį, reikia atsižvelgti ir į tas permainas, kurios galėjo su laiku jam įsibrukti per raidžių permainymą ir dėlėi balsių nepažymėjimo senobiniuose kodeksuose.

37. Galop senobėje ebraiškas tekstas buvo rašomas be jokių pertrukių, be padalinimo į žodžius ir sakinius; be to turėjo kaikuriuos sutrumpintai parašytus žodžius; per tat dabar esantis raidžių paskirstymas į žodžius, žodžių į sakinius ir kaikurių žodžių skaitymas nevisuomet sutinka su seniaus randamu padalinimu ir skaitymu. Todėl norint sujieškoti tikrą šv. Rašto prasmę ir turint pamatuotą abėjonę apie dabartinio teksto tikrumą, reikalui esant, galima atsitraukti nuo priimto žodžių ištarimo ir padalinimo ir laikyties kitokio.

38. Šv. Rašto autografai, rašyti pačių įkvėptųjų vyrų, pradžioje labai seniai, ir šv. Knygos užsiliko lig mūsų dienoms tik apografuose, kurie iš pradžių buvo perrašyti iš autografų, paskiaus gi per ilgus amžius buvo kartkartėmis perrašinėjami vieni iš kitų; taigi dabar esantys kodeksai yra tai apografai, padaryti sulyginant neperdaug senuose amžiuose.

Nors šv. Rašto tekstas buvo daug sykių perrašinėjamas, vienok pasiliko, apskritai sakant, nepagadintas. Dievo Apveizda laikė šv. Knygas ypatingoje globoje, kad į jas neįsibruktu klaidos, paliečiančios svarbiausią jų dalį, t. y. tikėjimo ir doros mokslą; o ir patys žmonės rupestingai jas sergėjo nuo pagadinimo, kadangi tikėjo, kad jos yra šventos, Dievo įkvėptos, per tai gi didžiausios pagarbos vertos. Tačiau neužsiliko šv. Raštas liuosas nuo visų paklydimų. Per ilgus amžius nekartą perrašinėjant, atsirado jame kaikurie menki pasirikimai ortografiški, gramatiški ir kiti, nepaliečiantys vienok jo substancijos.

Kas per ilgus amžius daroma buvo šv. Knygų tekstui užlaikyti ir nuo paklydimų apsaugoti, galima pažinti iš jo istorijos, kuri paprastai dalinama yra į penkis periodus.

39. Pirmas periodas apima laiką nuo šv. Knygų atsiradimo lig jų surinkimui Ezdro dienose. Jau pirmieji šv. Rašto perrašinėtojai neišsisergėjo savo darbe visų žmonių prigimčiai paprastų netobulybių ir įvedė į tekstą kaikurias klaidas. Taip matome dabartiniame tekste, kad tų pačių ypatų ir vietų vardai nevisur yra vienodai parašyti, tos pačios skaitlinės, atkartotos įvairiose vietose, kaikada žymiai skiriasi tarp savęs. Regimai perrašinėtojai išdalies norėdami pataisyti, kas jiems rodėsi klaidinga, savarankiškai darė mažas permainas, išdalies gi nuovargio priveikti praleisdavo žodžius, įdėdavo nereikalingus, vietoje vieno parašydavo kitus, negerai išžiūrėję į raides pakeisdavo vienas kitomis. Bet anuo laiku nesunku buvo bent kiek didelesnius paklydimus veikiai pasergėti ir pataisyti, visupirma dėlto, kad pati ebraiška kalba buvo ir perrašinėtojams ir skaitytojams suprantama; priegtam Mozės knygų autografas buvo ilgą laiką laikomas šaly sadoros Skrynios, o su juomi gal ir kitų knygų autografai,

taigi buvo su kuo perrašytus naujus kodeksus palyginti ir pagal ką pataisyti. Todėl ir be Dievo Apveizdos, kuri šv. Knygas juk ir anuomet sergėjo, jos galėjo vien žmonių rupesniu užsilaikyti liuosos nuo žymesnių paklydimų, ypač gi tokių, kurie butu palietę tikėjimo ir doros mokslą. Bet kad jau tame pirmame periode nebuvo išvengta visų ir mažesnių, augščiau paminėtų klaidų, pasirodo iš to, kad tokias pat ir tose pačiose vietose randame jau seniausiam graikiškame vertime, o taipogi palygindami ebraišką tekstą su taip vadinamu Samarijiečių Pentateuchu.

Samarijiečių Pentateuchu vadinasi penkių Mozės knygų ebraiškas tekstas, parašytas ne keturkampiu raštu, bet senobinėmis panašiomis į fenikijiečių raidėmis, ir vartojamas pas Samarijoje gyvenusią tautą. Buvo tai tauta, pasidariusi čionai iš Izraelio liekanų, kada dauguma jų brolių nuvesta tapo Asyrijos nelaisvėn, susimaišiusių su kitomis tautomis, atsiųstomis iš Asyrijos į ištremtųjų vietas. Nors atsiųstieji buvo pagonis, bet apsigyvenę Samarijoje jie priėmė vietinį tikėjimą, skaitė save vieno tikrojo Dievo išpažintojais ir turėjo Mozės Pentateuchą, o taipogi Jozuės knygą, nors ir labai sugadintą.

Ne visi laikosi vienos nuomonės apie to Pentateucho pas Samarijiečius atsiradimą. Racionalistai ir kaikurie protestantai stengiasi išrodyti, kad jį į Samariją atnešęs Aleksandro D. laikais (apie 330 m.) Jerolimės kunigas, Manasas, kursai nenorėdamas pamesti, kaip to reikalavo Ezdro sugrąžintas senobinis įstatymas, savo pačios ne žydės buvo priverstas su keliais kitais kunigais apleisti savo vientaučius ir apsigyvenęs tarp Samarijiečių pastatė jiems bažnyčią ant kalno Garizim.

Bet arčiaus tiesos regisi yra nuomonė tų, kurie tvirtina, kad Samarijiečių Pentateuchas pasidaręs iš kodeksų, kurie, pasidalinus žydams į dvi karalysti, Judos ir Izraelio, buvo pas tuos paskutiniuosius, arba kad jį atnešęs į Samariją kunigas, sugrąžintas iš Asyrijos nelaisvės savo kraštą (4 Kar. 17, 24), kad išmokytu naujus tos šalies liutų smarkiai užpuldinėjamus gyventojus pagonis garbinti Jahvę. Ta nuomonė remiasi ant šių priparodymų. Yra žinoma, kad ir prieš Izraelio karalystės išgriovimą ir po jo tame krašte, nors paskiaus pagonims atiduotame ir beveik jų vieny apgyventame, buvo visuomet garbinamas taipogi tikras Dievas ir užlaikomas Mozės Įstatymas, taip kad, žydams sugrįžus iš Babylono vergijos ir gavus leidimą atstatyti savo sugriautą bažnyčią, ir Samarijiečiai butinai norėjo prisidėti ir padėti jiems, kaipo broliams ir to paties Dievo garbintojams, atstatymo darbe. Tikrojo gi Dievo garbinimas ir Įstatymo žinojimas vargiai gali buti išaiškintas pas Samarijiečius be buvimo pas juos jau tuo metu Pentateucho. Kada žydai paniekino gerus Samarijiečių norus ir atmetė jų pašalpą, sukilo tarp abiejų tautų toki neapykanta, kad jokiuo būdu nebebutu priėmę Samarijiečiai nuo žydų jų šv. Knygų. Galop jei butu jas priėmę vėliau Aleksandro D. laikuose, tai butu taip padarę su visomis knygomis, neužsiganddami vienu Pentateuchu ir sudarkyta Jozuės knyga; be to turėtu jas parašytas ne kaip dabar senobine rašyba, bet tokio pat keturkampiu raštu, koks jau tuomet buvo prasiplatinęs tarp žydų.

Palyginant tat Samarijiečių Pentateuchą su žydų tekstu, pasirodo, kad tikėjimo ir doros dalykuose abudu pilnai tarp savęs sutinka ir tuo paliudija, kad anuose seniausiuose laikuose šv. Knygų neperdirbinėdavo savavališkai. Tik vienoje vietoje padaryta yra truputį svarbesnė permaina, pigiai vienok išaiškinama žinomomis aplinkybėmis. Samarijiečiai, norėdami, kad jų pastatyta bažnyčia butu garbingesnė, toje šv. Knygų vietoje, kame yra liepiama pastatyti altorių ant kalno Ebal (Atkart. 27, 4), kalno vardą permainė į Garizim. Kiti gi skirtumai paliečia dažniausiai kalbos dalykus, arba išsireiškimus apie Dievą, kurių pertaisyme rupintasi, kad neliktu nieko, kas rodėsi pasakyta žodžiais nevisai tinkamais Dievo Didenybei.

40. Antras taip vadinamas raštininkų arba skaitlininkų (*sofrim*, *scribæ*, *numeratores*) periodas apima laiką nuo Ezdro, t. y. nuo 5. pirm Kristaus lig 2. šimtmečiui po Kr. Ezdras su pagalbininkais arba, kaip juos žydų rabinai vadina „didžiosios synagogos vyrais“ ne tik surinko šv. Knygas į vieną vietą, taip padarydamas pirmąjį kanoną, bet dar pasirupino apvalyti jas nuo pasergėtų paklydimų. Pradėta darba varė toliaus raštininkai arba skaitlininkai, kurie stengdamies apsaugoti šv. tekstą nuo naujų klaidų ir palengvinti išibrukančių atradimą, anot padavimo, suskaitę visus jo žodžius ir raides. Negalima vienok sakyti, buk jų darbas pasibaigęs tik pačiu suskaitymu; nes tame antrame periode išsidirbo dabartinis priebalsių tekstas. Taigi, raštininkai iš keleto tuomet esančių skaitymo būdų (variantes *lectiones*), rastų įvairiuose kodeksuose, palygindami vienus su kitais, išrinko ir priėmė tokiuos, kurie išrodė tikresni; elgėsi gi tame darbe gana atsargiai, palikdami įvairius skaitymo būdus, archaizmus ir tt. tenai, kur neturėjo tikrumo, kaip juos pataisyti. Senobiniai šv. Rašto vertimai akyvai liudija, kaip pamažu ir nuolat tas raštininkų darbas buvo atliekamas. Kuo senesni yra tie vertimai, tuo labiau jie skiriasi smulkmenose tarp savęs, vėlesnieji gi vis daugiau ir daugiau artinasi prie dabar esančio masorėtų teksto, o tai dėlto kad su laiku pats ebraiškas tekstas, išpradžios turėjęs daug įvairių skaitymų, su laiku besidarbuojant raštininkams darėsi vis vienodesnis ir labiau pataisytas.

41. Talmudistų periode (nuo 3. lig 6. šimtmečiui po Kr.), kurie surašė senobės padavimus apie Įstatymą, priebalsių tekstas jau nebebuvo mainomas. Tuo laiku buvo išdirbta nemaža taisyklių, kurių reikėjo laikyties šv. Knygas perrašinėjant, kad į jas neįsibruktu klaidos. Taip talmude randasi persergėjimai, kad perrašinėtojai per neįsižiūrėjimą nesumašytų panašių raidžių, kurios yra išvardijamos; nurodoma, kurios raidės reikia rašyti didesnės ir kurios mažesnės, kokios augščiau arba žemiau; kokiais žodžiais pradėti naujos eilutės ir tt. Žodžių tekste talmudistai niekur nemainė, o net ir netinkančius palikdavo savo vietoje, tik šaly ant krašto pažymėdavo, kad reikia skaityti kitaip (*k'thib* — parašyta, *q'ri* — reikia skaityti). Galop talmudistai pradėjo tvarkyti ir vienodinti žodžių ištarimo būdą, kurs iki tam laikui labai nevienodas buvo.

42. Ketvirtas periodas vadinasi masorėtų ir apima laiką nuo 6. lig 9-10. šimtmečiui. Masora (nuo žodžio *masar* — ore tradere) yra tai raštu paduotas mokslas, susidedantis iš įvairių pasergėjimų kritiškų, gramatiškų, egzegetiškų apie šv. Rašto tekstą. Vyrai, kurie tą mokslą užbaigė ir surašė, vadinasi masorėtais. Jų padaryti pasergėjimai buvo užrašomi pačiuose šv. Knygų kodeksuose šaly teksto ant puslapių kraštų (*m. parva* — mažoji masora), arba viršuje ir apačioje puslapių (*m. magna* — didžioji), arba knygos gale (*m. finalis* — galinė). Masoroje randasi visa daugybė pradedant nuo didžių ir svarbių kritiškų pasergėjimų, lig menkų ir nereikalingų, paduodančių pvd. žinias, kiek yra ko-

kioje knygoje eilučių ir raidžių, kiek žodžių prasideda arba baigiasi kokia nors raide ir tt. Didžiausis masorėtų nuopelnas yra tas, kad jie galutinai sutvarkė žodžių ištarimą. Tam gi tikslui jie išrado ir įvedė į šv. Knygas visą daugybę ženklelių, reiškiančių balses, pažyminių priegaidas, ilgumą arba trumpumą, sakinių užbaigą ir tt. Tokiuo būdu žodžių ištarimas, iki tam laikui žinomas tik iš tradicijos, o per tai įvairus ir pigiai pasiduodantis permainoms, buvo pažymėtas pačiuose šv. Knygose ir tapo vienodas. Užrašytas vėlesniuose amžiuose jis, tiesa, ne visur yra toks pat, kaip buvo senobėje, ir esant tikroms priežastims gali būti vienur ar kitur atmestas; bet iš to dar negalima išvesti, kad visas masorėtų darbas neturėtų didžios vertybės.

43. Nuo 10. šimtmečio lig mūsų dienoms ebraiškas tekstas pasiliko beveik tas pats be jokių atmainų. Žydai masorėtų padarytąjį tekstą taip priėmė, kad perrašinėdami naujus kodeksus, ypač paskirtus viešam skaitymui synagogose, griežtai prie anotaikinosi, o senesnius turinčius vietomis kitokius skaitymus naikino, taip kad iki dabar neužsiliko neivieno kodekso rašyto pirm masorėtų. Visuseniausias žinomas ebraiškas rankraštis, kuriame randasi pranašų knygos, pacina iš 916. m. po Kr., o seniausias rankraštis, turintis savyje visą Sen. Įstatymą parašytas yra 1009. m. — Masorėtų tekstas perėjo į spausdintas biblijas, kuriose nesant senobinių kodeksų labai maž tēra įvairių skaitymų.

44. 17. ir 18. šimtmetyje buvo nemaž tokių, kurie tvirtino, buk masorėrai betaisydami taip iškraipę ebraiskąjį šv. Rašto tekstą, kad jo nebegalima esą pripažinti autentišku apreiškimo šaltiniu.

Autentišku yra toks raštas arba dokumentas, kurs pats iš savęs vertas yra užsitikėjimo ir nereikalauja jokio pašalinio patvirtinimo. Toje siauroje žodžio prasmėje autentiški būtų tik pačių šv. rašytojų parašyti kodeksai arba autografai, jei jie dar tebebutu, nes jiems negalima būtų netikėti. Platesnėje gi prasmėje autentiškais yra taipogi apografai (kopijos), kada yra žinoma apie jų vienodumą su autografais. Žinoti gi galima iš teisėtos ir viešos vyriausybės paliudijimo, arba šiaip jau žmonėms tą dalyką ištiriant. Viešą Bažnyčios paliudijimą apie savo autentiškumą turi lotyniška Vulgata; ebraiško teksto autentiškumą tyrinėja pavieni mokslo vyrai. — Kad apografas galėtų būti pavadintas autentišku ir vertu užsitikėjimo, nėra butinai reikalo, kad jis visose smulkmenose kuotobuliausiai būtų vienodas su autografu; gana, kad tas vienodumas rasis visuose svarbiuose dalykuose. Prie tikrai svarbių dalykų šv. Knygose pridklausu visupirma tie, dėlei kurių jos Dievo duotos yra, butent visa, kas paliečia tikėjimo ir doros mokslą; o jau toliau visi kiti dalykai, kurie atsiradami apografe daro jį išmintingų žmonių akyse vienu ir tuo pačiu veikalu su autografu, nors ir esti skirtumai tarp jų dvejų menkesninose dalykuose.

45. Kaip moko šv. Jieronymas ir šv. Augustinas, su kuriem dviem sutinka ir naujausi šv. Rašto tyrinėtojai, žydai neiškraipė tyčiomis šv. Knygų teksto, ir jis visuose svarbiuose dalykuose pasiliko tas pats, koks buvo autografuose, todėl ir yra tikras autentiškas apreiškimo šaltinis. Neiškraipyta teksto tyčiomis pirm Kristaus atėjimo, nes nuo to sergėjo jį didi pagarba, kurią pas visus turėjo. Išganytojas ir apaštalai, kurie išmetinėjo žydų vyriausybei daug visokių prasikaltimų, nebutu tikrai užtyleję, jei žydai būtų išdrisę perdirbti šv. Knygas. Priešingai, nekartą Išganytojas pats kvietė žydus skaityti ir tyrinėti tuomet esantį šv.

Rašto tekstą, regimai pripažindamas jį autentišku. Neiškraipė žydai ebraiško teksto ir po Kristaus iš neapykantos į krikščionis; nes, jei taip būtų buvę, tai jame neberastume dabar visos daugybės žodžių, kurie N. Istatyme paminėti ir išaiškinti apie Mesiją, Jėzų Kristų, arba bent tie žodžiai būtų visai kitoniški; tuo tarpu gi tikrų skirtumų nerandame. Jei ebraiškas tekstas būtų buvęs iškreiptas pirm Jieronimo laikų, tai Bažnyčia nebūtų galėjusi pripažinti autentiška lotyniškos Vulgatos, kurią šv. Jieronimas išvertė iš ebraiško jo laiku esančio teksto. Nebuvo perdirtas tas tekstas ir vėliau, nes nėra tikrai žymių skirtumų ir šiandien tarp jo ir Vulgatos arba visos daugybės kitų įvairiais laikais padarytų vertimų.

Vienok vienodumas dabar esantis nėra taip tobulas, kad nebūtų visai jokių net ir mažiausių skirtumų. Jie yra, bet niekur nepaliečia tų dalykų, nuo kurių autentiškumas priklauso. Galop, galima spėti, kad kaikuriose vietose masorėtai iš įvairių atrastų kodeksuose skaitymų tyčiomis rinko tokiuos, kurie mažiau tinka krikščionims. Taip seniaus ebraiškame tekste 21. Ps. buvo žodis: *kaaru* — parvėrė, o ant krašto, kaipo kėri, buvo parašyta: *ka'ari* — kaipo liutas; masorėtai paskutinį žodį įvedė tekstan, visai išmesdami *kaaru*, nors tai priešinga tos vietos prasmei. Bet tokių permainų labai nedaug terandame, ir jos dar nedaro paties teksto neautentišku. Dangelis gi prikaišiojimų, kuriuos skaitome pas šv. tėvus, paliečia ne patį ebraišką tekstą, bet žydų iš jo padarytus graikiškus vertimus.

§ 8. Graikiškas tekstas Naujojo Istatymo.

46. Visos N. Istatymo knygos buvo parašytos graikų kalba, atskyrus Evangeliją pagal Matą, parašytą syro-chaldaiškai, kurios vienok pirmasis tekstas yra jau labai seniai pražuvęs. Graikiška kalba, randama šv. Knygose, žymiai skiriasi nuo klasiškos senovės graikų kalbos; ji yra viena iš anosios tarmių, butent ta, kuri nuo Aleksandro D. laikų prasiplatino po visą Rytų šalį ir dažnai esti vadinama makedoniškai aleksandriniška arba paprastai tarme (*κοινή διάλεκτος*). Aleksandras Makedonietis, užkariaudamas nemažą pasaulio dalį, buvo pirmuoju didžiu platintoju graikų kultūros ir kalbos Rytuose. Tiesa, jo įsteigta valstija veikiai iširo, bet iš jos pasidariusiose karalystėse, Aigypse, Syrijoje ir Mezopotamijoje, buvo varomas toliau pradėtas graikinimo darbas. Su laiku visuose tuose kraštuose atsirado daugybė naujų miestų, o pirmais ir žymiausiais jų gyventojais buvo sutraukti iš visos Graikijos išeiviai. Nedidelisulyginant ateivių skaitlius negalėjo nuslopinti visai vietinių kalbų, bet pergalėtojų atnešta graikiška kalba tapo viešpataujanti ir pamažu žymiai prasiplatino tarp daugumos vietinių gyventojų; tiksliai atsiradus naujose aplinkybėse ji pasidavė kaikurioms permainoms. Kaip Aleksandro D. kareiviai, taip ir paskiaus atvykusieji graikai, kurie savo tėvynėje turėjo

įvairias tarmes, attišką, dorišką, jonišką ir makedonišką, atsiradę naujose vietose ir susimaišę tarp savęs, iš savo tarmių padarė vieną naują, o susidurdami dažnai su svetimomis tautomis priėmė iš jų kalbų į savąją nemaž naujų svetimų žodžių. Graikų rašytojai, tiesa, stengėsi rašyti attišku dialektu, bet ir jie nevisuomet galėjo išsisaugoti kitų tarmių įtekmės. Kiti gi anų kraštų rašytojai, kurie graikų kalbos mokėsi ne iš knygų, bet iš prisiklausymo, savo raštuose galėjo vartoti tik kalbamąją tarmę, ir ta tat tarmė buvo įvesta į šv. Raštą.

Be to pas Sen. Istatymo vertėjus ir Naujojo rašytojus, kadangi jie gimimu buvo žydai, graikiška kalba įgavo dar sėmitišką varšą. Jon buvo įtraukta nemaž žydiškų žodžių su graikiškomis galūnėmis, ypač ten, kur nebuvotinkamų išsireiškimų naujiems dalykams pačioje graikiškoje kalboje; buvo duota kitokios prasmės esantiems žodžiams; gana dažnai neužlaikyta graikiškos santikos taisyklių sakinių sudėjime ir sujungime ir tt. — Galop pas N. Istatymo rašytojus graikiška kalba skiriasi šiek tiek ir nuo S. Ist. vertėjų kalbos, nes pilnam išreiškimui Kristaus mokslo, paduodančio naujus dalykus, naujas idėjas, vėl buvo reikalingi nauji žodžiai arba pridavimas naujos prasmės jau buvusiems.

47. Graikiškas N. Istatymo tekstas buvo parašytas taip, kaip paprastai senovėje rašydavo. Taigi apaštalai rašė ne patį savo ranka, bet žodžius diktavo raštininkams. Povilas turėjo paprotį pridėti gromatų gale keletą palaiminimo žodžių savo ranka, kad skaitytojai galėtų iš to tikrai pažinti, jog tai pagonių Apaštalo veiklas. Rašydavo ant papyruso lapų, padirbtų iš žolynų, augusių ant Nilo krantų. Iš tos medegos padarytos knygos, dažnai vartojamos, labai veikiai naikinosi, todėl nevienas taip padarytas kodeksas negalėjo užsilaikyti ilgesnį laiką. Rašydavo taipogi ant pergamento, kurs vienok buvo labai brangus. 10. šimtetyje buvo išrastas ir pradėtas vartoti rašymui toks popierius, kaip dabartinis. Raidės senovėje buvo vien didžiosios, stačios, vienos su kitomis nesurištos; mažasias gi pradėta įvesti į kodeksus tik nuo 9. šimtmečio.

Senoviniuose graikiškuose ir lotyniškuose kodeksuose tekstas parašytas be jokių pertrukių ir tarpų tarp žodžių ir sakinių, taip kad nežinia, kur baigiasi vienas žodis arba sakinyss ir prasideda kitas. Senesniuose graikiškuose kodeksuose nėra taipogi jokių priegaidų, tik bruoželis padėtas ant kaikurių žodžių pažymi jų sutrumpinimą. Suprantama, kad taip parašytas knygas nepigu buvo skaityti, ir nestebėtina, kad vienur-kitur pas šv. tėvus randame skirtumus šv. Rašto žodžių ir sakinių padalinime. Tokiems nepatogumams išvengti buvo išpradžios išrastas stichometriškas rašymo budas (3. šimtm. Origenas, 5. Eutalius djakonas), t. y. pradėta atskirus sakinius rašyti atskirose eilėse; bet kadangi tam stichometriškam rašymui buvo reikalinga daug daugiau medegos, todėl veikiai jį pamesta ir sugrįžta prie rašymo be pertrukių; tiksliai sakinių gale pradėta dėti ženklelius. Nuo 7. šimtm. buvo vartojami taškeliai, dedami arba augštai, arba viduryje, ar-

ba apačioje linijų; ne pas visus jie vienok turėjo vienoki reiški-
mą; tik 16. šimt. buvo įvesti dabartiniai atskyrimo ženkleliai.

Taigi vėlai sulyginant buvo įvestas į šv. Rašto kodeksus padalinimas žodžių ir sakinių, bet negalima sakyti, kad dėlto jis esąs netikras. Jei ir abejojama šiandien apie kaikurių sakinių pa-
dalimą, tai jų yra visai maža; daugumos gi padalinimas buvo visų vienodai priimtas daug anksčiau už perskyrimo ženklų įve-
dimą ir užlaikomas padavime, siekiančiame pačių apaštalių laikus.

48. Šv. knygų N. Įst. autografai užsilaikė labai neilgai. Bažnyčios tėvai, gyvenusieji neužilgo po apaštalių laikų, jų jau nebemini. Taip šv. Ireniejus, išrodinėdamas, koks tekstas yra autentiškas, atsišaukia ne į autografus, bet į seniausius apografus (kopijas); o Tertulionas reikalauja, kad perrašinėjant arba taisant tekstą, būtų daromas jo palyginimas su šv. Knygų apografais, esančiais tose bažnyčiose, į kurias apaštalių raštai visupirma bu-
vo siusti. — Užtat apografų jau pirmaisiais amžiais atsirado tik-
rai didis skaitlius. Bet juo dažniau N. Įstatymas buvo perraši-
nėjamas, juo daugiau į jį buvo įvedama įvairių skaitymų (vari-
antes lectiones). Pirmieji krikščionis regimai ne tiek brangino
pačius žodžius, kiek sudėtas į juos mintis. Jie darydavo savo
kodeksuose permainas dėl įvairių priežasčių; visupirma per neįsi-
žiūrėjimą gana dažnai pakeisdavo vienas raides kitomis, apleisda-
vo skiemenis ir visus žodžius, arba įvesdavo į tekstą žodžius, pa-
rašytus tiksliai dėl paaiškinimo ant kraštų; toliau sunkiau supran-
tamose vietose, bijodami, kad jos gal jau yra keno negerai per-
dirbtos, arba visai apleisdavo vieną-kitą sakinį, arba stengdavosi
padaryti jas aiškesnėmis, pridėdami kokį žodį arba šį-tą apleisda-
mi; daug galop permainų darėsi ir dėlto, kad patį šv. Knygų grai-
kiška kalba negalėjo patikti visiems skaitytojams, kurie, pripratę
prie dailios šiaip jau graikų rašytojų kalbos, stengdavosi išmesti
iš šv. teksto žydiškumus, pataisyti gramatikos ir santaikos neto-
bulumus ir tt. — Tokiuo tai būdu į N. Įstatymą buvo įvesta tik-
rai begalo didis įvairių skaitymų skaitlius, siekiantis kelias de-
šimtis tukstančių. Bet ne daugiau kaip tik viena tukstantinė
jų dalis turi šią toki svarbumą; tokių gi, kurie paliečia dogma-
tus, aiškius iš kitų visai tikrų šv. Rašto vietų, ir daro juos toje
vietoje nebetaip gerai suprantamais, yra vos keli; taip kad reikia
pripažinti, jog neveizdint į visas tas permainas N. Įstatymo teks-
tas, Dievo Apveizdos paduotas Bažnyčiai sergėti, užsilaikė neper-
mainytas savo svarbiosiose dalyse, pasiliko tikrai autentiškas.

49. Kaskart didyn einantis įvairių skaitymų skaitlius galė-
jo su laiku tapti tikrai pavojingas pačiam tekstui, todėl prade-
dant nuo 3. šimt. didesnę atidę atkreipė į tą dalyką mokytes-
nieji tarp krikščionių ir pradėjo rupintis prašalinimu įvestų klai-
dų. Tuo gi tikslu surinkdavo kiek galima daugiau senesniųjų
kodeksų, juos palygindami išrinkdavo tuos skaitymus, kurie išro-
dė labiausiai tikėjimo verti, ir taip darydavo pataisytus kodek-
sus, kurie turėjo būti paveizdu kitiems paskiaus rašomiems. Ar
buvo padaręs tokį pataisytą tekstą Origenas, tikrai nežinia; nors

yra nemaž priparodymų, kad jis bent pats naudojosi pataisytu
kodeksu. Tikrai gi žinoma, kad baigiantis 3. šimt. tokiuo grai-
kiško teksto pataisymu buvo užsiėmę Ezechijus, Aigypso vysku-
pas, ir Lukianas, Antiokijos kunigas, abudu nukankintu už tikė-
jimą. Jūdviejų pataisyti kodeksai, nors priimti tarp savųjų, ne-
turėjo vienok didesnės įtekmes tarp visų krikščionių, kurie dau-
giausiai laikydavosi vien savo vietinių bažnyčių kodeksų, ir per-
tatai nebuvo sustabdytas įvairių skaitymų dauginimasis.

Bet kada Konstantinas D. suteikė Bažnyčiai liuosybę, vys-
kupai galėjo geriaus prižiūrėti, kad šv. Rašto tekstas būtų per-
rašinėjamas kiek galima vienodžiau. Be to, pats ciesorius Kon-
stantinas, pastatydinęs daug naujų bažnyčių, pasirupino, kad jos
turėtų šv. Rašto kodeksus; tuo tikslu jis liepė vienu kartu per-
rašyti 50 naujų egzempliorių ir padovanoto juos anoms bažnyčioms.
Pigu suprasti, kad tie egzemplioriai vienu kartu ir vieno žmogaus
rupesčiu perrašydinti turėjo būti labai vienodi ir galėjo nemažai
prisidėti prie prasiplatinimo vienodesnio teksto ir paskesniuose
kodeksuose.

50. Kokiam gi stovyje buvo N. Įstatymo tekstas paskiaus,
pradedant nuo Konstantino D., galima ir šiandien matyti iš ko-
deksų, užsilikusių iš anų laikų lig mūsų dienoms. Tokių gi rašy-
tų kodeksų, nors daug jų pražuvo, dabar žinoma yra dar apie
4000, o iš jų 127 parašyti yra didžiosiomis raidėmis; ne visuose
vienok randasi visos N. Įstatymo knygos. Seniausi tarp jų ir
svarbiausi yra keturi: Vatikaniškis, Sinaiskis, Aleksandriniškis ir
šv. Efrema palimpsestas¹⁾.

Vatikaniškis, taip pavadintas dėlto, kad jis dabar laikomas yra Vatikano bi-
bliotekoje, buvo parašytas pradžioje arba viduryje 4. šimtmečio. Jame buvo visos S.
ir N. Įstatymas ir dar kaikurios nekanoniškos knygos, bet su laiku pražuvo iš jo ke-
letas puslapių su Prad. 1, 1—46, 27, Ps. 105, 27—137, 6, abi Makab. knygi, Žyd. 9,
14 iki galui, 1 ir 2 Tim., Tit., Filem. ir Apreiškimas. Tas kodeksas parašytas ant
gero minkšto pergamento, keturkampėmis, aiškiomis ir stačiomis raidėmis. Didelių
pradinių raidžių iš pradžios jame nebuvo, tik paskiaus jos buvo pridėtos; taip pat ir
priegaidos yra paskesniųjų laikų priedas. Perskyrimo ženklus jame išreikšta palikimu
nedidelių tarpų apsakoju gale.

Sinaiskiam (kurs buvo Tišendorfo atrastas šv. Kotrynos vienuolyne prie Sina-
jaus kalno ir dabar pasilieka Peterburgo bibliotekoje), parašytame viduryje 4. šimt.,
buvo išpradžios visos šv. Raštas, bet dabar trūksta jame didžiosios S. Įstatymo da-
lios; užtat yra visos N. Įst., prie kurio dar pridėta Barnabo gromata ir žymi dalis
Ermo veikalėlio „Ganytojas“. Rašymo budas jame panašus į Vatikaniškojo.

Iš 5. šimt. užsiliko taip vadinamas Aleksandriniškis kodeksas. Jį yra pa-
dovanojęs Anglijos karaliui Karoliui I. Konstantinopolies patriarkas Kyrilius Luka-
rys, pirmiausia buvęs Aleksandrijos patriarku. Dabar tas kodeksas pasilieka Brytaniš-
kame muziejuje Londone. Jame dar tebėra beveik visos šv. Raštas S. ir N. Įstaty-
mo. Nors jis neturi lygios vertybės kaip pirmuoju du, bet savo senumu užima gana
žymią vietą šv. Knygų teksto istorijoje.

Tat-pat iš 5. šimtmečio paeina Efrema palimpsestas, pasiliekančias dabar Pary-
žiaus tautiškoje bibliotekoje. Savo vardą jis gavo nuo to, kad ant to paties perga-
mento, ant kurio pirma buvo parašytas šv. Rašto tekstas, paskui išdildžius pirmąjį

¹⁾ Palimpsestais vadinasi tokie pergamentai, kurie buvo vartojami keletą kar-
tų rašymui, išdildant pirm buvusį ant jų tekstą. Pats pavadinimas padirbtas yra iš
graikiškų žodžių πάλιν ir φάω ir reiškia: iš naujo rašytas.

rašta perrašyta šv. Efrema veikalus. Dabar tas išdildytasis tekstas yra vėl sugražintas chemišku būdu. Kadangi to kodekso lapai buvo imami rašymui Efrema veikalų be jokios eilios, todėl atnaujintas jis neturi ištisų knygų, bet tik dalis iš visų N. Įstatymo ir iš kaikurių Senojo Įstatymo knygų.

51. Spaudai atsiradus, pradėta spausdinti ir graikišką tekstą N. Įst.; bet pirmieji išleidimai (complutensis, erasminae, ir k.) buvo padaryti pagal nedaugelį vėlesnio laiko kodeksų, ir todėl pasidaręs iš jų taip vadinamas priimtasis tekstas (textus receptus) neturi didžios vertybės.

Besiplatinant tam priimtajam tekstui 16.—18. šimt. daugelyje išleidimų, rupesniu kritikų, daugiausiai protestantų, buvo surinktas iš užsilikusių kodeksų, šv. tėvų raštų ir senovinių vertimų didis kritiškas aparatas, nemažai prisidėjęs prie sujieškojimo tikresnio šv. Knygų teksto; ir išleidimai, apgarsinti paskutiniaisiais laikais su pagalba to kritiško aparato, yra daug geresni už senesnius, nors ir jie dar neduoda teksto tobuliausio ir pilnai tikro visose smulkmenose.

52. Iš graikiško N. Įst. teksto istorijos aišku, kad jis ne-užsilaikė visai liuosas nuo kaikurių permainų, ir kad dabar vartojamas šiek tiek skiriasi nuo to, kurs buvo apaštalių paduotas pirmiesiems krikščionims; bet klystu labai, kas tvirtintu, jog tos permainos yra taip didelės, kad dabar esančio graikiško teksto nebegalima skaityti autentišku. Tiesa, įvairūs klaidų platintojai nekartą mėgino perdirbti šv. Knygas taip, kad iš jų galėtų imti priparodymus savo klaidoms, bet jų kodeksai niekuomet nebuvo Bažnyčioje priimti. Sergėjosi nuo jų patys krikščionys, sergėjo nuo jų krikščionis Bažnyčios vadovai. Jie tai išrodinėdavo, kas ir kurių klaidžiamokslų buvo mėginta šv. Knygose pagadinti, ir persergėdavo apie tai tikinčiuosius. Jie abejonėse liepdavo palyginti kodeksus su seniausiais apografais, laikomais ir sergimais su didžiu rupesčiu pačių apaštalių įsteigtose bažnyčiose. Dievo Apveizda galop negalėjo leisti, kad Kristaus Bažnyčioje būtų sutepti tie šaltiniai, iš kurių reikėjo semti tikėjimo tiesos. Todėl šv. tėvai su didžiausia pagarba kalba apie graikišką šv. Knygų tekstą, jį visupirma skaito autentiško apreiškimo šaltiniu ir prie jo liepia kreipties, sukilus abejonėms apie vertimų tikrumą.

Tiesa, be galo daug yra graikiškame tekste įvairių skaitymų, vienok, kaip augščiau jau buvo minėta, vos menka jų dalėlė permaino šiek tiek prasnę, o dar mažiaus paliečia tikėjimo mokslą. Bet taip-pat yra su Vulgatos ir kitų vertimų kodeksais, o juk dėlto dar niekas negali pasakyti, kad Vulgata ir visi vertimai nėra autentiškais apreiškimo šaltiniais. Nes reikia atminti, kad nesakoma, jog vienas ar kitas graikiškas kodeksas yra autentiška apreiškimo versmė, bet tik tas graikiškas tekstas, kurs imamas yra prisilaikant kritikos taisyklių iš visų užsilikusių graikiškų kodeksų.

Galop ir tai reikia neužmiršti, kad apaštalai rašė graikiškai, o ne lotyniškai, ir kad joks vertimas negali paduoti su pilnu tobulumu viso to, kas esti pirmame tekste. Kaip darė seniausieji

tėvai, kurie jieškodami tikros įkvėptų rašytojų minties kreipdavosi prie graikiško teksto ir svarstė visus jo žodžius, taip ir dabar pamokytiems jų pavyzdžiu reikia elgties.

§ 9. Šv. Rašto vertimai į graikų kalbą.

53. Šv. Rašto vertimu vadinasi užvadavimas jo pirmosios kalbos, ebraiškos S. Įstatyme, ir graikiškos N. Įst. kokia nors kita kalba,—ir toks vertimas vadinasi betarpišku,—arba pakeitimas tos kitos kalbos dar kita, ir tuomet jau esti tarpiškas vertimas.

Susipažinimas su šv. Rašto vertimais iš pirmosios kalbos į kitas didžiai praverčia ne tiktai tyrinėjant paties teksto stovį, bet taipogi ir aiškinant šv. Knygas, kadangi iš vertimų galima matyti, kaip senesnieji skaitytojai jas suprasdavo. Vienok ne visi vertimai yra lygiai svarbūs. Betarpiški paprastai turi didesnę vertybę, negu tarpiški; tie, kuriuose vertėjas labiau laikėsi žodžių, svarbesni yra už liuosai padarytus ir paduodančius tik prasnę; ypač gi savo svarbumu perviršija senesnieji vėlesnius.

Senesniųjų vertimų, padarytų pirm 7. šimtmečio, kada ebraiškas tekstas dar nebuvo galutinai įgijęs dabartinės savo išvaizdos, yra gana daug; bet svarbiausiais tarp jų skaitosi graikiški, syriški ir lotyniški.

54. Kristaus ir apaštalių laikuose šv. Raštas buvo dažniausiai skaitomas graikiškoje kalboje iš vertimo padaryto Aigypte tenai gyvenusiems žydams. Apaštalam, kaip galima matyti iš daugelio citatų N. Įst., tas vertimas buvo geriaus žinomas už patį ebraišką tekstą, ir tą vertimą jie padavė naujai atverstiems į Kristaus tikėjimą pagonims. Augštoje pagarboje laikė jį ir visi žydai, kaip tai pasirodo iš Flavijaus Juozapo liudijimo, o anot šv. Justino kankintinio jį skaitydavo žydai savo synagogose lig 2. šimtmečiui po Kr. Tas graikiškas S. Įst. vertimas vadinasi nuotariamo vertėjų skaitliaus Septynių dešimtų vyrų vertimu (LXX, ή τών εβδομήκοντα γραφή arba οι 6) arba nuo atsiradimo vietos Aleksandriniškuoju.

Anot senobinio padavimo, paremto ant tulo, tarnavusio prie Ptolomėjaus II Filadelfo (286-247 pirm Kr.) dvaro, Aristėjo laiško į jo brolių Filokrata, ir užrašyto pas Fl. Juozapą (Antiq. 2, 12), pas bažnytinės istorijos rašytoją Euzebijų (Praep. ev. 8, 2) ir pas kitus, toks buvęs Aleksandriniškojo vertimo atsiradimas. Demetrėjus Falerėjus, karaliaus bibliotėkos užveizdėtojas, pataręs savo viešpačiui, karaliui Ptolomiejui Filadelfui, padauginti savo knygyną žydų Įstatymo knygomis. Ta patartis buvusi priimta, ir karalius išsiuntęs pasiuntinius, kurių tarpe buvęs ir pats Aristėas, su dovanomis Jeruzalėn prašytų vyriausiojo žydų kunigo Eleazaro Įstatymo knygų. Tasai davęs ne tik Įstatymą, bet dar atsiuntęs ir 72 mokytu žydu, kurie turėjo padaryti jo vertimą. Karalius su pagarba priėmęs atsiųstuosius, patalpinęs ant

Faro salos, ir čia jie padarę reikalaujamą vertimą, kurs pasirodęs labai geras ir buvęs visų su didžiausiu džiaugsmu priimtas.

55. Tas apsakojimas, paimtas iš tariamo Aristėjo laiško, nors senobėje buvo priimamas dažniausiai kaip tikras, tokiuo nėra savo smulkmenose. Visupirma laiško autorius įvaizdina karalių ir jo knygyno užveizdėtoją, kurie buvo graikai ir pagonis, kalbančius taip, kaip galėjo kalbėti tik tikras žydas, sakančius, kad Mozės Įstatymas Dievo duotas, perviršijęs visus kitus, o Izraelio Dievas esąs vienas tikras Dievas ir tt. Be to, nors laiško autorius vadina save graiku ir Aristėu, bet juo buti negalėjo, nes rašo kaip žydas ir nuolat vartoja ebraizmus. Galop apsakojimas smagiai panašus į pasaką. Regimai laiškas buvo parašytas kokio nors žydo aleksandrijiečio, kurs, norėdamas pakelti žydų tautą ir jų Įstatymą pagonių akyse, sau pasisavino vardą Aristėjo, ištikrųjų parašiusio, kaip liudija Aleksandras Polihistoris, knygą apie žydus.

Bet nors laiško autoriaus vardas yra netikras, negalima vienok sakyti, kad ir visas jo turinys butu pramanytas. Galima spėti, kad žydų Įstatymas buvo tikrai išverstas graikų kalbon tuo laiku, kurį nurodo tariamojo Aristėjo laiškas, t. y. apie 286. m., kuomet buvo įkurta Aleksandrijos bibliotėka, arba bent pusėje 3. šimtmečio pirm Kr., nes apie tai turime liudijimus ne tik Fl. Juozapo ir Filono, bet dar ir filosofo Aristobulo, gyvenusio 2. šimt. pirm. Kr.; patį gi vertimo būdą laiško autorius regimai pagražino savo pramanytais priedais. Tolesniai, tas vertimas buvo padarytas Aleksandrijoje. Tai pasirodo be minėtųjų rašytojų liudijimo, iš pačios graikiškos vertimo kalbos, kuri turi visas aleksandrijiečių tarmės žymes; taipogi iš to, kad jis turėjo atsirasti ten, kur labiausiai buvo reikalingas ir kur jo padarymas buvo galimas; toki gi vieta tikrai buvo Aleksandrija, nes čia labai daug gyveno žydų visai nesuprantančių ebraiskai, ir tik jų tarpe gana buvo mokytų žydų, kurie vertimo darbą galėjo atlikti. Galop galėjo išverstą į graikų kalbą žydų Įstatymą patalpinti savo bibliotėkoje kurs nors iš Aigypto karalių, kad taip, išreikšdamas pagarbą žydų Įstatymui, įgytu didesnę jų pačių prisirišimą.

56. Išpradžios vienok buvo išverstos tik penkios Mozės Įstatymo knygos, nes tik apie jas tekalba ir tariamo Aristėjo laiškas ir kiti liudijimai, nors kaip kurie senesnieji rašytojai juos suprato apie visas S. Įstatymo knygas. Kitos šv. Rašto dalys buvo išverstos kiek paskiaus ir tai įvairių vertėjų, nes graikiška jų kalba ir vertimo budas yra labai nevienodi. Kuomet vertimo darbas buvo visai užbaigtas, negalima pasakyti; tiek tik tikrai žinoma, kad visos protokanoniškos knygos buvo išverstos bent kelioms dešimtims metų anksčiau už 130. m. pirm Kr., kada, kaip matyti iš Ekleziastiko knygos prakalbos, jos vertimu į graikišką kalbą buvo užsiėmęs vienas iš tos knygos autoriaus ainių.

57. Graikiška Aleksandrijiečių vertimo kalba yra beveik toki pat, kaip ir N. Įstatymo, tik žymiai daugiau yra joje ebraiz-

mų, ypač kaikuriose knygose. Yra net tokių vietų, kuriose taip vergiškai laikytasi ebraiskų žodžių, kad jas vargiai tegalima suprasti, nepažiūrėjus pirma į ebraiskąjį tekstą. Geriausiai iš atžvilgio į kalbą ir vertimo ištikimumą išverstos Mozės knygos; šaly jų galima pastatyti istoriškas knygas Jozuės, Teisėjų, Rutos ir Kronikų; nebataip geras yra vertimas kitų istoriškų knygų, Karalių, Ezdro, Neemijo ir Esteros. Tarp moksliskų knygų gražus yra Patarlių vertimas, žymiai žemiau už jį reikia pastatyti Jobo vertimas, kuriame gana daug vietų apleista; o Pamokslininko knygoje tai tik vieton visų ebraiskų žodžių padėti graikiški, net neapleidžiant ir tų prielinksnių, kurių apleidimo reikavo graikiškos kalbos taisyklės. Nedidelės vertybės yra ir pranašų vertimas, tarp kurių Izaijas išverstas beveik taip-pat, kaip ir Pamokslininkas, o Daniėlis taip netikusiai, kad Bažnyčia visai atmetus tą vertimą, jo vietoje naudoja paimtuoją iš Teodociono (veiz. n. 59).

Apskritai sakant Aleksandrijiečiai vertėjai dažniausiai laikėsi žodžių; todėl iš jų galima gana gerai patirti, koki ebraiską tekstą jie turėjo. Liuosiaus versta ir šis-tas pakeista yra tik tose vietose, kurios negerai suprastos galėjo buti papiktinimu.

58. Palyginant dabartinį ebraiską masorėtų tekstą su Aleksandrijiečių vertimu, galima pasergėti nemaž skirtumų, kurių skaitlius ir svarbumas vienos knygoje yra didesnis, kitose mažesnis. Neminint jau Bažnyčios nepriimto Daniėlio vertimo, žymiai skiriasi ir Jeremijas, kurio vertime kaikurios pranašystės surašytos yra kitoje eilioje, o taipogi apleista yra vietomis žodžiai ir net visos eilutės; tokie pat apleidimai randasi ir Jobo knygoje; Karalių knygoje yra vietomis pridėti žodžiai ir tt. Kadangi vertėjai, kaip minėjome, stengėsi laikyties labai arti ebraiško teksto, regimai jis pas juos buvo truputį kitoniškas, negu dabartinis masorėtų. Todėl kilstant klausimui, katras tekstas yra tikresnis, Aleksandrijiečių ar dabartinis ebraiškas, negalima duoti vieno apskrito atsakymo; reikia kiekvienas skirtumas ištirti atskirai, palyginant tą vietą su kitais vertimais ir jos tikrumo laipsnis nutarti, prisilaikant kritikos taisyklių.

59. Aleksandrijiečių vertimas išpradžios buvo priimtas su didžiu džiaugsmu visų žydų, kaip aigypciečių, taip ir palestiniečių; bet kada krikščionis, naudodamies tuo vertimu, ėmė jo žodžiais priparodinėti Mesijo atėjimą, žydai negalėdami atsispirti pradėjo kelti abejones apie Aleksandrijiečių vertimo tikrumą ir pasidarė sau naujus graikiškus šv. Rašto vertimus, šiandien, atskyrus tik kaikurias jų dalis, visai pražuvusius, tarp kurių labiausiai žinomi buvo vertimai Akvilio, Teodociono ir Symmacho.

Akvilias gimė Synopos mieste, Ponte, gyveno ciesoriaus Adriano laikais (117-138), buvo išpradžios pagonis, bet paskiaus tapo žydų naujatikiu (prozelitu). Nėra tikrai žinoma, kokiuose metuose jis apgarsino savo šv. Rašto vertimą, bet turi buti ne vėliau kaip 140 m., nes tuo laiku, kada šv. Ireniejus rašė savo veikalą: Adversus haereses (apie 175-189), Akvilio vertimas, kurį šventasis mini, buvo jau nuo senėsnio laiko žinomas. Akvilio tikslas buvo duoti synagogai vertimą artesnį ebraiško teksto,

negu Septyniųdešimtų, ir taip jį užvaduoti. Ir tikrai savo vertime jis vergiškai laikėsi ebraiskų žodžių, neatsižvelgdamas į graikiškos kalbos taisykles, todėl versdamas ir visai nereikalingus prielinknius, o ne kartą tik pridėdamas graikiškas galunes prie ebraiskų žodžių. Žydai, gavę Akvilio vertimą, labai jį džiaugėsi; brangino jį taipogi Bažnyčios tėvai už jo tikrumą; jei jis dabar tebebutu, galėtų geriausiai paliudyti, koks buvo ebraiško teksto stovis 2. šimtmečiuje. Kaikurie vienok šv. tėvai prikašioja Akvilinui, būk jis tyčiomis užtemdinęs mesianiską šv. Rašto vietas, išversdamas pvd. ebraiską *haalma* (Iz. 7, 14) žodžiu *vevni* — puella užuot *παρθένος* — virgo, *Mašach* (Ps. 2, 2) žodžiu *ἡλειμμένος* — uncius vietoje *Χριστός*; ir tt.; bet tuos skirtumus galima išaiškinti tuo, kad Akvilias galėjo turėti ebraiską tekstą su įvairiais skaitymais, o taipogi noru išversti kuotikriausiai, kurio įvykdymui jis vartojo naujus, nepriprastus žodžius, jo nuomonėje labiau tinkančius, nors abejotiniais pasirodžiusius šv. tėvams.

Maždaug tame pačiame laike, kaip Akvilias, apgarsino savo vertimą ir Teodocionas. Apie jį patį nėra jokių tikrų žinių. Tiek tik galima pasakyti, kad jis nebuvo krikščionis. Teodocijono vertimas visai maž kuo tesiskiria nuo Aleksandrijiečių, kurs anam buvo tikru pavyzdžiu. Tik tose vietose, kur Septyniųdešimtų vertimas buvo kiek atsitolinęs nuo ebraiško teksto, Teodocionas jį vertimą pataisė ir papildė; tokiu gi būdu jo vertime atsirado deuterokanoniškos Daniėlio dalys, o taipogi Barucho knyga. Teodociono vertimas rado kuogeriausį priėmimą pas krikščionis, užtat netaip gerą pas žydus. Iš jo paimtas yra graikiškas Daniėlio pranašysčių vertimas, kuriuo ir dabar naudojasi Bažnyčia. Iš jo taipogi ėmė Origenas trukstancias Aleksandriniskame vertime vietas savo heksapliniame šv. Rašto išleidime. — Teodocijono graikiška kalba yra geresnė už Akvilio, nors daugiau joje yra ebraizmų, negu Septyniųdešimtų vertime; bet nei ištolo ji neprilygsta Symmacho vertimo kalbai.

Symmachas, apie kurio gyvenimą nieko tikro nėra žinoma, padarė savo vertimą baigiantis 2. arba prasidedant 3. šimtmečiui. Jis regimai labai gerai mokėjo abi kalbi, ebraiską ir graikišką, nes jo vertimas iš atžvilgio į kalbą yra tikrai dailus ir gana ištikimas, nors autorius visai nesirupino versti žodis į žodį ir stengėsi paduoti tik originalo prasmę. Šv. Rašto mintis išreikštos yra pas jį labai aiškiai ir suprantamai, nors Symmachas visur užlaikė graikiškos kalbos taisykles ir santaiką, pasinaudodamas visu jos įvairumu. Užtat tas vertimas ne kartą giriamas yra šv. tėvų. Yra vienok jame vietų, kurios negali būti visai pagirtos. Vertėjas kažkada perdaug atsitolino nuo originalo ir tik perpasakojo, o nevertė; per tai gi net tikėjimo dalykai laikur pasidarė pas jį neaiškūs, arba tapo paduoti stačiai klaidingai.

Senobėje buvo dar trys kiti graikiški šv. Rašto, nors ne visų, vertimai. Nežinia tikrai, kokio jie buvo didumo, t. y. iš kokių knygų jie buvo sudėti, nei kas buvo jų autoriai, nei kokiuo laiku padaryti. Dabar jie vadinami yra penktu, šeštu, septintu, nuo vietos, kurioje juos buvo patalpinęs savo heksapliniame išleidime Origenas. Vertimo, vadinamo šeštu, autorius regimai buvo krikščionis, nes jame randame tokiuos žodžius: Išėjai, kad išgelbėtumei savo tautą per tavo Jėzų Kristų (Abak. 3, 13).

60. Krikščionių skaitliui vis besidauginant ir kaskart dažniaus naudojantis Aleksandriniskuoju vertimu, jis visai nustojo vertybės žydų akyse, kurie net stačiai ėmė jo neapkęsti. Priešingai gi krikščionis skaitydavo jį, kaip apaštalių ir pirmųjų tikėjimo skelbėjų jiems paduotą, draug su pačių apaštalių raštais savo religijiniuose susirinkimuose; ir kuo labiau didinosi krikščioniškų draugijų skaitlius, tuo daugiau vertimo egzempliorių buvo reikalinga. Neiviena kita senobėje knyga nebuvo tiek kartų perrašyta, kiek jisai. Bet tas didis prasiplatinimas pasidarė vertimo tekstui gana pragaištingas. Dažnai perrašinėjant įsibrovė įnemaž įvairumo. Visupirma neišvengta paklydimų, einančių iš perrašinėtojų neatsargumo ir neįsisiurėjimo. Toliaus laikuriuose egzemplioriuose, ypač buvusiuose savastimi žmonių, mokėjusių ebraiską kalbą, buvo padarytos vienur ir kitur permainos, kurios paskiaus per perrašinėjimą platinosi. Galop mokytesnieji pagonis,

kurie buvo pripratę prie dailios klasiškos graikų kalbos, tapę krikščionimis ir ėmę skaityti ir perrašinėti šv. knygas, negalėjo susilaikyti nuo jų kalbos taisyklos ir nuo prašalinimo netikusių ir graikų kalbos taisyklėms priešingų išsireiškimų ir žodžių. Tokiu būdu su laiku Aleksandriniską vertimą atsirado tokiame stovyje, kurs pradėjo kelti nemaž rūpesnio ir neramumo daugelyje krikščionių, kadangi jie tikybiniuose ginčuose turėdavo nuo žydų dažnai išgirsti prikašiojimus, būk knyga, iš kurios prirodi-nėjamas krikščioniško mokslo tikrumas ir žydų paklydimas, neturinti jokios vertybės, nes ji netik skiriantisi kaikiuriuose vietose nuo ebraiškojo teksto, bet dar ir įvairiuose egzemplioriuose esanti nevienoda.

61. Tiems tai nepatogumams išvengti mokytas aleksandrijietis, Origenas¹⁾, išleidė didelį veikalą, kuriame patalpino įvairius tekstus. Tas veikalas, užbaigtas rašyti apie 232. m., vadinasi egzaplė (hexapla). Origenas savo veikalo puslapius padalino į šešias, o kaikiuriuose vietose į septynias, aštuonias ir devynias skiltis. Pirmoje skiltyje jis perrašė ebraiską tekstą žydiškomis raidėmis be balsių; šalymais antroje skiltyje tą patį ebraiską tekstą tik graikiškomis raidėmis, taip kaip žodžiai buvo ištariami; trečioje patalpino labiausiai žodžių prisilaikantį Akvilio vertimą, ketvirtoje Symmacho, penktoje Septyniųdešimtų vertėjų tekstą, šeštoje Teodocijoną; prie kaikiurių knygų dar buvo pridėti penktas, šeštas ir septintas nežinomų autorių vertimas²⁾.

Jau iš tų įvairių šalymais sustatytų tekstų kiekvienas krikščionis galėjo matyti, koks yra kiekvieno teksto Aleksandrijiečių vertime tikrumas. Bet Origenas nepasitenkino vien tekstų perrašymu. Jis dar pasirupino pataisyti penktoje jo egzaplės koliumnoje patilpusį Septyniųdešimtų vertėjų tekstą. Tam tikslui jis jį palygino su ebraiškuoju tekstu ir kitais vertimais. Kad rado Aleksandrijiečių tekste tikra ir nesiskirinėja nuo ebraiškojo, tai ir paliko be permainos. Skirtumus gi Origenas pažymėjo tam tikrais ženkleliais sekančiu būdu: Radęs Aleksandriniskame tekste ką nors, ko nebuvo ebraiskame, jis pradžioje ir pabaigoje tokių žodžių padėjo ženklelį (obelį, metobelį), kurs ir turėjo skaitytoją persergėti, kad žodžių, patalpintų tarp tokių ženklelių nepripažįsta žydai; taigi tie ženkleliai atsirado pradžioje ir pabaigoje visų deuterokanoniškų knygų, kurių tuomet nebebuvo

¹⁾ Origenas, mokyčiausias ir darbščiausias iš Bažnyčios rašytojų pirmuose amžiuose, gimęs 185 m. Aleksandrijoje, buvo sunus Leonido kankintinio. Savo veikimą pradėjo, dar labai jaunas budamas, pildymu mokytojo pareigų kateketiškoje mokykloje Aleksandrijoje. Kilus persekiojimui 216 m. pasitraukė iš čia Palestinon, bet veikiai sugrįžo atgal. Buvo pašvęstas į kunigus Cezarėjoje, vienok Aigypto vyskupų susirinkimas užgynė jam pildyti kunigo pareigas 230 m. Tuomet jis persikėlė Cezarėjon ir čia įkūrė teologiską mokyklą. Decijaus laikuose buvo įmestas už tikėjimą kalėjiman. Mirė 254 m.

²⁾ Užtat tose vietose Origeno veikalas vadinamas yra taipogi Heptapla, Octapla ir Enneapla. Yra dar senobėje minima Tetrapla, kurioje nebuvo abiejų pirmųjų koliumnų su ebraišku tekstu, o tik keturi vertimai, Akvilio, Symmacho, Septyniųdešimtų ir Teodociono. Nežinia vienok, ar pats Origenas ją buvo perrašęs.

ebraiškame tekste. Kame gi ko nors Septyniūdešimtų vertime truko, tai Origenas paėmė iš Teodociono vertimo ir anan įdėjo, pažymėdamas pridėtus žodžius pradžioje ir pabaigoje taipogi ženkleliu (asteriscus, žvaigždutė).

62. Nors toks Aleksandrijiečių teksto pataisymas nebuvo tobulas ir pilnai kritiškas, nes Origenui visupirma rūpėjo sutaikymas to vertimo su ebraiškuoju tekstu, vienok jis turėjo didžiausią vertybę, su džiaugsmu buvo krikščionių priimtas ir padarė nemažą įtaką ant paskiaus perrašomų šv. Rašto egzempliorių. Origeno egzaplė visa niekuomet nebuvo perrašyta, nes tai buvo be galo didelis iš 50 tomų susidedantis veikalas; patalpintas Cezarėjos bibliotekoje, jis visai pražuvo 7. šimtmečiu. Bet koliumna, kurioje buvo Aleksandriniškas vertimas su Origeno pataisymais, pažymėtais ženkleliais, buvo perrašyta daug sykių, ypač rupesniu Pamfilio K. ir Euzebijaus Cezarėjiečio; ir taip vadinamas egzaplėnis tekstas labai buvo prasiplatinęs tarp krikščionių. Be to, ta penktoji skiltis monofizitų vyskupo Povilo iš Tėlės buvo išversta (617. m.) žodis į žodį su visais Origeno pridėtais ženkleliais į Syrių kalbą, ir tas syriškas vertimas užsiliko lig mūsų dienoms rankraštyje (codex Ambrosianus), paeinančiame iš 8. šimtmečio.

63. Origeno pataisytas egzaplėnis tekstas nepasiliko liuosas nuo permainų. Perrašinėtojai ėmė apleidinėti marginusius tekstą ženklelius, o kaikurie net praleisdavo visas tas vietas, kurios buvo pažymėtos kaip neesanti ebraiškuose kodeksuose. Taip vėl pradėjo daryties negeistinas įvairumas ir sumišimas. Vos kelioms dešimtims metų praslinkus po Origeno mirties vėl imtasi taisyti Aleksandriniškąjį vertimą. Vienas iš naujų taisytojų buvo Lukianas iš Samosatos, Antiokijos kunigas, nukankintas už tikėjimą 312. m. Taisė jis pirm Origeno buvusį Septyniūdešimtų tekstą, palygindamas jį su kitais graikiškais vertimais ir su ebraiškuoju tekstu, kurio kalbą gerai žinojo. Antras gi taisytojas buvo Ezychijus, Aigypso vyskupas († 311). Lukiano pataisytas tekstas prasiplatino Syrijoje ir Konstantinopolyje, Ezychijaus Aigypse; Palestinoje gi pasiliko Origeno egzaplėnis tekstas. Vėliaus naujų taisyčių nebebuvo; todėl ir visi dabar užsilikusiųose rašytuose kodeksuose tekstai priklauso nuo minėtųjų trijų taisyčių, nors gal neivienas nepaduoda jų pilnai, be jokių permainų.

64. Pradedant nuo 16. šimtmečio atsirado gana daug spausdintų Aleksandriniško vertimo išleidimų; tarp jų gi svarbiausi yra keturi (editiones: complutensis, aldina, sextina seu vaticana, grabiana), nuo kurių priklauso visi paskesnieji išleidimai.

Sikstiniškas, atspausdintas rupesniu popiežiaus Siksto V, per viršija kitus išleidimus, bet paduoda tekstą, paimtą beveik iš vieno nors geriausio kodekso (Vatikaniško); todėl ir sikstiniškojo išleidimo tekstas negali būti pavadintas pilnai tikru. Tikriausiajam tekstui surasti pradėta rinkti taip vadinamą kritišką aparatą iš kitų kodeksų, įvairių vertimų ir šv. Rašto žodžių, užrašytų šv. tėvų veikaluose. Su to kritiško aparato pagalba mokslo vyrai

stengiasi atskirti tris senovinius pataisymus, egzaplėnį, Lukiano ir Ezychijaus; o jau paskui tikisi sujieškoti, koks buvo Septyniūdešimtų vertėjų tekstas, vartojamas dar neatsiradus Akvilio vertimui ir artimas tam, kuriuo naudojosi apaštalai.

65. Aleksandriniškas šv. Rašto tekstas turėjo nesulyginamą vertybę Dievo apreiškimo prasiplatinime tarp žmonių. Budamas pirmuoju rašyto Dievo žodžio vertimu iš mažai žinomos ebraiškos kalbos į didžiai prasiplatinusią graikiškąją, jis tapo pirmu ir seniausiu Dievo apreiškimo nešėju į visas senovės civilizotas tautas. Jis, prasiplatinęs draug su žydais Rytų ir Vakarų šalyse, buvo lyg kokio prirengėju žmonijos prie priėmimo apaštalų skelbiamo Kristaus mokslo ir savo liudijimais šelpė jų žodį. Jis ir paskiaus pasiliko daugeliui bažnyčių duotojo S. Sandoroje apreiškimo šaltiniu ir dar dabar tokiuo tebėra. Todėl svarbu žinoti, koks yra tikras jo orumas, ir ar jis yra autentiškas.

Atsiradęs tarp žydų ellenistų Aleksandriniškas vertimas buvo visų priimtas su tokia pagarba, kad jam pripažindavo visai lygią vertybę su ebraiškuoju originalu, o net pradėta tikėti, kad jį padariusieji vertėjai buvę šv. Dvasios įkvėpti. Tas įsitikrinimas turėjo šalininkus ir pirmųjų amžių Bažnyčioje. Vienok Aleksandrijiečių vertimas įkvėptas nebuvo, ir priparodymai, kuriais buvo remiama nuomonė apie jo įkvėpimą, visai nėra įtikrinantys. Visupirma šaukdavosi į žydų padavimą apie stebuklingą teksto vienodumą pas visus vertėjus, rašiusius kiekvienas atskirai ir padariusius kiekvienas vertimą visų knygų. Bet tas padavimas nėra tikras, nei vertas tikėjimo, todėl ir nieko negali priparodyti. Šv. tėvų pritarimas nuomonei apie vertimo įkvėpimą taip pat priklauso nuo ano senobinio žydų padavimo, todėl ir negali būti tikru priparodymu; be to nevysi šv. tėvai tvirtai laikėsi tos nuomonės; o kaikurie išreikšdavo apie tą dalyką didesnes ar mažesnes abejones. Septyniūdešimtų vertėjų įkvėpimas negali būti priparodytas ir ta aplinkybe, kad jų tekstu naudojosi apaštalai ir evangelistai, iš jo ėmė žodžius ir dėjo į N. Įstatymo knygas. Iš tokio įkvėptų N. Įst. rašytojų pasielgimo galima tik išvesti didelę aleksandrijiečių darbo vertybę, bet ne įkvėpimą.

66. Nepripažįstant Aleksandrijiečių vertimui įkvėpimo, reikia vienok sutikti, kad jie savo darbą atliko gerai, niekur nepaklydo tikėjimo ir doros moksle, ir jį padavė tokį pat, koks buvo ebraiškame tekste. Dievo Apveizda negalėjo leisti, kad tas vertimas, kurs ne tik rengė kelią Evangelijai, bet ir nemaž turėjo patarnauti Kristaus Bažnyčiai jos pradžioje, jau pačiame savo atsiradime, butu buvęs suteptas paklydimais priešingais tikėjimui ir doriai. Todėl Septyniūdešimtų vertimas teisingai skaitosi tikrai autentišku šv. Knygų S. Įstatymo tekstu.

Autentišku jis buvo apaštalų laikuose, nes jie jį naudojo patys ir kaip tokį padavė savo įsteigtoms bažnyčioms. Visa Kristaus Bažnyčia naudojosi tuo vertimu arba iš jo padarytais vertimais lig 6. šimtmečiui kaip Rytuose, taip ir Vakaruose. Iš jo paėmė deuterokanoniškas šv. Rašto dalis, kurių nėra visai ebrai-

škame tekste. Negalima gi sakyti, kad per taip ilgą laiką Bažnyčia naudojos paklydimais suteptu tekstu ir visai neturėjo autentiškų S. Istatymo šv. Knygų lig 6. šimtmečiui.

Tiesa, nuo 6. šimt. Rymo Bažnyčia priėmė šv. Jieronimo vertimą, padarytą pagal ebraiską tekstą, bet per tai Aleksandrijiečių vertimas nenustojo savo autentiškumo. Vienybėje su visa Bažnyčia pasiliekančios krikščionys, kurie laikosi Rytų liturgijos, ir dabar tebevartoja Septyniūdėsimtų vertimo tekstą arba iš jo padarytus vertimus. Be to popiežius Sikstas V. aiškiai mokė (1587. m.), kad S. Istatymo Aleksandriniškas tekstas yra autentiškas ir svarbiausiose dalykuose nesiskiria nuo originalinio teksto.

Galop palyginant dabartinius kritiškus išleidimus Aleksandrijiečių vertimo su jo seniausiais paminklais, galima atrasti, kad nors ir yra skirtumai smulkmenose, bet tikėjimo ir doros moksle niekur nesiskiria nuo tų knygų, kurias Bažnyčia per penkis pirmuosius šimtmečius skaitė autentiškomis.

67. Chaldaiškos S. Istatymo parafrazės (*targumim*). Pas Palestinos žydus kurie sugrįžę iš Babylono nelaisvės, pradėjo pamažu vartoti kasdieniniame gyvenime syro-chaldaiską kalbą, įsivyravo paprotis skaityti žmonėms ebraiską šv. Rašto tekstą perpasakoti ir aiškinti chaldaiskai. Taip su laiku pasidarė chaldaiški šv. knygų vertimai, arba tikriaus sakant chaldaiškos parafrazės (*targumim*), kurios išpradžios buvo užlaikomos žmonių atmintyje, paskui gi jas surašyta į knygas. Jų atsiradimo vietomis yra Palestina ir Babylonas, kame buvo rabinų mokyklos. Iki dabartiniam laikui užsiliko viso ebraiško teksto chaldaiškos parafrazės, atskyrus 2 Ezdro knygi ir Danieli. Svarbiausiu skaitosi taip vadinamas Onkeloso targumas, padarytas apaštalių laikais, dabartinę gi savo išvaizdą įgijęs 4. šimtmečiu. Jame randasi tik penkių Mozės knygų parafrazės, kuri apskritai imant paduoda labai ištikimai šv. Rašto tekstą, ypač tose vietose, kame randasi istoriškai apsakojimai. Antrą vietą užima vyresniųjų ir paskesniųjų pranašų targumas (Joz. Teis. Kar. 3 didesniųjų ir 12 mažesniųjų pranašų), kurio autoriumi skaitosi Jonatanas, vienas iš garsaus Hillelio mokytinių; todėl jis turėjo atsirasti Išganytojo dienose, bet dabartinėje savo išvaizdoje ir jis paeina iš 4. šimtmečio. Savo tikrumu Jonatano parafrazės negali susilyginti su Onkeloso, nes turi daug tekstų paaiškinančių priedų. Pseudo-Jonatano targumas į Pentateuchą ir dar kitų šv. Knygų parafrazės yra paskiaus atsiradusios, padarytos nežinomų autorių ir visiškai nedidelę turi kritišką vertybę.

68. Syriškas vertimas Pešita. Syrijos bažnyčia, seniausi tarp krikščioniškų draugijų, padarytų iš atsivertusių pagonių, jau gana anksti turėjo keletą šv. Rašto vertimų, tarp kurių seniausias ir žymiausias yra tas, kurs vadinasi Pešita (*simplex*, *vulgaris*). Jis tikriausiai padarytas yra ne vieno vertėjo. Tik N. Istatymo knygos, bent protokanoniškos, regimai yra vieno autoriaus išverstos, nes jų visų kalba yra viena. Kadangi Syrijos bažnyčia yra viena iš seniausių, o visose bažnyčiose apaštalių raštai buvo skaitomi religijinių susirinkimų laike, todėl galima spėti, kad N. Istatymas buvo išverstas į Syrių kalbą ne vėliau, kaip pusėje 2. šimtmečio. Senasis gi Istatymas, bent jo protokanoniškos knygos išversta iš ebraiškos syriškon kalbon pirm N. Istatymo, kuriame ano žodžiai paduodami yra pagal Pešitos tekstą. Todėl S. Ist. vertimas turėjo atsirasti jau pirmame šimtmečiu. Jo vertėjas buvo ne vienas, bet keli, kaip tai galima numanyti iš kalbos įvairumo. Apskritai sakant Pešitos vertimas yra gana geras ir tikras, atskyrus deuterokanoniškas dalis, kurios išverstos yra žymiai menkiaus.

§ 10. Lotyniški šv. Rašto vertimai.

69. Vakarų Bažnyčioje nuo pirmųjų krikščionystės amžių šv. Raštas skaitomas lotyniškame vertime, kurs kaip visų priimtas ir vartojamas paprastai turi Vulgatos vardą. Viena Vul-

gatos dalis paeina iš seniausio vertimo, padaryto Vakarų Bažnyčioje neužilgo po krikščionystės atsiradimo, kita gi yra šv. Jieronimo darbas.

Draug su krikščioniško tikėjimo prasiplatinimu atsirado reikalus visur turėti šv. Knygas, išverstas į tikintiems suprantamą kalbą, nes jos buvo skaitomos religijiniuose susirinkimuose. Vakaruose beveik niekas nemokėjo ebraiskai, ir tik apšviestesnieji galėjo mažiau ar daugiau naudoties graikų kalba; žemesniesiems gi luomams, prie kurių priklausė dauguma pirmųjų krikščionių, buvo žinoma daugelyje vietų vien lotyniška kalba; todėl ton kalbon ir turėjo būti išverstas šv. Raštas.

70. Apie seniausią lotynišką vertimą užsiliko taip maža žinių, kad negalima su pilnu tikrumu nutarti, ar jis buvo tik vienas, ar buvo jų daugiau. Iš lotyniškų šv. Rašto citatų, randamų seniausiųjų šv. tėvų raštuose, o taipogi iš senobinių biblijos rankraščių pasirodo, kad pirmuose krikščionystės amžiuose lotyniškas tekstas buvo labai nevienodas. Vieni mokslo vyrai, pasiremami ant tų patėmytų skirtumų, sako, kad senovėje buvę daug įvairių lotyniškų vertimų, kiti gi skaito tuos visus skirtumus tik pataisymais vieno ir to paties vertimo. Pirmą istorišką žinią apie lotyniško vertimo buvimą turime iš Afrikos, kame antram šimtmečiui pasibaigiant Tertulionas (160—240) liudija, kad toks vertimas buvo vartojamas tarp krikščionių. Paskiaus šv. Augustinas, kurs sako, jog lotyniškas vertimas atsiradęs pirmaisiais tikėjimo laikais, taipogi liudija, kad jo laike buvo daug lotyniškų vertimų, nes „kam tik pakliudavo į rankas pirmuose tikėjimo laikuose graikiškas kodeksas ir jis jautėsi šiek tiek žinas abi kalbi, tuojau išdrįsdavo užsiimti vertimu“, todėl ir perspėja, kad „tarp lotyniškų vertimų augščiaus už kitus reikia statyti itališką sįs (itala), kadangi jis labiausiai laikosi žodžių ir yra visai suprantamas“ (de doctr. II, 14. 15. 16). Gal buti, kad šv. Augustinas tą vertimą gavo iš Italijos, todėl ir pavadino Itale. Tas jo raštuose vartojamas tekstas, kaip pasirodo iš palyginimo citatų, nemažai skiriasi nuo teksto, kurį turėjo Tertulionas. Taigi iš to, kas pasakyta, pasirodo, kad ne vienas turėjo būti pirmuose amžiuose lotyniškas vertimas, nors priešingos nuomonės šalininkai, imdami šv. Augustino žodžius „vertimas, verstis“ prasmėje: taisyti, taisyti, jo kodekse, Tertuliono ir visuose kituose mato tik vieną vertimą įvairiai perdirbtą.

Bet kaip šv. Augustinas vadina Itale geresniu vertimu tarp daugelio, taip-pat ir Italijoje vienas vertimas buvo pripažintas perviršijančiu visus kitus, nes ir šv. Jieronimas kalba apie *paprastąjį išleidimą* (*communis editio*) arba *senovinį vertimą* (*antiqua translatio*), ir pas daugelį rašytojų šv. Raštas paduodamas yra dažniausiai pagal vieną vertimą. Tuo gi vienu vertimu, kaip pasirodo iš jo teksto palyginimo šv. Augustino citatose buvo ta pati Itale.

71. Lygiai nežinia tikrai, kame reikia jieskoti ir pačios Italės tėvynės, Afrikoje ar Italijoje. Vieni sako, kad ji buvusi iš-

versta Afrikoje, nes čia visi mokytis ir nemokytis kalbėjo tik lotyniškai, čia atsirado pirmi lotyniškai rašiusieji krikščionių rašytojai, kaip Kiprionas, Tertulionas, Minucijus Feliksas, nes apie jos afrikietiška kilmę liudijanti pati jos kalba, kuri buvo ne klasiška rymiečių kalba, bet Afrikoje liaudies vartojama tarmė; tuotarpu kad Italijoje ir Ryme lotyniškas vertimas nebuvo taip labai reikalingas, kadangi čia graikų kalbos žinojimas buvo gana prasiplatinęs, taip kad ji buvo vartojama liturgijoje, kad kaip graikiškai rašė šv. Povilas gromatą į Rymiečius, o Morkus savo Evangeliją, taip graikiška kalba naudojosi ir pirmieji Rymo krikščioniški rašytojai, šv. Klemensas, Ermas ir kiti. Kiti gi tvirtindami, kad pirmas lotyniškas vertimas atsiradęs Ryme arba bent Italijoje, aniems atsako, jog nors Ryme ir buvo gana prasiplatinusi graikų kalba, bet nebuvo suprantama vietinei liaudžiai, kuri vartojo tokią pat tarmę, kaip buvo Afrikoje, jog šv. Petras, anot šv. Inokento I pats įvedęs lotynišką liturgiją, jog kaip tikėjimas, taip ir šv. Knygų vertimas buvo gautas Afrikoje iš Rymo.

72. Dar mažiaus težinoma, kas buvo Italės vertėjas; tiek tik iš jos pačios liekanų galima numanyti, kad ją vertė ne vienas žmogus, bet keli, ir tais vertėjais buvo greičiausiai atversti iš žydų krikščionis, kuriems lotyniška kalba nebuvo prigimta, nes jie neatjantė jos dvasios, jos ypatybių, bet svetima, pažinta iš nuolatinio susidurimo su lotyniškai kalbančia liaudimi. Ta liaudies tarmė, vartojama pačiame Ryme, o dar labiaus provincijose, žymiai skyrėsi nuo klasiškos, rašytojų ir augštesniųjų luomų kalbos, kaip savo žodynu, taip žodžių formomis ir santaika. Italės vertime, kaip padarytame iš Septyniųdešimtų vertėjų teksto ir graikiško N. Įstatymo, žymi yra įtekmė ir graikiškos kalbos. Galop nepigu yra daug tikra pasakyti apie Italės ypatybes, kadangi jos tekstas neužsiliko visas, o ir tame, kas dar tebėra, įvyko su laiku nemaža permainų.

Didį svarbumą turėjo Italė savo laike kaip seniausias ir tikriausias šv. Rašto vertimas, vartojamas visoje Vakarų Bažnyčioje. Svarbi ji yra ir dabar savo liekanose, nes iš jos šv. Knygų tyrinėtojai gali šiek tiek geriaus pažinti, koks buvo Aleksandrijiečių vertimo ir originalinio N. Įstatymo teksto stovis 2. šimtmečiuje.

73. Nuolatinis lotyniško vertimo vartojimas ir perrašinėjimas buvo priežastimi atsiradimo daugelio skirtumų įvairiuose jo kodeksuose. Tie skaitlingi skirtumai negalėjo nesukelti teisingų skundų, kurios su laiku vis dažniau atsikartodavo ir buvo priežastimi, kad 383. m. popiežius šv. Damazas pavedė tuomet Ryme gyvenančiam Jieronymui¹⁾ perveizdėti ir pataisyti Rymo baž-

¹⁾ Šv. Jieronimas (Sophronius Eusebius Hieronymus) gimė 346 m. Dalmatijos mieste Stridone. Jaunas dar budamas iškeliaavo Ryman ir čia atsidavęs mokslui kuogeriausiai susipažino su klasiška lotynų kalba, o taipogi su graikų ir lotynų filosofais raštais. Dievo meilę savo širdyje stiprino pavyzdžiais šventųjų ir kankintinių, kurių grabus lankydavo Rymo katakumbose. Priėmęs 20. savo amžio metuose šv. rikštą ir trokšdamas didesnio išsitobulinimo moksluose, jis aplankė visas vietas, kurios ent kiek buvo pragarsėjusios mokslu. Buvo Galijoje, Graikijoje, Mažojoje Azijoje, Syrijoje

nyčioje vartojamą lotynišką šv. Knygų tekstą. Jieronimas tuojuau ėmėsi už darbo ir trumpu laiku pataisė Psalmių vertimą pagal Aleksandrijiečių tekstą. Pataisytas Psalmynas (psalterium romanum) tuojuau buvo priimtas ir įvestas į liturgiją; ir dar dabar randami mišole psalmių tekstai, o taipogi brevijoriuje responsorijos paeina iš Rymiškojo psalmyno. Tais pačiais 383. m. Jieronimas peržiūrėjo ir pataisė Evangelijų vertimą, palygindamas su graikišku tekstu ir tik tas vietas permainydamas, kame prasmė nebuvo gerai išreikšta, kitas gi palikdamas taip, kaip buvo. Paskiaus taip-pat pataisė ir kitas N. Įstatymo knygas. Popiežiui Damazui mirus, Jieronimas persikėlė į Rytus. Čionai susipažinęs Cezarėjoje su Origeno egzapliniu tekstu jis antrą sykį rūpestingiaus pertaisė Psalmyną pagal egzaplę. Tas antru atvejų pataisytas Psalmynas visupirma prasiplatino Galijos bažnyčiose, užtat ir vadinasi galikaniškuoju (psalterium gallicanum); paskiaus jis buvo visur priimtas ir dabar tebėra lotyniškos Vulgatos dalimi. Paskiaus šv. Jieronimas peržiūrėjo ir palygino su tuo pačiu egzapliniu tekstu Jobą, Patarles, Pamokslininką, Giesmių giesmę, Kronikas, o gal dar ir kitas S. Įst. knygas. Neužsiganėdindamas padarytu darbu ir norėdamas, kad lotyniškai kalbantieji žinotu, kas tikrai yra ebraiskame tekste, šv. Jieronimas nutarė iš to teksto naujai išversti visas protokanoniškas knygas. Taigi gyvendamas arti Betliejaus jis 389. m. pradėjo tą vertimo darbą nuo Karalių knygų ir į penkioliką metų išvertė lotyniškai iš ebraiškos kalbos visas protokanoniškas knygas, iš chaldaiškos deuterokanoniškas Tobijo ir Juditos knygas ir iš graikiškos deuterokanoniškas Esteros ir Danielio dalis. Visos šv. Jieronymo taip išverstos knygos, atskyrus tik Psalmyno vertimą, kurs neprasiplatino, su laiku buvo Bažnyčioje priimtos ir dabar tebėra lotyniškoje Vulgatoje. Taigi dabartinė Vulgata yra tikrai šv. Jieronymo darbas, nes joje randasi protokanoniškos S. Įst. knygų jo išverstos iš ebraiškos kalbos, Psalmynas iš Italės paimtas ir jo antru atvejų pataisytas pagal egzaplį tekstą, Tobijo ir Juditos knygos šv. Jieronymo išverstos iš chaldaiškos kalbos, deuterokanoniškos Esteros ir Danielio dalis išverstos iš graikiškos kalbos, deuterokanoniškos knygos Baruchas, Išmintis, 1. 2. Makab. perėjusiomis netaisytomis iš Italės, galop visas N. Įstatymas, paimtas iš senojo lotyniško vertimo ir šv. Jieronymo pataisytas pagal graikišką tekstą.

74. Vargu būtų atrasti visoje senovėje kitą žmogų, lygiai gerai kaip šv. Jieronimas prisirengusį atlikti tokį didį darbą, ko-

Palestinoje ir Aigypse. Visur klausė išguldinėjimo vyrų, kurie buvo žinomi kaip mokyčiausieji teologai arba šv. Rašto aiškintojai. Pirmą sykį apsilankydamas Rytuose išsimokė ebraiškos kalbos, kurioje paskiaus dar geriaus išsitobulino. Nutaręs atsiduoti vien Dievo tarnavimui apsigyveno galutinai Palestinoje netoli Betliejaus ir čia savo ilgą gyvenimą pašventė maldai, kuno varginimams ir mokslieskiems darbams. Nemaža knygų parašė arba išvertė lotyniškon kalbon; pripažintas mokyčiausiu šv. Rašto žinovu raštais aiškino atsiumčiamus sau apie jį klausimus iš viso pasaulio; bet visudidžiausias jo darbas buvo tai naujas vertimas šv. Rašto knygų iš ebraiškos kalbos lotyniškon. Šventai gyvenęs šventai užbaigė savo dienas 30 Rugsėjo 420 m.

kiuo buvo išvertimas šv. Rašto. Ilgus metus jis tyrinėjo šv. Knygas, puikiai pažino tris reikalingiausias kalbas, lotynišką, ebraišką ir graikišką, žinojo krikščionių ir žydų tradiciją, susipažino su visais ano laiko egzegetiškais mokslais, apėmė biblijines vietas, perskaitė daugybę kodeksų, trumpai sakant šv. Augustino žodžiais, buvo tai mokyčiausis žmogus. Prie didžio mokslo prisidėjo dar jame, kas nemažius svarbu, tikrai šventas gyvenimas. Todėl nestebėtina, kad jo padarytas vertimas, nors nėra viena tobulybė, vienok ne tik perviršija visus kitus vertimus, bet gali būti tikru paveizdu ir visų amžių vertėjams.

Savo vertiman šv. Jieronimas įdėjo tik tai, ką rado ebraiškuose kodeksuose, nieko nepriimdamas iš Aleksandrijiečių vertimo; bet laikydamos ebraiško teksto jis kaikada atsitolino bent kiek nuo jo prasmės ir nuo žydų aiškinimo, išreiškė gi mintį pagal Septyniudešimtų vertimą. Versdamas nesilaikė per daug vergiškai žodžių, nei labai nuo jų atsitolino, bet padavė mintį ištikimai ir aiškiai, o dažnai ir dailiai; nes ten, kame tai galima buvo padaryti be nuostolio prasmei, jis kaikada sutrumpino per ilgą vienodą originalo apsakojimą, išreiškdamas jį dailiu lotynišku sakiniu. Tik retkarčiais pasitaiko vietos, kur labai arti laikytasi ebraiškų žodžių, ir kurios per tai yra mažiaus aiškios.

Šv. Jieronimo vertimo kalba yra be palyginimo dailesnė už Italės. Yra tai ne pilna paklydimų liaudies šneka, bet raštų kalba. Nėra ji taip tobula, kaip kituose šv. Jieronimo veikaluose, bet anot jo paties žodžių tik dėlto, kad jis norėjo šiek tiek priartinti prie žmonėms priprasto ir didžiai branginamo Italės teksto ir tuo tikslu vartojo tyčiomis kaikada ne visai taisykliškas formas.

Vulgatos vertimas galop nėra visur lygus. Tikriausiai ir dailiausiai yra išverstos istoriškos knygos, nuo kurių maž kuo tesiskiria Jobo vertimas; trijose Saliamono knygose, nors labai greitai verstose, nes į tris dienas, visai gerai išreikšta yra originalo mintis; psalmėse per daug laikytasi žodžių; pranašuosė labiausiai žymi yra ebraiškos kalbos įtekmė; daugiaus nuo teksto atsitolinta Tobijo knygoje, kurios vertimas užėmė vieną dieną, ir Juditoje išverstoje į vieną naktį.

75. Ne per daug prielankiai buvo iškarto priimtas Jieronimo šv. Knygų vertimas. Nedaug, tiesa, tesiginčyta apie jo pataisytą N. Įstatymą, bet Senasis sukėlė visą audrą užpuldinėjimų, kurie nesykį buvo priežastimi karčių jo vertėjo dejavimų. Vieni bijojo, kad naujas vertimas nesumažintu Septyniudešimtų vertimo vertybės, kurį klaidingai skaityta įkvėptu, ir jį sekusios Italės; kiti matė jame žydiškumo įtekmę, kiti vėl sakė, kad tai gali būti papiktinimas pagonims, kurie gali pasakyti, jog krikščionis permainė savo tikėjimą; dauguma bijojo jos naujų išsireikškimų, žymiai skiriančių jį nuo visiems žinomos priprastos Italės; buvo ir tokie, kurie užsipuldinėjo iš pavydo ir tamsumo. Priešų buvo užtektinai, bet Vulgata juos pergalėjo, ir dar prie gyvos jos autoriaus galvos daugelyje bažnyčių, kaip Galijoje, Ispa-

nijoje, Afrikoje ji buvo priimta. Popiežiai pradžioje pripažindavo ją lygiai su Itale, paskiaus pradėjo kaskart dažniaus vartoti ją vieną. Šv. Grigalius D. († 604), tiesa, dar sako, kad apaštalių sostas pripažista abudu vertimu, bet nuo to laiko beveik niekas nebevartoja Italės, o šv. Jieronimo tekstas vienas pradeda vadinies paprastu, prasiplatinusiu, Vulgata.

76. Kolei buvo vartojamu abudu vertimu, niekas negalėjo užginti, kad jų dviejų tekstai nebutu maišomi. Perrašinėjant gi naujus kodeksus taip pat nesilaikyta vieno vertimo, bet dėdavo Vulgaton iš Italės paimtus žodžius ir taip ją betaisydami tik gadinio jos tekstą; ir ta buvo priežastis atsiradimo naujų nevienodumų įvairiuose kodeksuose. Pradedant nuo 6. šimtmečio imta rupintis tų nevienodumų pašalinimu, bet darbai Kasiodoro, Alkuino, šv. Petro Damiano ir kitų neturėjo platesnės įtekmės. Tik 13. šimtmečiu Paryžiaus universiteto įtekmė tai padarė, kad vien jo kodeksą imta dažniaus perrašinėjimui ir per tai atsirado gana daug vienodų egzempliorių. Bet tas Paryžiaus kodeksas pats buvo su klaidomis, todėl jį perrašinėjant, platinosi ir jo klaidos. Tuo taipogi laiku pradėta rinkti iš įvairių kodeksų kritišką aparatą ir išleidinėdavo taip vadinamas korektorijas (Correctoria, Epanothrothæ), kuriose budavo ne tik Vulgatos tekstas, bet ant puslapių kraštų dar įvairūs pasergėjimai apie teksto tikrumą. Kai kurios iš tų korektorių ir dabar padeda nemažai sujieškojime tikro Vulgatos teksto.

Pirmą sykį atspausa buvo Vulgata 1450. m., ir tame pačiame šimtmečiu buvo dar apgarsinta apie šimtą kitų jos išleidimų; vienok jų visų tekstas, kaipo paimtas iš ne per daug senų kodeksų, neturi didesnės vertybės. 16. šimtmečio pradžioje vėl pradėta labiausiai rupintis Vulgatos pataisymu, bet atsiradus tuo laiku protestantizmui, ir klaidžiamoksliai ir patys katalikai ėmė daryti visai naujus vertimus iš ebraiškos ir graikiškos kalbos, arba taisyti Vulgata pagal originalinius tekstus ir tokiuo būdu įvedė didžiausį sumišimą į šv. Rašto tekstą.

77. Kada Tridento Susirinkime pradėta svarstyti klausimą apie apreiškimo šaltinius, išsiaiškino, kad vieni arba visai atmeta Vulgata arba bent išmeta iš jos deuterokanoniškas knygas ir knygų dalis, kiti nori užvaduoti Vulgata naujais vertimais, kiti galop daro jos tekste permainas ir taip jį gadinia. Taigi Susirinkimas, norėdamas užkirsti kelią tokiam pasielgimui su šv. Knygų tekstu, išleidė visų pirma nutarimą apie šv. Rašto kanoną, išskaitydamas visas knygas, kurias Bažnyčia skaito Dievo įkvėptomis ir kanoniškomis, ir uždraudė ką nors iš to kanono išmesti, sakydamas: *Jei kas jų visu su visomis jų dalimis, kaip katalikų Bažnyčioje buvo paprastai skaitomos ir randasi senos Vulgatos išleidimuose, nepripažintu šventomis ir kanoniškomis... tebuna atskirtas.* Be to Susirinkimas apgarsino Vulgatos autentiškumą ir paliepė perveizdėti ir pataisyti jos tekstą, kurs paskiaus turėjo būti išleidinėjamas. Nutarimas šiame dalyke taip skamba: *Tas pats šventas Synodas, manydamas, kad Dievo Bažnyčiai gali nemaž praversti, jei bus*

žinoma, kurs iš visu prasiplatinusių lotyniškų šv. Knygų išleidimų turi būti skaitomas autentišku, nutaria ir apgarsina, kad tik ta sena *Vulgata*, kuri pačioje Bažnyčioje iširta yra taip daugelio amžių vartojimu, butu pripažįstama autentiška viešuose skaitymuose, ginčuose, pamokymuose ir išguldinėjimuose, ir kad niekas nemėgintu ir nedrįstu jos atmesti dėl kokios nors priežasties... Bet Susirinkimas, norėdamas duoti ir išleidėjams, kaip teisinga yra, nurodymą tame dalyke... nutaria, kad toliaus šv. Raštas, ypač gi ta sena *Vulgata*, butu spausdinama kuolabiausiai pataisyta.

78. Tas Tridentiško Susirinkimo nutarimas sukėlė nemažą ginčų, nes daugelio buvo supras tas visai klaidingai. Kaikurie sakė, kad tuo nutarimu atmesti esą originaliniai tekstai ir visi senoviniai vertimai. Bet ištikrųjų Susirinkimo tėvai neturėjo tokios minties. Tai gi pasirodo visupirma iš paties nutarimo, kuriame nevienu žodeliu nėra paminėti originaliniai tekstai, o tik iš anuo laiku prasiplatinusių lotyniškų išleidimų vienas apgarsintas yra autentišku. Priegtam, kaip pasirodo iš nutarimo istorijos, jis buvo iššauktas vien lotyniškų vertimų įvairumu, kuriam prašalinti nebuvo nei reikalo kalbėti apie originalinius tekstus arba senovinius vertimus; todėl ne su jais lyginta *Vulgata*, bet su lotyniškais vertimais, ir galop pasirupinta taip sustatyti tą nutarimą, kad juo butu priimta *Vulgata*, bet nebutu nei puse žodžio papeikti net ir kiti lotyniški vertimai. Galop buvusieji Susirinkime teologai (Salmeronas ir kiti), kurie geriausiai žinojo nutarimo mintį, aiškiai sako, kad ir toliaus bus galima, neikiek neprasikalstant prieš Susirinkimo nutarimą, naudoties originaliniais tekstais ir senoviniais vertimais ir iš jų paimitais žodžiais priparodinėti dogmatas, kaip tikrais šv. Rašto liudijimais.

Tridento Susirinkimo nutarime nėra taipogi pasakyta, kad *Vulgata* esanti liusa net ir nuo mažiausių paklydimų, nepaliečiančių tikėjimo ir doros mokslo. Kaip pasirodo iš nutarimo istorijos į *Vulgatos* klaidas buvo atkreipta atidė Rymo teologų, matė juos ir patį Susirinkimo tėvai ir liepė taisyti, bet dėlei tų klaidų dar nebuvo klaidinga *Vulgata* tikėjimo ir doros moksle, kas nutarime ir buvo išreikšta.

79. Sulig Tridentiško nutarimo *Vulgata* autentiška yra toje prasmėje, kad ji gali ir turi būti pavadinta tikru ir tikėjimo vertu apreiškimo šaltiniu, taip kad joje netik nėra jokių paklydimų, paliečiančių tikėjimo ir doros mokslą, bet dar joje randasi tikrai ir ištikimai išreikšta vis tai, kas priklauso prie rašyto Dievo žodžio esybės.

Vulgata nesiliauna buvus autentiška, nors vienoje ar kitoje jos vietoje ir nebeturētu išreikšto kokio nors dogmatiško sakinio su tokia pilnybe, kaip jis buvo originaliniame tekste. Butu tai praleidimas teksto, bet dar per tai nenukentētu viso vertimo esybė.

Galop dogmatiški *Vulgatos* tekstai, nors paduoda tą pačią tiesą, kuri yra originale, bet išreiškia ją kažkada truputį kitaip

(modalis discrepantia), t. y. tas pats dogmatas viename tekste yra išreikštas aiškiaus, kitame netaip aiškiai, viename iš vieno atžvilgio, kitame iš kitokio. Pvd. Prad. 3, 15 *Vulgatoje* skaitome: Ipsa conteret caput tuum, ji (moteriškė) sutrins tavo galvą; originale: Ipsum (semen); arba Luk. 22, 20 *Vulgatoje*: Qui pro vobis fundetur, kurs (kraujas) už jus bus išlietas; originale: funditur, išliejamas. Vienok ir dėl tokių skirtumų *Vulgatos* tekstas dar nesisiskiria tikėjimo ir doros dalykuose nuo originalinio teksto.

80. Tridentiško Susirinkimo nutarimu buvo įsakyta, kad šv. Raštas, ypač gi *Vulgata* butu toliaus spausdinama kuolabiausiai pataisyta. Katalikų mokslinčiai pasirupino tuoju išpildyti tą reikalavimą, ir vos vieneriems metams po nutarimo prasiplinkus, buvo apgarsintas (1547. m.) pataisytas *Vulgatos* tekstas, gana kritiškai (sulyginus 30 senų kodeksų) prirengtas Jon. Hentenijaus, kuriam tą darbą buvo pavedęs Lovanijos universitetas. Į trumpą laiką ta Lovaniškė biblija susilaukė daugiau kaip dvidešimties išleidimų, o truputį paskiaus buvo dar syki pataisyta Luko iš Bruges. Garsiausiu jos išleidimu buvo padarytasis 1583. m., kuriuo naudojosi Rymo taisytojai.

81. Tridento Susirinkimo tėvai, nutardami *Vulgatos* pataisymą, meldė popiežių, kad jis pats tą darbą pavestu savo išrinktiems mokslinčiams, ir tikėjosi sulauksią tokio pataisymo dar nepasibaigus Susirinkimui, kad jame galētu pataisyta *Vulgata* patvirtinti. Vienok dalykas pasirodė ne taip pigus, kaip iškart manyta. Popiežiai turėjo nemažą kitų rūpesnių, ir Susirinkimo laiku buvo atlikti tik kaikurie prirengiamieji darbai. Paskesnieji popiežiai, Pijus IV, Pijus V ir Grigalius XIII, nors buvo *Vulgatai* taisyti paskyrę tam tikrą kardinolų komisiją, bet darbo galo nesusilaukė. Tik Sikstui V (1585-1590), kurs jau 1586. m. apgarsino geriausį Aleksandrijiečių vertimo išleidimą, pavyko užbaigti ir pirmą *Vulgatos* pataisymą. Jo paskirta komisija, pasinaudojus jau anksčiau atliktais darbais ir paėmus kaip pamatą Lovaniškės biblijos išleidimą (1583. m.), palygino jį su geriausiaisiais senais rankraščiais ir su originaliniais tekstais, ir pažymėjo vietas, kurios reiktu ir kaip reiktu pataisyti; rupintasi visupirma tuo, kad sugražinus *Vulgata* į tokį stovį, kokiame ji buvo išėjusi iš šv. Jieronimo rankų. Sikstas V. pataisyta *Vulgatos* egzempliorių pats peržiūrėjo, kas jame buvo likę abejotina, nutarė, kaikuriuos komisijos pataisymus priėmė, daugumą gi atmetė, norėdamas kuoarčiausiai laikyties Lovaniškės biblijos, ir galop, pridėjęs vietoje prakalbos konstituciją: Aeterni Patris, liepė rankraštį atspausdinti 1590. m. (*Vulgata* Sixtina).

Sikstas V pasimirė tais pačiais metais, gavęs iš spaustuvės prieš mirtį vos keletą egzempliorių savo pataisytos *Vulgatos*. Tolesnis jos platinimas buvo sustabdytas, pakilus kritikos balsams, kurie nepripažino Siksto išleidimui didesnės vertybės ir reikalavo naujo pataisymo. Todėl Siksto V įpėdinis, Grigalius XIV vėl pavedė peržiūrėti *Vulgatos* tekstą naujai kardinolų komisijai, kuri pasinaudojus Siksto komisijos darbais ir priėmus

dangumą jos padarytų pataisymų, jau 1591. m. galėjo įteikti popiežiui pataisytą šv. Rašto tekstą. Mirus tuo laiku popiežiui Grigaliui XIV, galutinai peržiūrėjo Vulgatos vertimą Klemenso VIII paskirta komisija, ir 1592. m. jis buvo atspausdintas Vatikano spaustuvėje. Išpradžios ir tas išleidimas vadinosi Sikstiniškuoju, paskiaus gi po 1638. m. pradėta jį vadinti Klementiniškuoju (Vulgata Clementina). Jo tekstas ir dabar pasilieka katalikų Bažnyčioje oficiališkuoju.

Kaip pirmas Sikstiniškas Vulgatos išleidimas taip ir antrasis Klementiniškas yra autentiškas šv. Rašto tekstas, nes nei viename nei kitame nėra jokių paklydimų tikėjimo arba doros moksle, nėra taipogi tokių skirtumų, kurie paliestu rašyto Dievo žodžio esybę. Klemenso VIII išleidimas, kurs nemažai skiriasi nuo Sikstiniškojo smulkmenose, perviršija jį savo teksto tikrumu; bet negalima dar pasakyti, kad jau jis būtų iš visų atžvilgių tobulas, ir todėl dėl svarbių priežasčių galima kada kada anksčiau statyti vieną-kitą tekstą, paimtą iš kitų kodeksų, o reikalui atsiradus Bažnyčios vyriausybė gali pasirūpinti nauju Vulgatos taisymu.

§ 11. Šv. Rašto vertimai lietuvių kalbon.

82. Katalikų tikėjimui pradėjus plantintis tarp lietuvių jau karaliaus Mindaugo laikais, paskiaus gi po karaliaus Jagielos krikšto (1386. m.) katalikų skaitliui žymiai pasidauginus visoje Lietuvoje, žinoma ir skelbiamas žmonėms Dievo žodis turėjo būti remiamas ant šv. Rašto žodžių; bet ar jau ir anais laikais buvo kas nors iš jo išversta lietuvių kalbon, apie tai jokių žinių neturime; o seniausieji šv. Rašto dalių spausdinti lietuvių kalboje ir dabar užsilikusieji vertimai nesiekia anksčiau 16. šimtmečio.

Baigiantis tam šimtmečiui lietuviai katalikai turėjo vertimą Evangelijos dalių, skaitomų nedėliomis ir šventomis dienomis, kurs atspausdintas 1599. m. Vuiko veikale: *Postilla catholica*, išverstame lietuvių kalbon kun. Mikalojaus Daukšos, Medininkų kapitulos kanauninko. Kas buvo to vertimo autorius, tikrai nežinia; regimai juo nebuvo pats Daukša, kadangi Evangelijų kalba skiriasi šiek tiek nuo esančių postilėje omilijų kalbos ir išrodo senesnė už ją. Ta kalba turi nemaž senovinių pilnesnių formų, kurios su laiku sutrumpėjo, liusa yra nuo daugelio paskesniais laikais prasiplatinusių tarp lietuvių barbarizmų ir gali būti pavadinta tikru paveizdu lietuvių vakariečių tarmės.—Antrą Evangelijos dalių vertimą randame kun. Konstantino Širvido, Jėzuito, veikale: *Punktai sakymų*, kurio pirma dalis atspausdinta buvo 1629. m., o antra 1644. Punktuose sakymų taip pat kaip pas Daukšą prieš kiekvieną pamokslą padėtas yra Evangelijos tekstas. Tas antras vertimas skiriasi nuo Daukšos teksto; jis gana tikras ir geras; o jo kalba turi taip pat senovines formas ir pa-

liudija, koki anuo laiku buvo lietuvių rytiečių tarmė. Vėliaus tokių pat Evangelijų rinkiniai buvo spausdinami keletą kartų atskirose knygelėse. Vienas iš tokių rinkinių, išleistas 1806. m., padarytas yra rupesniu Žemaičių vyskupo kunigaikščio Juozapo Giedraičio.

83. Viso Naujojo Įstatymo vertimas lietuviams katalikams buvo parupintas minėtojo vyskupo Giedraičio ir atspausdintas 1816. m. Tas vertimas Giedraičio vardu išleistas, gal ne visas buvo jo paties padarytas, nes kalba ne visose dalyse yra visai vienoda. Vyskupo paskirti cenzoriai, Bonav. Goilevičius ir Domin. Mogienis, sakosi rupestingai rankraštį perveizdėję ir apsvarstę, palyginę jį su Vulgatos tekstu ir atradę visame su juo sutinkantį, todėl ir pripažinę, kad jis gali būti atspausdintas. To vertimo kalba apskritai sakant yra gana gera ir sulyginant liusa nuo svetimų žodžių. Žymi yra vienok jame įtekmė lenkiškojo Vuiko vertimo¹⁾, kuriuo regimai verčiant dažnai naudotasi. Pirmąjį Giedraičio vertimo išleidimą nevisai galima pavadinti katalikišku tikroje to žodžio prasmėje, kadangi jis, nepatvirtintas Apaštališkojo Sosto, neturi Bažnyčios įstatymais reikalaujamų paaiškinimų; todėl jo skaitymas tarp katalikų negalėjo būti leistas. Antrą sykį vyskupo Giedraičio N. Įstatymas be jokių pataisymų, bet jau su reikalingais nors per daug trumpais kun. Staniukyno pridėtais paaiškinimais buvo perspausdintas 1907. m. Amerikoje.

Visai naujas vertimas Evangelijų ir Apaštalo darbų su padalinimu teksto pagal turinį ir su trumpais paaiškinimais buvo padarytas (1906.) kun. Juoz. Skvirecko. To paties autoriaus pradėtas versti lietuvių kalbon visas šv. Raštas. Viena jo dalis,

¹⁾ Lenkai katalikai iki šiai dienai naudoja vertimu padarytu Jokubo Vuiko, jėzuito, pagal Vulgatą ir pirmą sykį atspausdintu 1599. m. Tas viso S. ir N. Įstatymo vertimas, žymiai perviršijantis kitus kaip katalikų taip ir protestantų parupintuosius, buvo iškarto visų su džiaugsmu priimtas ir labai prasiplatino. Kritikai iki patutiniam laikui nesigailėjo jam pagyrimų. Įtikėta net, kad jis esąs taip pat patvirtintas Apaštališkojo Sosto lenkams, kaip lotyniška Vulgata visai Bažnyčiai, ir vis neturėta drąsos užsiimti jo pagerinimu. Tikrai neseniai (1908. m.) pradėjusis taisyti ir išleidinėti Vuiko tekstą su savo komentorium vyskupas Fr. Alb. Simonas ne tik neskaito jo turiniu Rymo aprobatą, bet dar ir apie patį vertimą turi kitokią nuomonę, negu senesnieji kritikai. Tarp kitko jis sako savo prakalboje: „Vuiko vertimas, puikus kaip vienas iš gražiausių lenkų kalbos paminklų iš XVI šimtmečio pabaigos, niekuomet nebuvo tikru šv. Rašto vertimu teisingoje to žodžio prasmėje, bet vergišku perdėjimu lotyniškos Vulgatos. Kun. Vuikas nors anot ano laiko liudytojų žinojęs ebraišką ir graikišką kalbą, vienok, kaip pasirodo iš visos sakinių ir straipsnių eilios, arba retai į originalinius tekstus pažvelgdavo, arba jei ir žiūrėjo, tai nevisuomet juos kaip reikiant suprato. Todėl butu galima paduoti iš jo vertimo visus šimtus tokių išsireiškimų, kurie net žmogui, apsipratusiam su biblijine kalba, yra tikri galvosūkiai... Vuikas vertė iš lotyniško teksto žodis po žodžio sulig to, ką jie reiškia pirmame gesniame lotyniškame žodyne, neveizdėdamas į tai, ar lenkas skaitytojas ką nors iš to supras ar ne“. Vyskupas Simonas giria tik Vuiko kalbą ir sako: „Vuikas silpnas kaip šv. Rašto vertėjas, nesulyginamas yra lenkų kalbos mokėjime. Ten, kur jis rado lengvesnį tekstą, išvertė jį taip teisingai, o priegtam su tokio rimtumu ir prakilnumu, kad nepigu jam prilygti. Gražiausi naujų laikų lenkų kalba... šaly Vuiko kalbos išrodytu labai skysta: neturėtu nei tos galės, nei tos didenybės, kas taip nuosavu yra Dievo žodžiui, o tai Vuikas mokėjo tobulai išreikšti lenkų šnekoje“.

Apaštų Gromatos ir Apreiškimas su nemažu komentorium, atspausdinta 1911. m.

Iš S. Įstatymo lietuviai katalikai turi tik dvejopą psalmių vertimą, padarytą vyskupo Mot. Valančiaus, vieną proza, kitą eilėmis. Geresnis iš judviejų pirmasis parašytas žemaičių tar- me, bet neturi jokio komentoriaus ir nelabai gali pasigirti savo tikrumu.

Yra dar pasiliekančias rankraštyje vyskupo Baranausko ver- timas S. Įst. nuo pradžios lig Jeremijo pranašo.

84. Neskaitlingi sulyginant lietuviai protestantai gana jau seniai turi lietuvišką viso šv. Rašto vertimą. Seniausiu Evangelijų rinkiniu pas juos yra atspausdintasis 1579. m. rupešniu Baltramiejaus Vileto; o jau 1590. m. Jonas Bretkunas, Karaliau- čiaus pastorius, buvo užbaigęs versti visas šv. Knygas S. ir N. Įstatymo lietuvių kal- bon. Tiesa, Bretkuno vertimas niekuomet nebuvo atspausstas ir dar dabar pasilieka rank- raštyje, bet tuo jis buvo svarbus, kad juo naudojosi visi kiti paskesnieji vertėjai. Taip atspausdintas Jono Rėzos rupešniu 1625. m. Psalmynas maž kuo tesiskiria nuo Bret- kuno vertimo. 1660. m. atspausdinta buvo dalis S. Įstatymo vertimo, nuo pradžios lig 40. Ps. To taip vadinamo Chilinskio arba Kėdainių kalvinių išleidimo autorias buvo aštuoni vyrai, Jurgis Skrodskis, Jonas Bažymauskis ir kiti. Jie regimai savo darbą atlikdami taipogi nemaž naudojos Bretkuno vertimu, nes didesnieji skirtumai dažniausiai paliečia tik tarmę, kuri pas juos yra lietuvių vakariečių, tuotarpu kad Bretkunas rašė prūsų tarmę. Kėdainių kalvinistų vertimas nebuvo pabaigtas spaus- dinti, kadangi spausdinimo prižiūrėtojams ir korektoriams, Chilinskiui ir Minvidui, išaikvojus duotus sau pinigus, Londono spaustuvininkas sustabdė darbą ir sunaikino, kas jau buvo atspausdinta. 1701. m. išėjo iš spaudos net du N. Įstatymo vertimai; o 1735. m. galop buvo atspausdintas viso šv. Rašto lietuviškas vertimas, parupintas J. J. Kvandto. Tame vertime deuterokanoniškos S. Įstatymo knygos atskirtos nuo pro- tokanoniškųjų. Jo autorius taip pat kaip ir visi kiti naudojos Bretkuno veikalu. Vertimo kalba yra daili ir neveizdint į nemažą prusiškumą skaitlių pigiai suprantama. Kvandto vertimas buvo nesėkmingas paskiaus perspausdintas ir dar du kartu patai- sytas, Rėzos 1816. ir Kuršaičio 1869. m.

§ 12. Švento Rašto skaitymas naujose kalbose.

85. Sv. Rašto skaitymas yra naudingas, bet nėra būtinais reikalingas kiekvienam žmogui. Iš Dievo parėdymo apsakojimas gyvu žodžiu yra prieinamiausias ir lengviausias budas, kuriuo visi gali užtektinai pažinti tikėjimo tiesas, reikalingas išganymui. Vien tuo budu naudojosi Išganytojas savo mokslui praplatinti. Jis gyvu žodžiu garsino dangiškojo Tėvo valią, mokė sodžiuose ir miestuose, peikė prasikaltimus ir žadėjo užmokesnį visam, kas gera. Išsirinkęs Apaštalus ir jiems liepė taip pat mokyti. Kada atsirado šventos N. Įstatymo knygos, Kristaus mokslo platinimo budas nepersimainė; nes ir toliaus Apaštalai ir jų mokytiniai ėjo iš krašto kraštan, iš miesto miestan ir visur gyvu žodžiu skelbė Evangeliją. Rašyto Dievo žodžio skaitymas išpradžios niekam nebuvo ginamas, ir juo labiaus platinosi krikščionystė, juo la- biaus jis buvo patiriamas, kaipo didžiai naudingas gilesniam Kri- staus mokslo pažinimui ir sužadanimui skaitančiųjų širdyse karš- tesnės Dievo meilės; bet tame skaityme jau pirmaisiais amžiais buvo nurodomos kaikurios taisyklės, sulig kurių ne visos šv. Knygos turėjo būti duodamos be jokio skirtumo į visų rankas

Toks dalykų stovis tesėsi lig vidurinių amžių. Kada imta versti šv. Raštą į naujas kalbas ir labiaus pradėta išnaudoti jo žodžius paklydimams praplatinti, atsirado pavienių vyskupų, synodų ir šv. Sosto įsakymai, žymiai susiaurinantys liuosybę šv. Knygų skaityme.

86. Protestantai pirmi pradėjo skelbti nuomones, buk šv. Rašto skaitymas būtinais esąs reikalingas kiekvienam žmogui, buk visi gali šv. Knygas suprasti ir buk tik iš šv. Rašto reikia mo- kyties tikėjimo dalykų. Tos nuomonės buvo aiškiai klaidingos ir tikėjimui pavojingos. Niekur Kristaus moksle nei Bažnyčios pa- rėdymuose nėra įsakymo, reikalaujančio, kad visi žmonės būtinais skaitytu šv. Knygas. Kaip S. Įstatyme šv. Rašto skaitymas bu- vo pavestas kunigams, ir tik karalius turėjo teisę gauti vieną jo egzempliorių, taip ir Naujajame rašyto Dievo žodžio skaitymas yra visupirma priedermė tų, kuriems liepta mokyti kitus tikėji- mo dalykų. Šv. tėvai patardavo skaityti šv. Knygas ir šiaip jau žmonėms, bet būtinais to nereikalavo. Taigi ir dabar šv. Bažny- čia elgiasi taip pat, rupindamasi visupirma tuo, kad tas skaity- mas tikrai galėtų būti skaitytojams naudingas. — Klaidinga yra protestantų nuomonė, buk šv. Knygos esančios visiems pigiai suprantamos ir nereikalauja jokių paaiškinimų. Kaip visuomet, taip ir dabar teisingas pasilieka atsakymas, kurį davė apie šv. Knygų suprantamumą Etiopijos karalienės, Kandakės, išdininkas šv. Pilypui. Kada tas djakonas išgirdo jį skaitantį Izaiją pranašą ir paklausė: „Ar manai, jog supranti, ką skaitai?“ užklaustasis atsa- kė: „Ir kaip gi galiu (suprasti), jei niekas manęs nepamoko?“ (Apd. 8, 30. 31). Taigi, šv. Raštas be tinkamų pamokymų ir paaiškin-imų yra ne visiems suprantamas; žmonės negeros valios jį beskar- tydami imdavo ir ima jo žodžius ir, saviškai suprasdami, jais stengiasi patvirtinti įvairius paklydimus. Jei šv. Raštas angt protestantų tikrai suprantamas be paaiškinimų, tai kam jie patis prirašė visą daugybę įvairiausių komentorių, kodėl jie tarp savęs nesutinka šv. žodžių aiškinime ir vien iš jų imdami savo mokslo yra taip pasidalinę tikėjimo dalykuose? Galop klysta protestan- tai išvesdami reikalingumą visiems skaityti šv. Knygas iš to, kad buk tik vien šv. Rašte esąs tikėjimo mokslas. Nebuvo dar visai N. Įstatymo knygų, o Kristaus mokslas gana ilgai platinosi vien per apsakojimą; o kada jos buvo parašytos, tai ne visos apreiškimo tiesos į jas patilpo, bet buvo toliaus skelbiamos gy- vu žodžiu ir užsilaikė Bažnyčios tradicijoje, be kurios net nebu- tu žinoma, kurios knygos reikia skaityti įkvėptomis ir kanoniš- komis.

87. Protestantai, įvykdydami savo klaidingas nuomones apie šv. Rašto skaitymą, pradėjo kas kart labiaus platinti tarp savo pasekėjų naujus vertimus, kurių tekstas buvo sudarkytas kaika- da žymiomis klaidomis. Todėl Tridento Susirinkimas meldė po- piežių Pijų IV, kad tų naujų paklydimų sulaikymui butu išleisti tam tikri Bažnyčios parėdymai. Tokie parėdymai ir buvo apgar- sinti Pijaus IV konstitucijoje „Dominici gregis“ (24. Kovo 1564.

m.). Trečia ir ketvirta iš dešimties tos konstitucijos taisyklių palietė biblijos vertimą ir skaitymą ir nurodė, kam ir kaip valia skaityti šv. Raštą. Pijaus IV taisyklės su nedidelėmis atmainomis buvo patvirtinamos ir paskesniųjų popiežių Siksto V, Klemenso VIII, Benedikto XIV ir kitų. Leonas XIII, prašalinęs (Konstitucija „Officiorum ac munerum“, 25. Sausio 1897. m.) visus senobinius parėdymus, išleidė naujus įstatymus apie indeksą ir apgarsino (1900. m.) patį indeksą. Leono XIII įstatymai paliečiantys šv. Rašto vertimą ir skaitymą yra tokie:

Persk. 2. Apie šv. Rašto išleidimus originaliniame tekste ir senobiniuose vertimuose. § 5. Originalinį šv. Raštą tekstą ir senobinius vertimus, katalikų ir taipogi Rytų bažnyčios padarytus, jei jų išleidimai parupinti yra nekatalikų, nors išrodytu tikri ir pilni, valia skaityti tik tiems, kurie užsiima teologijiniiais arba biblijiniais mokslais, bet vien tuomet, kada minėtų išleidimų prakalbose arba paaiškinimuose nėra užpildinėjamos katalikų tikėjimo tiesos. — § 6. Tuo pačiu būdu ir toms pačiomis sąlygomis leista skaityti kiti šv. Rašto ar tai į lotynišką ar į kokią kitą nenaują (mirusią) kalbą padaryti vertimai, kuriuos yra išleidę nekatalikai.

Persk. 3. Apie šv. Rašto išleidimus naujosiose kalbose. § 7. Kadangi iš prityrimo žinoma, jog, jei nuolat be jokio skirtumo ir išrinkimo leidžiamas šv. Rašto skaitymas žmonių kalboje, dėl žmonių neapsižiūrėjimo daugiau iš to randasi pragaištės negu naudos, todėl visi vertimai į naujas kalbas, net ir katalikų padaryti, visai yra užginti, jei neturi aprobatos Apaštališkojo Sosto, arba nėra išleisti po vyskupų priežiūra su paaiškinimais, paimtais iš Bažnyčios tėvų ir mokytojų katalikų rašytojų. — § 8. Užginti yra visi šv. Knygų vertimai į kurią nors naują kalbą, padaryti keno nors iš nekatalikų, o ypač tie, kurie platinami yra per biblijinės draugijos, ne sykį jau Rymo popiežių pasmerktas, kadangi tuose vertimuose visai neužlaikyti išganingiausi Bažnyčios įstatymai apie įkvėptų Knygų išleidimą. Tie vienok vertimai leisti yra tokiems, kurie užsiima teologijiniiais arba biblijiniais mokslais, jei tik juose užlaikyta, kas augščiau (§ 5) parėdyta.

88. Bažnyčia niekuomet nebuvo visiškai užgynus katalikams skaityti šv. Knygas, tiksliai tam skaitymui dėl svarbių priežasčių pažymėjo tinkamas ir išganingas ribas. Sulig paduotų Leono XIII išleistų ir dabar veikiančių įstatymų didesnę liuosybę šv. Rašto skaityme turi tie, kurie užsiima teologijiniiais arba biblijiniais mokslais, bent kiek mažesnę visi kiti. Taigi, visiems katalikams be jokio ypatingo leidimo valia skaityti šv. Raštą katalikų išleistą lotyniškoje, graikiškoje ir ebraiškoje kalboje, o taipogi katalikų išleistus vertimus į kitas senobines kalbas padarytus (lig 10. šimt.). turinčius vyskupo aprobatą, nors ir be paaiškinimų. Be to, valia skaityti visose naujose kalbose biblijas katalikų išleistas su aprobatą to vyskupo, kurio vyskupystėje jos yra spausdintos, ir paduodančias apaštaly sosto patvirtintą tekstą (kurio lietuvių kalboje dar neturime), nors ir be paaiškinimų; arba paduodančias tik vyskupo patvirtintą tekstą su paaiškinimais iš šv. tėvų ir mokytojų katalikų rašytojų. Ne valia gi visiems skaityti biblijų, kurias yra išleidę nekatalikai, kaip senobinėse nebe gyvose, taip ir naujosiose gyvose kalbose. — Bažnyčia užgynė skaityti tas nekatalikų išleistasias biblijas, ypač gi pasmerkė biblijinę draugijų išleidimus, dėl svarbių priežasčių. Visupirma protestantų biblijinės draugijos platinamos šv. Knygas remiasi ant klaidingos nuomonės, buk šv. Rašto skaitymas butinai reikalingas esąs kiekvieno žmogaus išganymui. Priegtam

jos mano, buk paskleisdamos tarp tikinčių ir netikinčių biblijų egzempliorius pildą Išganytojo žodžius: „Eidami mokykite visas tautas“; toks gi pildymas Kristaus įsakymo labiau panašus yra į pasityčiojimą, negu į tikrą apaštalavimą. Galop biblijinės draugijos Bažnyčios pasmerktos yra ir dėl paties platinamo teksto, kadangi jos bruka visiems klaidžiatikių padarytus vertimus, arba jei duoda katalikiškus vertimus, tai ne pilnus, be deuterokanoniškų knygų, be reikalingų paaiškinimų, arba su klaidingais paaiškinimais.

Bažnyčia gindama savo tikrus vaikus nuo to, kas pragaištinga, moko juos visupirma gyvu žodžiu, taip kaip įsakė Išganytojas, bet taipogi rupinasi, kad jiems nestigtų ir rašyto Dievo žodžio pasiskaityti. Tam gi tikslui labiausiai paskutiniaisiais laikais beveik visuose katalikų kraštuose atsirado katalikų draugijos, kurių užduotis yra platinti tarp žmonių šv. Knygas sulig Bažnyčios taisyklių išleistas, ypač gi keturias Evangelijas ir Apaštaly darbus. Tuos tat katalikiškus išleidimus Bažnyčia karštai pataria skaityti visiems, nes juos skaitydamas kiekvienas tikintis, anot žodžių dabartiniojo mūsų šv. Tėvo, popiežiaus Pijaus X, gali sau rasti didžiausį dvasišką pelną.

§ 13. Apie šv. Rašto prasmes.

89. Ne kiekvienas rašytas veikalas yra visiems lygiai suprantamas; kaikurie reikalauja didesnių ar mažesnių paaiškinimų. Paaiškinimai reikalingesni, juo senesniame laike ir svetimesniame krašte veikalo autorius gyveno, ir todėl juo skirtingesnes pažiūras ir savo laiko santikius jis išreiškė. Šv. Knygos turi tai bendra su kitais senų laikų raštais, kad jos parašytos svetimomis seniai mirusiomis kalbomis, o taipogi laiko ir vietos sąlygose, kurios žymiai skiriasi nuo mūsų. Todėl šv. Raštui suprasti daug daugiau dalykų reikia, negu supratimui dabartinių rašytojų, o dažniausiai jis visai negalimas be ypatingų paaiškinimų. Jei jau ir iš to atžvilgio reikalingas šv. Knygų aiškinimas, tai prisideda dar ir ta aplinkybė, kad jos savo dieviška pradžia, kilme, perviršija paprastą ir dažnai geiduliais apakintą žmogaus protą. Tiksliai kada žmogus duodasi pamokyti tai pačiai Dvasiai, kuri šv. Knygas įkvėpė, jos tampa jam suprantamos. Bet šv. Dvasia nuolat veikia ne kiekviename atskirame skaitytojuje, o tik Bažnyčioje, kuri yra tiesos pamatas ir šulas. Jei tat kas nori tikrai suprasti ir aiškinti šv. Raštą, jis turi ištirti Bažnyčios pažiūras ir jų prisilaikyti. Bažnyčios tėvai padavė taisykles, kurių reikia laikyties, norint suprasti šv. Knygas, o mokslas apie tas taisykles vadinasi *biblijine ermeneutika* (ἐρμηνευτική t. y. τέχνη, nuo žodžio ἐρμηνεύειν, išaiškinti, išguldyti, išverstį iš vienos kalbos kiton). Taigi, biblijinė ermeneutika yra tai rinkinys pamokymų ir taisyklių, kurių prisilaikant galima atrasti tikrą šv. Rašto prasmę, atsižvelgiant kaip į žmogišką taip ir į dievišką jų kilme.

90. Kas gi tat yra šv. Rašto *prasmė*? Šv. Rašto *prasmė* (nuo žodžio: protas, suprasti) yra tos tiesos, kurias šv. Dvasia, kaip pirmasis šv. Knygų autorius, norėjo išreikšti per įkvėptus rašytojus. Išreiškimas kokios nors minties gali įvykti betarpiškai per žodžius, kuriais vadinami yra dalykai, ar veikimai, ir tarpiškai per pačius dalykus ir ypatas, kurios gali būti figura kitų dalykų. Taigi, visos tos tiesos, kurias šv. Dvasia išreiškė įkvėptose knygos betarpiškai per rašytojų žodžius, vadinasi žodinė arba literališka šv. Rašto *prasmė* (sensus litteralis, historicus); tiesos gi išreikštos per vienus dalykus, kaipo figuras kitų, turi vardą dvasiškosios, tipiškios arba mystiškos *prasmės* (sensus spiritualis, typicus, mysticus).

Minima yra taipogi laikada išvesta (s. consequens) ir pritaikyta (s. accomodatus, accomodatitius) šv. Rašto *prasmė*, bet ištikrųjų ji nėra šv. Knygų savastis.

91. Literališka arba žodinė šv. Rašto *prasmė*, išreiškianti Dievo mintis betarpiškai per žodžius, yra dvejopa: tikra (s. l. proprius) ir netikra arba metaforinė (s. l. improprius vel metaphoricus). Tikra žodinė *prasmė* esti tuomet, kada sakinyje imamas yra tikras ir paprastas kiekvieno žodžio reiškinys. Taip, sakinyje: „Kitu keliu sugrižo į savo šalį“ (Mt. 2, 12), kiekvienas žodis užlaiko tikrą ir paprastą savo reiškinį, o jie visi išreiškia mintį stačiai be jokių priedangų. Netikra arba metaforinė žodinė *prasmė* randasi tada, kada sakinyje koks žodis nebe visai užlaiko savo tikrąjį reiškinį. Kaip pavyzdį galime paimti tokią sakini: „Tas buvo išmokytas Viešpaties kelio“ (Apd. 18, 25). Žodis „kelias“ tikroje ir paprastoje savo *prasmėje* reiškia neperdaug platų, ilgą važinėjimui paskirtą žemės plotą; čionai gi Viešpaties keliu pavadintas yra Kristaus mokslas. Vienok sakinio *prasmė* nesiliauna buvus žodinė, nes ji išvedama betarpiškai iš pačių žodžių (Plg. taipogi žodį „surišti“ sakiniuose: Jo. 18, 22; 19, 40 ir Mt. 16, 19, arba žodį „raugas“: Lk. 13, 21; Mt. 16, 6. 11. 12 ir Lk. 12, 1 ir tt.). Metaforinė *prasmė* vadinasi visa tai, kas išreiškiama įvairiais kalbėjimo paveikslais arba figuromis (antropomorfizmais, personifikacijomis, metonymijomis, synekdochomis, yperbolėmis ir tt.); prie jos priklauso taipogi *alegorija*, kuri tuomet esti, kada visas sakiny (pvd. Mt. 5, 13; Lk. 3, 9), arba net visa knyga (pvd. Giesmių giesmė) yra imama ne visai tikroje *prasmėje*, ir taipogi *parabolė*, t. y. pasakojimas pramanyto dalyko, kurs paduotas esti, lyg-kad būtų tikras, idant koki nors tiesa būtų geriausiai įvaizdinta ir pasekmingiausiai pagirta arba papeikta.

93. Kiekviename šv. Rašto sakinyje yra žodinė *prasmė* tikra arba metaforinė. Buvo tokie, kurie sekdami Origeną sakė, buk šv. Knygose esą vietos, neturinčios žodinės *prasmės*, o tik dvasiška; bet toki nuomonė yra klaidinga, ir visi sakiniai, nurodomi kaip neturintys savos literališkos *prasmės*, ištikrųjų pasirodo ją turį, jei tik yra gerai suprasti. Šv. Dvasia, kalbėdama žmonių kalba, žmonėms ir per žmones, negali nepalikti žmonių žodžiams jų paprasto reiškinio; todėl kaip kiekvieno kito rašytojo

taip ir įkvėptųjų visuose sakiniuose turi būti literališka *prasmė*. Šv. Raštas visai nustotu savo vertybės, ir niekuomet nebutu galima imti iš jo tikro priparodymo, jei žmogui būtų valia abejoti, ar reikia jo žodžiai imti žodinėje *prasmėje*, ar ne; tuomet būtų galima pasakyti apie kiekvieną tekstą, kurs dėl ko nors nepatinka, kad jis neturi žodinės *prasmės*. Galop, dvasiška šv. Rašto *prasmė*, anot mokslo šv. Tomo Akv., remiasi visuomet ant literališkos ir iš jos išeina; o jei kurioje nors vietoje nebutu tos literališkos *prasmės*, ten nebebutu jokios *prasmės*, nes neturētu ant ko remties ir dvasiška *prasmė*; tai gi labiausiai priešintusi šv. Knygų įkvėpimui.

Kiekvienoje šv. Rašto vietoje yra tik viena žodinė *prasmė* tikra arba metaforinė. Priešinga nuomonė, sakanti kad bent kai kuriose vietose ji esanti keleriopa, kurios laikėsi šv. Augustinas, šv. Tomas Akv. ir kiti, turi gana rimtus priparodymus, bet jie nėra dar taip įtikrinantys, kad būtina reiktu išsižadėti nuomonės apie vieną kiekvienos šv. Knygų vietos literališką *prasmę*. Ir ištikrųjų, šv. Dvasia norėjo, kad šv. Knygos būtų parašytos per žmones, žmonėms ir žmonių budu; todėl reikia sutikti, kad ji taip-pat norėjo elgties, kaip daro visi kiti rašytojai, kurie jei rašo teisingai ir nenori skaitytojų suklaidinti, nededa į tuos pačius žodžius keleto *prasmių*. Abejonės nėra, kad rašytojų žodžiai patys per save gali turėti įvairius reiškinis, bet rašytojas paprastai į juos deda tik vieną mintį, ir ji jau turi būti pažinta iš sąryšio su kitomis teksto dalimis ir iš įvairių rašymo aplinkybių; jei jos tikrai patirti negalima, tai žodžiai gali turėti įvairius mažiau ar daugiau tikrus aiškinimus, bet ne įvairias rašytojo *prasmes*.

94. Su žodine *prasmė* rišasi *išvedimai* (consectaria). Tas pats žodis, pritaikytas prie įvairių ypatų, gali turėti siauresnę arba platesnę *prasmę*. Taip, kada šv. Raštas vadina žmogų galingu, išmintingu, šventu, tie pavadinimai turi siauresnę *prasmę*, negu tuomet, kada jie sakomi apie Dievą. Tą tai visupirma pilnesnę žodžių *prasmę* kaipurie vadina išvedimais, bet klaidingai. Yra gi čia tik pilna žodinė *prasmė*, kadangi tų pritaikomų žodžių įvairūs reiškiniai visai priklauso tik nuo įvairių ypatų ar dalykų, apie kuriuos jie sakomi. Tikri gi išvedimai negali būti teisingai pavadinti šv. Rašto *prasmė*. Jie esti tuomet, kada koks nors išvedimas daromas yra protavimu iš šv. Rašto žodžių. Tokiame protavime tik viena sylogizmo premisa imama yra iš šv. Knygų, kita gi protaujančio nuosavybė; todėl konkluzija esti tik tuomet teisinga, kada antra premisa yra teisinga, ir pats protavimas padarytas neklaidingai. Kadangi šv. Dvasia tokiuos teisingus protavimus, anot šv. Augustino, pramatė, todėl ir išvedimus, nors jie nėra tikra šv. Rašto *prasmė*, kada šv. Dvasia priskaito šv. tėvai, pamokyti pavyzdžiu šv. Povilo, kurs protavimu iš Įstatymo žodžių (Atk. 5) išveda reikalingumą duoti tinkamą užlaikymą Apaštalams ir altoriaus tarnams (veiz. 1 Kor. 9, 9—11).

95. Literališka prasmė dažnai yra tik šv. Rašto kunas, po kuriuo slepiasi jo dušia. Ta dušia yra *dvasiška* (typiška, mystiška) prasmė. Dvasiška prasmė imama yra ne stačiai, betarpiškai iš žodžių, be jos pamatu yra ypotos, dalykai, veikimai, atsitikimai ir tt., turintys savo žodinę prasmę, o Dievo Apveizdos taip sutvarkyti, kad ženklina kitas ypatas, dalykus, atsitikimus. Ypatas, dalykus, ženklinančius kitus, šv. Povilas vadina tipais, paveikslais, alegorijomis, šešėliais, parabolėmis, kadangi jie turi šio-kių tokių panašumą į ženklinamus dalykus, kurie paprastai vadinasi antitypais. Tas gi panašumas, kadangi priklauso nuo lin-osos Dievo valios, turi būti mums apreikštas, kad pažintumėm ko-kioje nors šv. Rašto vietoje tipą, o pertat ir typišką prasmę.

Nuo typų reikia atskirti symboliai ir symboliniai veikimai, kuriuos kada darydavo Dievui liepiančioms pranašai paženklinimui kokių nors dalykų. Tų symbolinių veikimų prasmė visai priklausė nuo to, ką jie turėjo paženklininti, ir jei nebutu buvę tų paženklinamų dalykų, tai nebutu buvę ir pačių simbolių. Typai gi esti ir turi savo reikimą patys per save; dvasiška gi jų prasmė yra jau priedas (plg. Ez. 12, 2...). Todėl symboliniai veikimai turi tik vieną žodinę metaforinę prasmę.

Dvasiška arba mystiška prasmė kaikurių teologų paskirstoma yra į alegorišką, morališką arba tropologišką ir anagogišką sulig to, kokiuos dalykus tipai ženklina. Dvasiška prasmė vadinasi alegoriška tuomet, kada tipu paženklintas yra koks nors tikėjimo dalykas, ypač gi apie Kristų ir Bažnyčią (plg. pranašo Jonos istoriją ir Mt. 12, 39); vadinasi morališka arba tropologiška, kada paženklinamas dalykas turi pritaikymą prie žmogaus pasielgimo (plg. Prad. 15, 6 su Rym. 4), ir anagogiška, jei yra išreikštas koks nors dalykas, busiantis ateinančiame gyvenime, kurio tikimės (plg. Noės išsigelbėjimą arkoje ir Mt. 24, 37; 1 Petr. 3, 20). Tame pačiame type kada gali būti visos trys mystiškos prasmės. Taip, Jeruzalė, kuri žodinėje prasmėje yra Palestinos miestas, dvasiškoje prasmėje yra tipas Kristaus Bažnyčios, tipas dušios Dievo mylimos ir galop tipas dangaus karalystės. (Apreišk.).

96. Be prasikaltimo prieš tikėjimą negalima abejoti, kad šv. Rašte tikrai yra dvasiška prasmė, nes jos buvimą pripažino ir savo pasielgimu nesykį patvirtino pats Jėzus Kristus ir Apaštalai, aiškindami daug šv. Knygų vietų mystiškoje prasmėje ir iš jos imdami priparodymus savo žodžių tikrumui. Taip Išganytojas dvasiškoje prasmėje išaiškino pranašo Jonos istoriją, pritaikydamas ją prie savęs. Apaštalas Jonas, apsakodamas, kad Kristui ant kryžiaus nebuvo sutrupintos blauzdos (Jo. 19, 36), nurodo žodžius Iš. 12, 46, kuriais buvo pasakyta, kad velykiniam avinėliui nebutu sulaužytas joks kaulas. Povilas Izmaelyje ir Izaoko mato atstovus S. ir N. Įstatymo. — Ko taip aiškiai moko šv. Raštas, nemažiaus aiškiai išpažįsta ir Bažnyčios tėvai, kurie nuo seniausių laikų kaikurinos šv. Rašto žodžius aiškina ir vartoja dvasiškoje prasmėje. Todėl negali būti jokios abejonės, kad iš

dvasiškos prasmės galima imti įtikrinančius priparodymus, jei tik tikrai yra žinoma apie paties tipo buvimą kokioje nors vietoje. Apie tą gi buvimą galime sužinoti iš paties šv. Rašto, iš vienkalsio aiškinimo šv. tėvų ir iš neklaidingo šv. Bažnyčios paliudijimo.

Nors anot apaštalių žodžių visas S. Įstatymas yra figura Naujojo, negalima vienok iš to dar išvesti, kad kiekvienas S. Įstatymo dalykas, kiekvienas jo žodis jau yra tipas N. Įstatymo dalykų; arba jei koki S. Įst. ypata yra figura ypotos N. Įst., tai dar iš to visai neišeina, kad visi jos pasielgimai butu paženklinamos ypotos tipai. Stačiai neprotingai elgtusi, kas kiekviename S. Įstatymo sakinyje jieskotu butinai figurų.

Kaip Sename, taip anot kaikurių yra ir N. Įstatyme dvasiška prasmė. Taip šv. Petro laivas, audrų mėtomas, gali būti figura Kristaus Bažnyčios; šv. Povilas randa dvasišką prasmę tame, kad Kristus numirė už miesto. Negalima vienok maišyti N. Įst. typų su paveizdais (exemplar) ir sakyti, buk Kristaus prisikėlimas esąs tipas mūsų prisikėlimo, kadangi jis yra tik priežastis ir paveizdas to, kas su mumis turi pasidaryti.

97. *Pritaikymas* (accomodatio) šv. Rašto žodžių dėlei randamo panašumo prie kokios nors ypotos ar dalyko, kurių įkvėptas rašytojas visai neturėjo mintyje, negali būti vadinamas šv. Rašto prasme. Pritaikymas gali įvykti dvejopu būdu, arba per pratęsimą (per extensionem) arba per aliuziją (per allusionem). Pirmas pritaikymo būdas bus tuomet, kada yra panašumas tarp pačių ypatai ar dalykų, taip kad šv. Rašto žodžiai pritinka ne tik jo minimai ypatai, bet dar ir kitoms. Taip, kas šv. Rašte pasakyta yra apie Noę: „Jis rastas yra teisingas ir rustybės laike padarytas yra sutaikymu“ (Ekli. 44, 17), Bažnyčia tai pratęsia ir pritaiko prie šventųjų. Pritaikymas per aliuziją randasi tada, kada panašumas yra tik pačiuose žodžiuose, bet pritaikant tikra jų prasmė paliekama yra šalyje, ir tų pačių žodžių skambėjimui duodamas yra visai kitas reikšimas. Taip, Psalmės (67, 36) žodžius: „Stebėtinas yra Dievas savo šventuosiuose, t. y. rumuose, per aliuziją vartojama kitokioje prasmėje, butent lyg-kad Dievas ap-sireikštu stebėtinas šventuosiuose žmonėse.

Bažnyčia liturgijoje ir šv. rašytojai savo pamokymuose ne-kartą taip pritaiko šv. Rašto žodžius; todėl toks pritaikymas pagirtinas ir sektinas yra visiems, jei tik jo vartojime užlaikytos tam tikros ribos, t. y. jei tik bus pagirtinas tikslas ir per toki šv. Rašto žodžių vartojimą nebus jokio nuostolio arba paniekinimo pačiam šv. Raštui.

§ 14. Svarbiausios ermeneutikos taisyklės.

98. Dvejopas yra šv. Rašto aiškinimas, *autentiškas* ir *mokslinis*. Autentišką šv. Rašto žodžių aiškinimą suteikia tik pats jų autorius, t. y. šv. Dvasia, kuri arba pačiose šv. Knygose arba

per gyvą ir nuolatinį savo mokymą Bažnyčioje duoda suprasti, ką ji norėjo mums apreikšti savo rašytu žodžiu. Mokslisku vadinasi aiškinimas tuomet, kada kas teisingai prisilaikydamas gramatiškai-istoriškų ermeneutikos taisyklių stengiasi pažinti šv. Rašto prasmę. Su pagalba gramatiškai-istoriškų taisyklių galima rasti šv. Knygų prasmę tik kaipo veikalų, kuriuos yra parašę žmonėms žmonės. Kadangi vienok šv. Rašto pirmasis autorius yra Dievas, ir todėl jame randasi netik žmogiškas, bet ir dieviškas elementas, užtat aiškinant šv. Knygas reikia atsižvelgti į abudu elementu ir visuomet tai atsiminti, kad moksliskas aiškinimas neturi ir negali būti priešingas autentiškam.

99. Gramatiškai-istoriškam aiškinimui reikia visupirma pažinti visų šv. Rašte randamų žodžių reikšmę. Todėl reikia mokėti tris visusvarbiausios šv. Knygų kalbos, lotyniška, ebraiška ir graikiška; tolesniai gi ištirti kiekvieno šv. rašytojo išsireiškimo budas, kadangi jie gyvendami įvairiais laikais ir rupindamiesi, kad butu suprantami savo laiko žmonėms, nevise vienodai rašė. Įkvėptų autorių rašymo budą galima pažinti nuolat skaitant pačias šv. Knygas, palyginant jas su senoviniais vertimais, o taipogi tyrinėjant senų laikų rašytojų ir šv. tėvų raštus. Naudinga yra žodžių reikšmei pažinti ir jų etymologija, kadangi žinant žodžio šaknį pigiau suprasti ir iš jos padarytus žodžius. Įvairias žodžių reikšmes atrasti labai palengvina taip vadinamos šv. Rašto konkordancijos, paduodančios alfabėtinėje eilioje surašytus visus šv. Knygų žodžius su nurodymu jų vietos, ir biblijinių kalbų žodynai.

100. Tolesniai, žinant jau atskirų žodžių reikšmes, reikia nutarti, kokioje prasmėje kiekvieną žodį autorius pavartojo ir ką juo norėjo išreikšti tyrinėjamoje vietoje. Reikia imti žodžiai visupirma tikroje jų reikšmėje ir tik reikalui atsiradus galima juos imti metaforinėje prasmėje. Žodžių prasmę nutarti padeda visos knygos arba bent jos dalies turinys, nes negali pavieni žodžiai turėti prasmės, priešingos tyrinėjamos knygos turiniui. Toliaus žodžių prasmės pažinimą palengvina ištyrimas aplinkybių, kuriose knyga atsirado, prie kokios progos ir kokiuo tikslu ji parašyta. Svarbiausias gi dalykas žodžių prasmės sujieškojime yra ištyrimas konteksto, t. y. žodžių sąryšio tarp savęs ir su tekstu esančiu pirm ir po jų, o taipogi su tekstu viso apsakojimo arba ir visos knygos. Galop žodžių prasmę pažinti padeda paraleliškos vietos, t. y. tie tekstai, kurie nors vieni nuo kitų yra atskirti, bet kadangi turi tuos pačius žodžius tokiame pat kontekste, arba tą patį dalyką tik kitais žodžiais paduoda, nemažai kiti kitus apšviečia.

101. Atradus jau pavienių žodžių prasmę, reikia dar ištirti, ar tokia idėja galėjo turėti pats autorius, ar atrastą prasmę patvirtina istoriškos aplinkybės, kuriose žodžiai buvo parašyti, nes kitaip ją reiktu atmesti. Todėl reikalingas yra ištyrimas, kokio autoriaus parašyti yra svarstomi žodžiai, arba bent kokiuo laiku, kokiems pirmiems skaitytojams jie buvo paskirti, ir koks apskri-

tai buvo dalykų stovis tuo metu, kada knyga buvo rašoma; trumpai sakant, reikia žinoti visa šv. istorija ir archaiologija. — Taigi ta žodžių prasmė, kurios teisingumą patvirtina įkvėptų rašytojų išsireiškimo budas, kontekstas ir istorija, gali ir turi būti priimta, kaip tikra autorių žmonių prasmė.

102. Kadangi šv. Raštas yra ne vien žmonių veikalas, bet taipogi ir jį įkvėpusios šv. Dvasios, todėl tyrinėjant jo prasmę negana yra užlaikyti tik gramatiškai-istoriškas taisykles. Reikia su šv. Knygomis elgties kaip su šventu dalyku, su tikru Dievo žodžiu. Atsimenant šv. Dvasios perspėjimą, kad „į piktavale dušią neįeis išmintis ir negyvens kunė pasidavusiame nusidėjimui“ (Išm. 1, 4), reikia visupirma skaityti šv. Raštą su gera intencija, nesutepta jokiais pašaliniais žvilgsniais; reikia jis tyrinėti ne žingeidumui užganėdinti, bet, kaip moko šv. Augustinas, „musų tikėjimui patvirtinti, ir musų vilčiai paguosti, ir musų meilei pažadinti“ (c Faustum 13, 18). Reikia turėti dušią nekalta ir papuošta dorybėmis, kad galėtumėm skaityti Dievo žodį su ta pačia dvasia, su kuria jis parašytas. Galop reikia sau išmelsti jo tikrą supratimą, nes anot šv. Augustino: „tai yra visusvarbiausia ir visureikalingiausia, reikia melsties, kad butu galima suprasti“ (de Doctr. 3, 37).

103. Kadangi šv. Rašto autorius yra Dievas, kurs negali nei pats paklysti, nei kitus įvesti paklydiman, todėl iškarto reikia atmesti kiekvienas šv. Knygų aiškinimas, kurs prirodinėtu, kad įkvėptas rašytojas yra kame nors savo veikale paklydęs. Ta vienok taisyklė apima ne visus šv. Rašte paminėtus dalykus. Negali būti jokio paklydimo tame, ką šv. rašytojas paduoda nuo savęs. Jeigu jis pasakoja, ką kiti yra kalbėję, tuomet reikia veizdėti, kokios yra tos kitos kalbančiosios ypatos; jei jos turi dievišką pasiuntinystę, tuomet ir jų žodžiuose negali būti klaidos; o jei jos dieviškos pasiuntinystės neturi, jų žodžiai yra tik paprastų žmonių žodžiai ir gali būti su paklydimais. Taip Jobo knygoje išreikšta įvairių ypatų nevienodos nuomonės, kurios nesidaro teisingesnėmis per tai, kad jas užrašė įkvėptas ir neklaidingas rašytojas.

104. Visų šv. Knygų autoriumi yra vienas ir tas pats neklaidingas Dievas, todėl šv. Rašte negali būti tikro prieštaravimo tarp įvairių rašytojų ir prieštaravimo vienos kokios šv. knygoje vietos kitai. Dabartiniuose tekstuose pasergimi nesutikimai yra į juos įsibrovę perrašinėjant, bet jie nepaliečia tikėjimo ir doros mokslo ir privalo būti svarstomi sulig kritikos taisyklių. Nesutikimai gi svarbiuose dalykuose yra tik tariami (antiphaniæ). Jiems suprasti ir išaiškinti reikia atsiminti, kad ne visuomet vieni ir tie patys žodžiai vartojami vienokioje prasmėje; taip pvd. ką kitą reiškia žodis „brolis“ pas Mt. 12, 46 ir ką kitą daugelyje kitų vietų; arba tas pats tikėjimo mokslas nevisur paduotas yra pilnai, bet dažnai vienoje vietoje jis svarstomas iš vieno atžvilgio, kitoje iš kito. Istoriškuose apsakojimuose nevisur šv. autoriai kalba savo vardu, dažnai panašiai aprašo ne tuos pačius

dalykus, o tik panašius, arba tuose pačiuose vienas paduoda daugiau aplinkybių, kitas mažiau; vienas tas, kitas kitas.

105. Apreiškimo mokslas ir šiaip jau žemiški mokslai yra tai du spinduliu iš tos pačios tiesos saulės, Dievo; todėl negali būti tikro prieštaravimo tarp šv. Rašto ir žemiškų mokslų. Kas yra visai tikrai ir aiškiai išreikšta šv. Rašte, tai negali būti netikra ir žemiško mokslo šviesoje, ir taip-pat kas yra aiškiai ir regimai priparodyta žmonių moksluose, to nereikia atmesti aiškinant šv. Rašto, bet jo žodžius, jei butu nevisai aiškūs, reikia išaiškinti sulig visai tikro ir aiškaus žemiško mokslo. Ir išties dažnai minimi prieštaravimai yra ne tarp šv. Rašto ir mokslo, bet tarp žmonių, kurie jais užsiima, ir kurie nesyki peržengdami savo ribas paduoda kaip šv. Rašto prasmę arba mokslo tiesą tai, ko nėra šv. Rašte arba ko mokslas nemoko.

Todėl aiškinant šv. Knygas reikia įsitęmyti, kad ne visa teisinga, kas randama senovės paminkluose ir užtat nevisa verta pilno tikėjimo, nes jų sudėjėjai dažnai, kaip ir dabar daroma, rašydavo pasigyrimui tiesą pagražindami ir gana toli nuo jos atsi-traukdami. Iš antros gi pusės nereikia užmiršti, kad šv. Knygos neturi tikslo mokytį žmones chronologijos ar istorijos, kad jos nėra istoriškai traktatai, nieko neapleidžiantis iš minėtinų istoriškų atsitikimų, ir kad anot šv. Jieronimo „šv. Rašte daug dalykų pasakyta yra sulig nuomonių to laiko, kurio atsitikimus paduoda, o ne sulig to, kaip ištikrųjų buta“ (In Mt. 14, 8. In Jer. 28, 10).— Tą patį galima pasakyti ir apie gamtos mokslus. Negalima per daug remties, aiškinant šv. Raštą, ant visų naujų mokslinių sistemų, kurios dažnai yra tik nuolat persimainančios ypotėzės. Gana gi parodyti, kad šv. Knygų žodžiuose nėra nieko priešingo neabejotiniams gamtos mokslams, kurie turi visai tikrus priparodymus. Negalima taipogi jieskoti pas įkvėptus rašytojus mokslinių išsireiškimų, nes jie apie gamtos dalykus kalba tokiu būdu, kaip jų laiku kalbėjo visi kiti žmonės. Jei Mozė sako, kad Dievas padaręs du žiburiu, didesnę dieną valdyti, mažesnę nakčiai ir žvaigždes (Prad. 1, 16), arba kada Pamokslininkas kalba apie saulę, grįžtančią į savo vietą, tai jie šneka taip-pat, kaip kasdieniniame gyvenime kalba ir dabar patį astronomai, minėdami saulės tekėjimą ir nusileidimą.

106. Šv. Knygos, kaip turinčios savyje tikėjimo ir doros mokslą, paduotos yra sergėti ir aiškinti šv. Bažnyčiai; todėl jas išguldant reikia laikyties to, kas apie šv. Rašto aiškinimą nutarta yra šv. Bažnyčios. Apie tokį reikalingumą buvo padaryti tam tikri nutarimai, paremti šv. tėvų mokslu. Tridento ir atnaujinti Vatikano Susirinkime šiais žodžiais: „Tikėjimo ir doros dalykuose, priklausančiuose prie krikščioniško mokslo, ta šv. Rašto prasmė turi būti skaitoma tikra, kurios laikėsi ir laikosi šv. Motina Bažnyčia, ir todėl niekam ne valia aiškinti šv. Rašto priešingai tai prasmei arba priešingai vienbalsiam šv. tėvų aiškinimui“ (const. de fide cath. c. 2).

Sulig tų Bažnyčios nutarimų šv. Rašto aiškintojas turi priimti ir ginti tą prasmę, kurią kaip autentišką stačiai ar nestačiai nutarė šv. Bažnyčia. Bet šv. Rašto vietų, kurių prasmė stačiai Bažnyčios nutarta, yra labai nedaug. Pvd. Tridento Susirinkime nutarta, kad žodžiuose Rym. 5, 12 yra šneka apie pirmųjų tėvų nusidėjimą (sess. 5, c. 2. 4). Ypač svarbūs nutarimai apie šv. Raštą išleidžiami taip vadinamos Biblijinės Komisijos (įsteigtos Ryme 1902 m.). Daugiau yra vietų, kurių prasmė nestačiai nutarta, per pasmerkimą klaidingų mokslų, kuriuos remdavo ant klaidingo šv. Rašto supratimo, ir per aptarimą kaikurių tikėjimo dalykų, nuo kurių teksto aiškinimas kada priklauso.

Reikia taipogi laikyties aiškinimų, kuriuos vienbalsiai paduoda šv. tėvai, kaip apaštalių tikėjimo liudytojai apie tekstus, išreiškiančius tikėjimo ir doros dalykus; nors valia tikram reikalui esant nuo jų aiškinimo atsitraukti istoriškuose ir kituose dalykuose, kurie nepriklauso prie tikėjimo ir doros mokslo.

Galop kadangi mokanti Bažnyčia atsiliepia ne tik per savo nutarimus, bet paduoda tikrą mokslą ir kasdieniniame savo pasielgime ir nuolatiname Dievo žodžio apsakoyme, todėl reikia sergėtis visokio šv. Rašto aiškinimo kokiū nors būdu, priešingu Bažnyčios paduodamam mokslui; šv. Knygų aiškintojas privalo visuomet atsižvelgti į Bažnyčios tikėjimą, aiškinti visa analogiškai tam tikėjimui ir būti pasirūšęs priimti ir ginti tuos aiškinimus, kuriuos paduos šv. Bažnyčia.

§ 15. Šv. Knygų prasmės išreiškimas arba šv. Rašto aiškinimai.

107. Negana atrasti šv. Rašto prasmę, prisilaikant eremeneutikos taisyklių; bet ji dar reikia tinkamai išreikšti. Išreikėjo užduotis yra paduoti ne savo paties mintis, bet tų ypatų, kurios šv. Rašte kalba, ir tai aiškiai ir ištikimai, nei daugiaus, nei mažiaus, kaip jos norėjo išreikšti. To gi išreikimo tikslas yra, kad klausytojai ar skaitytojai kuogeriausiai suprastu, kas šv. Knygose pasakyta. Biblijos aiškinimu arba jos prasmės išreiksimu užsiimdavo nuo seniausių laikų garsiausieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai, kad tokiu būdu tikinčiuose labiaus praplatintu krikščioniško mokslo pažinimą ir maldingumą ir kad juos labiaus apsaugotu nuo klaidžiatikysčių. Aiškinimo darbas nesiliovė ir paskesniuose laikuose; daromas jis ir dabar. Keturi yra jo svarbiausi budai: Parafrasis, randama visuose laikuose, scholijos ypač šv. tėvų metu, glosos daugiaus viduriniuose ir komentoriai naujesniuose amžiuose.

108. Šv. Rašto parafrasis yra tai toks šv. Knygų prasmės išreiškimas, kada pasilieka visa jų forma, ir kalbančiu yra pats knygu autorius, tiktai jo mintims išreikšti įvedami yra aiškesni ir paaškinantys žodžiai. Parafrasis tuo skiriasi nuo ištikimo vertimo į žmonėms suprantamą kalbą, kad vertimas prašalina tik

sunkumus, kilstančius iš priežasties svetimų žodžių, o parafrasis dar pergali neaiškumus, einančius iš konteksto ir paties dalyko. Ji papildo autoriaus neišreikštas mintis, nesuprantamus išsireiškimus išaiškina, supainiotus sakinius geriau sutvarko.

Reikalingiausiais privalumais parafrazyje turi būti jos ištikimumas, t. y. kad ji nieko neatimtu, bet ir nieko naujo, kas būtų svetima autoriaus minčiai, nepridėtu, o tik kitaip tą patį dalyką išreikštu. Toliaus parafrasis privalo būti aiški, be palyginimo pigiaus suprantama skaitytojui, negu pats parafrazuojamas tekstas; — trumpa, ypač ten, kame tekstas yra gana aiškus, kad per žodžių daugybę ji nepasidarytu mažiau suprantama. Parafrazies kalba turi būti gera, liusa nuo per daug kasdieninio gyvenimo žodžių, kad randamas šv. Rašte išsireiškimo prakilnumas visai nenudiltu.

109. Scholijos ir glosos yra tai trumpi paaiškinimai, dedami ne pačiam tekstan, bet šaly jo, kad skaitant palengvintu supratimą. Glosos tuo skiriasi nuo scholijų, kad anos paaiškina filologiškai ir istoriškai tik kaikuriuos atskirus žodžius ir išsireiškimus vargiai suprantamus, senesnius ir rečiau sutinkamus. Glosų vardas paimtas iš graikų kalbos, kurioje žodis *γλῶσσα* reiškia liežuvį, toliaus gi kalbą; su laiku tuo vardu pradėta taipogi vadinti tuos neaiškius kokio nors teksto žodžius, kurie reikalavo paaiškinimo. Glosos buvo rašomos šaly teksto, tarp eilių, apačioje puslapių arba atskirose knygose. Jų rinkiniai vadinosi glosarijais, o jas surinkusieji autoriai glosatoriais.

Scholijose aiškinta ne tik mažiau suprantamus žodžius ir išsireiškimus, bet buvo dar paduodami įvairūs skaitymai, o taipogi nurodomas minčių sąryšis kontekste. Nuo komentorių jos skiriasi tik savo trumpa forma ir vengimu visokio atsitraukimo nuo aiškinamo dalyko. Savo vardą jos gavo nuo žodžio „schola“, dėlto kad scholijos ypač buvo skiriamos mokykloms. Buvo jos rašomos šaly ir apačioje teksto, o taipogi atskirose knygose.

110. Komentorius yra tai išreiškimas arba išaiškinimas šv. Rašto prasmės, platus, dalyką išsemiantis, iš visų pusių apsvaistantis, moksliskas, paremtas įtikrinančiais priparodymais, paliečiantis ne tik sunkesnes vietas, bet visa, kas reikalauja paaiškinimo. Komentoriai esti arba viso šv. Rašto, arba pavienių knygų. Komentuojamas esti arba originalinis tekstas arba vertimai, ypač Vulgata, bet atsižvelgiant sunkesnėse vietose į originalus.

Komentoriai paprastai taip sutvarkomi. Prieš patį aiškinimą dedamas įvedimas į aiškinamą knygą, kurs išriša klausimus apie knygos autorių, apie jos pirmuosius skaitytojus, prie kokios progos, kokiuo tikslu, kada ir kame buvo knyga parašyta, koks yra knygos turinys, koks jos autoritetas, taip kad skaitytojas iš įvedimo įgija visas reikalingas žinias apie knygą apskritai ir prisirengia prie supratimo atskirų jos dalių. Tolesniai tekstas dalinamas į straipsnius ar tai sulig knygos perskyrimų, ar sujungiant panašaus turinio perskyrimus po vienu antrašu, ar taip-pat pada-

linant. Aiškinama esti eilutė po eilutės, sakiny po sakinio, nurodant sąryšį tarp jų ir su kontekstu. Daroma teksto kritika, paduodama įvairūs skaitymai, pažymima, kurs iš jų gali būti tikresnis ir kodėl. Aiškinant ir prašalinant sunkumus pasinaudojama visais tais nurodymais, kuriuos duoda mokslas filologijos, istorijos ir teologijos dirvoje, ir tuo, ką pats aiškintojas išmano, bet visuomet atsižvelgiant į Bažnyčios įstatymus. Galop laukiama nuo aiškintojo, kad jis paduodamas naujus šv. Rašto prasmės išreiškimus, skiriančiuosius nuo kitų išguldymų, paduotu ir racijas, dėlėi kurių jis nuo anų atsitraukia.

TURINYS.

§ 1.	Kas tai yra šv. Raštas. Įvedimo į šv. Raštą reikalingumas.	1
§ 2.	Šv. Rašto vardai ir padalinimai	2
§ 3.	Šv. Rašto įkvėpimas	5
§ 4.	Šv. Knygų Senojo Įstatymo kanonas pas žydus	11
§ 5.	Šventųjų Knygų Sen. Įstatymo kanonas pas krikščionis.	14
§ 6.	Naujojo Įstatymo šv. Knygų kanonas	16
	Apie apokryfus ir prapuolusias knygas	19
§ 7.	Ebraiškas tekstas Senojo Įstatymo	19
§ 8.	Graikiškas tekstas Naujojo Įstatymo	26
§ 9.	Šv. Rašto vertimai į graikų kalbą	31
	Chaldaiškos S. Įstatymo parafrazės	38
	Syriškas vertimas Pešita	38
§ 10.	Lotyniški šv. Rašto vertimai	38
§ 11.	Šv. Rašto vertimai lietuvių kalbon	46
§ 12.	Švento Rašto skaitymas naujose kalbose	48
§ 13.	Apie šv. Rašto prasmes	51
§ 14.	Svarbiausios ermeneutikos taisyklės	55
§ 15.	Šv. Knygų prasmės išreiškimas arba švento Rašto aiš- kinimai	59

30500198

Kaus entwerfen
2/322382/2106
15/-

160

22

Sk-96

